

ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΟΥ ΒΑΠΤΙΣΜΑΤΟΣ *

ΥΠΟ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Ν. ΤΡΕΜΠΕΛΑ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

Ἡ ἀπόταξις καὶ ἡ σύνταξις ἀποτελεῖ ἰδίαν τελετὴν κεχωρισμένως οὐ μόνον τῶν ἐπορκισμῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς εὐχῆς τοῦ πρὸς ὄραν βαπτιζομένου ἄλλοτε τελουμένην. Τοῦτο συνάγεται σαφῶς καὶ ἀδιαμφισβητήτως πρωτίστως ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Βαρβερινοῦ καὶ ἄλλων τινῶν κωδίκων περισωθείσης διατάξεως ἀποτάξεως καὶ συντάξεως γινομένης ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου (*Ἴδε Παράρτημα), ἐν τῇ ὁποίᾳ μετὰ σύντομον καὶ ἰσχυρὰν προτροπὴν αὐτοῦ ἐπακολουθεῖ ἡ ἀπόταξις καὶ σύνταξις, μετ' ἣν νέα προσφώνησις τοῦ ἀρχιεπισκόπου, ἐξαίρουσα τὴν σημασίαν καὶ τὰς ὑποχρεώσεις τὰς ἐκ τῆς ἀποτάξεως καὶ συντάξεως, καὶ μετὰ συναπτὴν ἢ εὐχὴν ἢ ἄχρι τοῦ νῦν ἀναγνωσκομένην. Ἡ προτασσομένη δὲ διάταξις «ἀποδουμένου καὶ ὑπολυομένου τοῦ βαπτιζομένου» ὑποδηλοῖ ἔμφανῶς ὅτι ἡ ἀπόταξις καὶ σύνταξις ἐγίνετο εἰς ἄλλον χρόνον, μᾶλλον ἢ ἥτιον ἀπέχοντα τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἐγίνετο ἡ κατατάξις καὶ ὀνοματογραφία. Διότι καὶ τῆς εὐχῆς τῆς κατατάξεως, ὡς ἤδη εἶπομεν, προϋτάσσετο πάλιν διάταξις ὀρίζουσα τὴν ὑπόλυσιν καὶ ἀπόδυσιν τοῦ κατηχομένου. Προδήλως αἱ ἐπαναλήψεις αὗται ὀφείλονται εἰς τὸ ὅτι αἱ δύο αὗται τελεταὶ ἐγίνοντο ἄλλοτε κεχωρισμένως ἀλλήλων, ὅταν δ' ἔπειτα ἐκράτησεν ἐν τῇ πράξει νὰ τελῶνται ἐν συνεχείᾳ, τὸ τυπικὸν μιᾶς ἐκάστης διεφυλάχθη ἀνέπαφον. Ἀλλὰ καὶ ἐπιγραφαὶ ἐπὶ μέρους κωδίκων («τάξις εἰς τὸ ἀποτάξαι παῖδα» Σ «τάξις εἰς τὸ ἀποτάξαι παιδίον μετὰ τὸ κατηχῆσαι» ε) ὑποδηλοῦσι τοῦτο. Τέλος τοῦτο μαρτυρεῖται ρητῶς ὑπὸ τῶν παλαιῶν πηγῶν, καθ' ὅς ἡ ἀπόταξις καὶ ἡ σύνταξις ἐγίνετο ὀλίγω πρὸ τοῦ βαπτίσματος· εὐθὺς δὲ μετ' αὐτὴν ἐπηκολούθει χρίσις δι' ἐπορκιστοῦ ἐλαίου καὶ ἡ εἰς τὸ ὕδωρ τοῦ βαπτίσματος κάθοδος τοῦ φωτιζομένου¹.

*) Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου τεύχους σ. 244.

1. Τερτυλλιανοῦ De corona 3, De baptis. 18. Ἰππολύτου καν. § 9 119—423 Κυρίλλ. Κατηχ. ΙΘ 6.

Ἡ ὑπόλυσις καὶ ἀπόδυσις μαρτυρεῖται ἤδη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Χρυσοστόμου¹ βεβαιούντος, ὅτι εἰς τὰς πρὸ τοῦ βαπτίσματος τῶν ἐξορκιζόντων φωνὰς παρέπεμπον τοὺς κατηγουμένους «ὕπολυσαντες καὶ ἀποδύσαντες, γυμνοὺς καὶ ἀνυποδήτους μετὰ χιτωνίσκου μόνου». Κατὰ τὴν μνημονευθεῖσαν δὲ διάταξιν τοῦ Βαρβερινοῦ ἀποτάξεως καὶ συντάξεως ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου γινόμενης καὶ τοὺς πλείονας τῶν κωδικῶν οἱ ἀποτασσόμενοι ἐκαλοῦντο νὰ ἔχωσι κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀποτάξεως τὰς χεῖρας ἄνω, τοῦτο μὲν ἀποθούμενοι καὶ διὰ τῶν χειρῶν τὸν διάβολον, τοῦτο δὲ ὑπενθυμίζοντες τὴν ταπεινὴν στάσιν τοῦ αἰχμαλώτου τοῦ τὰ ἴδια ὄπλα ἀπορρίπτοντος καὶ πάσης δυνάμεως τῆς ἐκ τῆς προτέρας αὐτοῦ καταστάσεως ἀπογυμνουμένου². Ἐπὶ πλεον ἔστρέφοντο πρὸς δυσμᾶς³, διότι «τοῦ φαινομένου σκότους τόπος αἱ δυσμαὶ· ἐκεῖνος δὲ σκότος τυγχάνων, ἐν σκότει ἔχει καὶ τὸ κράτος. Τούτου χάριν συμβολικῶς πρὸς δυσμᾶς ἀποβλέποντες, ἀποτάσσεσθε τῷ σκοτεινῷ ἐκείνῳ καὶ ζοφερῷ ἄρχοντι»⁴. Ἡ ὅλη δὲ τελετὴ τῆς τε ἀποτάξεως καὶ τῆς συντάξεως ἐλάμβανε χώραν «εἰς τὸν προαύλιον τοῦ βαπτιστηρίου οἴκον»⁵, ὁπόθεν ἔπειτα προὔχωρον εἰς τὸ ὑπὸ τῶν κωδικῶν μαρτυρούμενον ἀποδυτόν, ἔνθα ἀπογυμνούμενοι ὀλοτελῶς ἐχρίοντο δι' ἐπορκιστοῦ ἐλαίου.

Κατὰ τὸν Τερτυλλιανόν⁶ ἡ ἀπόταξις ἐγένετο ὑπὸ τὴν χεῖρα τοῦ ἱερέως («sub antistitis manu») τύπος δὲ τῆς ἀποτάξεως δύναται νὰ συναχθῇ ὁ ἔξης: Ἀποτάσσομαι τῷ διαβόλῳ καὶ τῇ πομπῇ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ («contestamur nos renuntiare diabolo et pompae et angelis ejus»).

Ἐν τῷ Αἰγυπτιακῷ τύπῳ ἀπαντᾷ ἐν μὲν τοῖς κανόσι τοῦ Ἰππολύτου ὡς ἔξης: «Ἀποτάσσομαί σοι Σατανᾶ, καὶ πάσῃ τῇ πομπῇ σου», ἐν δὲ τῇ Αἰγυπτιακῇ διατάξει: «Ἀποτάσσομαι σοι, Σατανᾶ, καὶ πάσῃ τῇ λατρείᾳ σου καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις σου». Ὁ Ὁριγένης⁷ παρέχει τύπον ἀποτάξεως συνδυάζοντα τὸν τε παρ' Ἰππολύτῳ καὶ τὸν παρὰ τῇ Αἰγυπτ. Διατάξει τύπον («quid renuntiaverit diabolo: non se usurum pompis ejus, neque operibus ejus, neque ullis omnino servitiis ejus ac voluptatibus pari-

1. Πρὸς φωτιζομένους Κατηχ. Α 2. Πρβλ. καὶ Διονυσίου Ἀρεσποαγίτου ἐνθ. ἀν. Β, 6.

2. «Διὰ τοῦτο ἐστῶτες ἄνω τείνατε τὰς χεῖρας, ἐρευνώμενοι μὴ τι τοῦ διαβόλου κρύπτεται παρ' ὑμῖν» (Κατηχ. Ἀρχ. ἐν τῇ διατάξει τοῦ Βαρβερινοῦ. Πρβλ. καὶ Συμεὼν Θεσσαλονίκης (ἐνθ. ἀνωτ. Migne 155, 217). «Ἄρχειν τε τὰς χεῖρας αὐτὸν ἄνω κελεύει, δεικνυόμενον, ὅτι οὐκ ἔχει τι ὁ βαπτιζόμενος κερκρυμένον ἐν ἑαυτῷ τοῦ πονηροῦ καὶ ὅτι τὸν ἐσταυραμένον ὑπὲρ ἡμῶν ἄρχεται ἐκμμεῖσθαι».

3. Ἐπὶ δυσμαῖς προσέχοντα καὶ τὰς χεῖρας πρὸς τὴν αὐτὴν ἀπεστραμμένας χῶραν» (Διον. Ἀρεσπ. ἐνθ. ἀνωτ. Β, 6). Πρὸς δυσμᾶς ἔστρέφετο ὁ ἀποτασσόμενος καὶ ἐν τῷ Αἰγυπτιακῷ τύπῳ κατὰ τὸν 19 κανόνα τοῦ Ἰππολύτου.

4. Κυριλλ. Κατηχ. ΙΘ 2.

5. αὐτοθι.

6. De corona 3.

7. Homil. XII in Numeros 4, Migne 12, 665.

tuum»). Καὶ ὁ Ἀλεξανδρείας Κύριλλος ¹ «ἀποτάσσομαι σοι, σατανᾶ, καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις σου καὶ πᾶσι τοῖς ἀγγέλοις σου καὶ πάσῃ τῇ πομπῇ σου καὶ πάσῃ τῇ λατρείᾳ σου». Ἐν δὲ τῷ Συριακῷ τύπῳ κατὰ τὸν Χρυσόστομον ² ὁ τύπος τῆς ἀποτάξεως εἶχεν: «Ἀποτάσσομαι σοὶ καὶ τῇ πομπῇ σου καὶ τῇ λατρείᾳ σου καὶ τοῖς ἀγγέλοις σου» ³. Κατὰ δὲ Κύριλλον τῶν Ἱεροσολύμων «ἀποτάσσομαι σοι, Σατανᾶ, καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις σου καὶ πάσῃ τῇ πομπῇ σου καὶ πάσῃ τῇ λατρείᾳ σου» ⁴. Ἑρμηνεύων ὁ αὐτὸς τὸ νόημα τῆς ἀποτάξεως σημειοῖ, ὅτι ἔργα μὲν τοῦ Σατανᾶ εἶνε πᾶσα ἁμαρτία, πομπὴ δὲ «αἱ θεατρομανίαι καὶ ἱπποδρομίαι καὶ κυνηγεσίαι καὶ πᾶσα τοιαύτη ματαιότης, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν εἰδωλικαῖς πανηγύρεσι κρεμώμενα κρέα», λατρεία δὲ «ἢ ἐν τοῖς εἰδωλείοις εὐχή, οἰωνοσκοπία, μαντεία, κληδωνισμοὶ ἢ περιάμματα ἢ ἐν πετάλοις ἐπιγραφαί, μαγεῖαι ἢ ἄλλαι κατοτεχνίαι» ⁵. Ἡ τριπλῆ ἐπανάληψις τῆς ἀποτάξεως καὶ ἡ ἐπανάληψις αὐτῆς διὰ τῆς ἀποκρίσεως ἐπὶ τῆς εἰς χρόνον ἀόριστον τοῦ ῥήματος τιθεμένης ἐρωτήσεως «ἀπετάξω τῷ σατανᾶ;» ἀποβλέπει πρὸς μεζζονα βεβαίωσιν τῆς ἀπαρνήσεως τοῦ σατανᾶ καὶ πρὸς πᾶσαν πληροφορίαν τοῦ ὅτι ὁ ἀποτασσόμενος δλοψύχως φεύγει τὸν σατανᾶν ⁶. Εἰς αἰσθητοτέραν δ' ἐκδήλωσιν τῆς πρὸς τὸν σατανᾶν ἀποστροφῆς καλεῖται ὑπὸ τοῦ ἱερέως: «Καὶ ἐμφύσησον καὶ ἔμπτυσον αὐτῷ». Καὶ ἡ μὲν ἐμφύσησις, καθ' ἃ ἤδη ἐσημειώσαμεν, γίνεται πρὸς πλήρη ἀπομάκρυνσιν καὶ ἀποδιώξιν τοῦ Σατανᾶ, μεθ' οὗ τέως διετέλει ἐν οἰκειότητι ὁ συντασσόμενος τῷ Χριστῷ. («Ἐμφύσησον αὐτῷ, φησί, τουτέστιν ἐκ τῆς καρδίας ἀπόρριψον καὶ ἀπὸ καρδίας ἀθήτησον καὶ καταίσχυνον») ⁷. Ἡ δὲ ἔμπτυσις, δι' ἧς ἐκδηλοῦται ὁ πρὸς τὸν σατανᾶν ἀποτροπιασμός καὶ ἡ πλήρης περιφρόνησις τοῦ κατηχουμένου, ἀποτελεῖ στοιχεῖον μεταγενεστέρως εἰσχωρήσαν εἰς τὸ Βυζαντινὸν τυπικόν. Ἀπαντῶν τὸ πρῶτον ἐν τῷ Ἀμβροσιανῷ τύπῳ ⁸, υἱοθετήθη λίαν ἐνωρὶς ὑπὸ τῆς ἐν Δύσει πράξεως, ἐκεῖθεν δὲ

1. Εἰς τὸν 45 ψαλμὸν 11 Migne 69,1044.

2. Ὁμιλία Δ' εἰς τὴν πρὸς Κολοσ. 4.

3. Κατὰ δὲ τὰς Ἀποστολικὰς Διαταγὰς (VII 41) ὁ τύπος οὗτος εἶχεν ὡς ἑξῆς: «Ἀποτάσσομαι τῷ Σατανᾶ καὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ καὶ ταῖς πομπαῖς αὐτοῦ καὶ ταῖς λατρείαις αὐτοῦ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ καὶ ταῖς ἐφευρέσεσιν αὐτοῦ καὶ πᾶσι τοῖς ὑπ' αὐτόν».

4. Κατήχ. ΙΘ'. σποράδην.

5. Αὐτόθι 3, 4, 5.

6. Συμβῶν Θεσσαλονίκης ἐνθ' ἂν. Migne 155, 218. 7. Αὐτόθι στήλ. 220.

8. Ἐν τῷ Ἀμβροσιανῷ τύπῳ μετὰ τὴν ἀπόταξιν εἶπετο ἡ ἔμπτυσις γινομένη ὑπὸ τοῦ φωτιζομένου πρὸς δυσμάς, ὅπου ὑπετίθετο, ὅτι εὗρισκετο ὁ διάβολος. Μεθ' οὗ στρεφόμενος πρὸς ἀνατολὰς ὡμολόγει ὁ φωτιζόμενος τὴν πίστιν αὐτοῦ, γινα ἐπακολουθήσῃ τὸ βάπτισμα. Τὰ τῆς ἐμπτύσεως ταύτης συνήγαγεν ὁ dom Morin ἐκ κειμένου παρεφθαρμένου τοῦ De mysteriis (II 7 Migne P. L. 16, 391), ὅπερ ἀποκατέστησεν ὡς ἑξῆς: cui renuntiando in os sputaris, ἀντι τοῦ ἐν τῷ ἐν-τύπῳ renuntiandum in os putaris.

ἐκράτησε βαθμηδὸν καὶ ἐν τῇ ἀνατολικῇ πράξει. Πάντως οἱ παλαιότεροι τῶν κωδίκων, ἐν οἷς καὶ ὁ Β. (κατὰ τὸν Conybear), ὁ Βησσαριανός, ὁ Βοδληιανός, τὰ παλαιότερα χειρόγραφα, τὰ ὑπὸ τοῦ Δημητρίεβσκη δημοσιευθέντα, ἢ καὶ διάταξις τοῦ Βαρβερινοῦ περὶ ἀποτάξεως ἀγνοοῦσιν αὐτήν, μόλις δὲ ἀπὸ τοῦ ΓΓου αἰῶνος φαίνεται εἰσαγομένη ἕως οὗ τὸν ΙΕον αἰῶνα παρουσιάζεται γενικευθεῖσα. Ἄλλὰ καὶ ἐκ τῶν παλαιότερων πηγῶν οὔτε οἱ κανόνες τοῦ Ἰππολύτου, οὔτε ὁ Κύριλλος, οὔτε αἱ Ἀποστολικαὶ Διαταγαί, οὔτε τὰ ἐπ' ὄνόματι τοῦ Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου φερόμενα συγγράμματα, ἅτινα μνημονεύουσι ρητῶς τῆς ἐμφυσήσεως, ἀλλ' οὔτε καὶ ὁ ἐκ τῶν νεωτέρων Συμεὼν ὁ Θεσσαλονίκης γινώσκουσιν αὐτήν.

Μετὰ τὴν ἀπόταξιν προκειμένου νὰ ἐπακολουθήσῃ ἡ σύνταξις στρέφει ὁ ἱερεὺς τὸν κατηχούμενον «κατὰ ἀνατολὰς κάτω τὰς χεῖρας ἔχοντα». Τὸ στραφῆναι ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς «τοῦ φωτὸς τὸ χωρίον» ἐκδέχεται ὁ Κύριλλος ὡς σύμβολον τοῦ ἀνοίγματος εἰς τὸν κατηχούμενον τοῦ Παραδείσου, τὸν ὁποῖον ὁ Θεὸς ἐφύτευσε κατὰ ἀνατολὰς¹. Ἡ καταβίβασις δὲ τῶν χειρῶν συμβολίζει τὴν ἀνευ ἀντιστάσεώς τινος καὶ ἀνευ ὄρων παράδοσιν τοῦ κατηχουμένου εἰς τὸν Χριστόν. Κατὰ τὰ ἐπ' ὄνόματι Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου συγγράμματα ὁ ἀποταξάμενος τῷ διαβόλῳ συντάσσετο τῷ Χριστῷ τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὰ ἄνω ἀνυψῶν καὶ τὰς χεῖρας πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀνατείνων². Κατὰ τὸν σ, ὁ ἱερεὺς «ἰστᾷ πάλιν τὸν κατηχούμενον κατὰ ἀνατολὰς δεδεμένον φόβῳ τὰς χεῖρας». Καὶ ἡ μὲν ἀνάτασις τῶν χειρῶν πρὸς τὸν οὐρανὸν ἐκδηλοῖ αἰσθητότερον τὸν πόθον, ὅπως ὁ συντασσόμενος συνενωθῆ μετὰ τοῦ Χριστοῦ, ἡ δὲ σύνδεσις καὶ συνένωσις τῶν χειρῶν συμβολίζει ἐπὶ τὸ εὐλαβέστερον ὅ,τι καὶ ἡ καταβίβασις τῶν χειρῶν.

Ἡ σύνταξις φαίνεται νὰ εἶνε ἐξ Ἰσου παλαιὰ πρὸς τὴν ἀπόταξιν, μολοντί οὔτε οἱ κανόνες τοῦ Ἰππολύτου ἐν τῷ Αἰγυπτιακῷ τύπῳ οὔτε ὁ Κύριλλος ἐν τῷ Συριακῷ τύπῳ ποιοῦνται λόγον τινα περὶ αὐτῆς. Μνημονεύουσιν ὅμως αὐτῆς οὐ μόνον αἱ Ἀποστολικαὶ Διαταγαί³ καὶ τὰ ἐπ' ὄνόματι τοῦ Διονυσίου συγγράμματα⁴ ἀλλὰ καὶ ὁ Χρυσόστομος⁵, ὑπαινίττεται δ⁶

1. Κατήχ. ΙΘ, 6. Πρβλ. καὶ Συμεὼν Θεσσαλονίκης (ἐνθ' ἄνωτ. στήλῃ 220) : «Πρὸς τὸ φῶς γὰρ ἀνοίγει ἀπὸ τοῦ σκότους καὶ ἐκ τοῦ ψεύδους πρὸς τὴν ἀλήθειαν».

2. Ἐνθ. ἀν. Β, 6.

3. «Μετὰ δὲ τὴν ἀποταγὴν συντασσόμενος λεγέτω, ὅτι καὶ συντάσσομαι τῷ Χριστῷ» (VII, 40).

4. Ἐνθ' ἀν. Β, 6.

5. «Καὶ συντάσσομαι σοι Χριστέ» (Πρὸς φωτιζ. κατηχ. Β 5) καὶ ἀλλαχούτ' ἀγαμνήσθητε τῶν ρημάτων ἐκείνων, δι' ὧν ἀπετάξασθε αὐτοῦ τῇ τυραννίδι, γόνυ κλίναντες καὶ πρὸς τὸν βασιλέα αὐτομολήσαντες» (Εἰς τὴν Β'. Κορινθ. ὁμιλ. II 7) Καὶ ρητότερον : «Ἀποτάσσομαι τῷ Σατανᾷ καὶ συντάσσομαι σοι, Χριστέ» Μᾶλλον δὲ οὐκ ἂν κληθῆ τοῦτο χειρόγραφον, ἀλλὰ συνθήκη» (Ὁμιλ. Δ εἰς τὴν πρὸς Κολλοσ. 4).

αὐτὴν καὶ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός¹. Τῇ συντάξει δὲ συνάπτεται καὶ ἡ ὁμολογία κατὰ πρᾶξιν ὑπ' αὐτοῦ ἔτι τοῦ Τερτυλλιανοῦ² μαρτυρουμένην. Πᾶσαι αἱ ἀρχαῖαι πηγαι μνημονεύουσι τῆς ὁμολογίας ταύτης³. Τινὲς δὲ τούτων καθορίζουσιν αὐτὴν διπλὴν, διότι παρουσιάζουσιν αὐτὴν ἐπαναλαμβάνομένην ὑπὸ τοῦ βαπτιζομένου, καθ' ὃν χρόνον οὗτος εὐρίσκετο ἐντὸς τοῦ ὕδατος καὶ ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ, ὅποτε ἀπηυθύνοντο αὐτῷ ἐρωτήσεις ὑπὸ τοῦ βαπτίζοντος πρεσβυτέρου, προωρισμένα νὰ προκαλέσωσι τὸν βαπτιζόμενον, ὅπως καθορίσῃ καὶ διασαφήσῃ τὸ περιεχόμενον τῆς πίστεώς του⁴.

Τῇ ὁμολογίᾳ, ἣτις κατὰ τοὺς κώδικας ἀποτελεῖται ἀπὸ τριττὴν ἐπανάληψιν τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως, ἐπακολουθεῖ ἡ προσκύνησις. Αὕτη κατὰ τὸν **Α** γίνεται «προσκυνήσαντος τοῦ ἱερέως καὶ τοῦ βαπτιζομένου καὶ τοῦ ἀναδόχου τὴν εἰκόνα τοῦ δεσπότου Χριστοῦ». Ἡ κατὰ τὸν **Ψ** «προσκυνεῖ

1. «Οἶδα τίνι ὁμολόγησα καὶ τίνι ἀπεταξάμην καὶ τίνι συνεταξάμην» (Λόγος ΑΓ εἰς τοὺς Ἀρειανούς καὶ εἰς ἑαυτὸν κεφ. 17).

2. Πιθανώτατα ἡ ὁμολογία καὶ κατὰ τὸν Τερτυλλιανὸν ἐγένετο πρότερον καὶ ἐν τῷ ναῶ, βεβαίως ὁμως ἐγένετο, καθ' ἣν ὄραν ὁ βαπτιζόμενος εὐρίσκετο ἐντὸς τοῦ ὕδατος. Περβλ. Ad martyr. 3 ; De carnis resurrect. 48 ; De pudicitia 9 ; De corona 3 ; De spect. 4.

3. Οὗτω κατὰ τὸν Κύριλλον: «ὅτε τῷ Σατανᾷ ἀποτάττη... τότε σοι ἐλέγετο εἰπεῖν Πιστεύω εἰς τὸν Πατέρα καὶ εἰς τὸν Υἱὸν καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ εἰς ἐν βάπτισμα μετανοίας» (Κατηχ. ΙΘ 6). Κατὰ τὸν 122 κανόνα τοῦ Ἰππολύτου: «πρὶν ἢ εἰς τὸ ὕδωρ καταβῆ.. λέγει οὕτω: Πιστεύω καὶ προσκυνῶ ἐνώπιόν σου καὶ ἐνώπιον ὅλης τῆς πομπῆς σου, ὦ Πάτερ καὶ Υἱὲ καὶ Πνεῦμα ἅγιον». Καὶ κατὰ τὰς Ἀποστ. Διαταγὰς (VII 40): «μετὰ τὴν ἀποταγὴν συντασσόμενος λεγέτω, ὅτι συντάσσομαι τῷ Χριστῷ καὶ πιστεύω καὶ βαπτίζομαι εἰς ἓνα ἀγέννητον, μόνον ἀληθινὸν Θεόν...»

4. Αἱ ἐρωτήσεις διὰ τὴν δευτέραν καὶ τὴν τρίτην κατάδυσιν κατὰ τὸν κανόνα τοῦ Ἰππολύτου εἶχον κατὰ τὴν ἐκ τῆς λατινικῆς μεταφράσεως ἀπόδοσιν εἰς τὴν κατ' ἡμᾶς λαλουμένην οὕτω: «Πιστεύεις εἰς Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν γεννηθέντα ἐκ Μαρίας τῆς Παρθένου ἐκ Πνεύματος ἁγίου, τὸν ἐλθόντα ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, τὸν σταυρωθέντα ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, ἀποθάνοντα, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστάντα ἐκ τῶν νεκρῶν, ἀναληφθέντα εἰς τὸν οὐρανόν, καθίσαντα ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καὶ ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς; Ἀποκρίνεται: Πιστεύω. Καὶ πάλιν βαπτίζει αὐτὸν εἰς τὸ ὕδωρ. Καὶ τὸ τρίτον πάλιν ἐρωτᾷ αὐτόν: Πιστεύεις εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸν Παράκλητον, τὸ ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ; Ὅταν ἐκείνος εἴπῃ: Πιστεύω, τὸ τρίτον ἤδη βαπτίζει αὐτόν εἰς τὸ ὕδωρ». Ἐν τῷ Συριακῷ τύπῳ κατὰ τὴν Διαθήκην αἱ ἐρωτήσεις αἱ ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ ἀπευθυνόμεναι πρὸς τὸν βαπτιζόμενον περιλαμβάνουν ὁλόκληρον τὸ σύμβολον, ἐξαιρέσει τοῦ περὶ ἀναστάσεως ἀρθρου. Ἀξιοσημείωτον ὁμως τυγχάνει, ὅτι αἱ Ἀποστολικαὶ Διαταγαὶ ἀγνοοῦσι τὴν ἐντὸς τῆς κολυμβήθρας ἐπανάληψιν ὑπὸ τοῦ βαπτιζομένου ὁμολογίας πίστεως, τοῦθ' ὅπερ ὑπεμφαίνει, ὅτι ἐνωρίς ἡ παλαιὰ αὕτη πρᾶξις ἐγκατελείφθη ἐν ταῖς κατὰ τὴν Συρίαν ἐκκλησίαις. (Περβλ. de Puniet ἐν Cabrol Dict. d' Arch. Chr. et le Lit. II στήλ. 281).

κατὰ ἀνατολάς». Κατὰ δὲ τοὺς σ, ᾱ ἢ προσκύνησις συνοδεύεται καὶ ὑπὸ τῆς ὁμολογίας «Προσκυνῶ Πατέρα Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα Τριάδα ὁμοούσιον καὶ ἀχώριστον». Τῆς προσκυνήσεως ταύτης ἡ πρώτη καταβολὴ τυγχάνει παλαιότητα, ὡς πείθεται τις, λαμβάνων ὑπ' ὄψει ἔνθεν μὲν, ὅτι κατὰ τὸν κανόνα 19 § 122 τοῦ Ἱεροσολύτου, ὡς ἤδη εἴπομεν, ἡ ὁμολογία τοῦ βαπτιζομένου πρὶν ἢ καταβῆ εἰς τὸ ὕδωρ ἦτο «πιστεύω καὶ προσκυνῶ ἐνώπιόν σου...». ἔνθεν δὲ ὅτι ὁ θεῖος Χρυσόστομος ὁμιλεῖ περὶ γονυκλισίας λαμβανούσης χώραν κατὰ τὴν διὰ τῆς συντάξεως αὐτομόλησιν τοῦ συντασσομένου πρὸς τὸν βασιλέα¹.

Τῇ ὁμολογίᾳ δι' ἧς ἐπισφραγίζεται ἡ σύνταξις τοῦ φωτιζομένου ἐπακολουθεῖ εὐχή. Τοιαύτην ἐπιγραφομένην «Μετὰ τὴν ἀποταγὴν εὐχή» ἐμπιρῆχει καὶ τὸ Εὐχολόγιον τοῦ Σεραπίωνος τοῦ Θμούεως (*Ἴδε παραρ.).

Κατὰ τὰς παλαιότερας πηγὰς τῇ συντάξει ἐπηκολούθει ἢ εἰς τὸ ἀποδυτὸν τοῦ βαπτιστηρίου εἴσοδος τῶν φωτιζομένων ἔνθα οὗτοι ἀπεκδυόμενοι τὸν χιτῶνα ἠλείφοντο δι' ἐλαίου ἐπορκιστοῦ² καὶ κατηυθύνοντο εὐθύς εἰς τὴν κολυμβήθραν. Ἐνωρίτατα ὅμως λόγῳ τῆς ἐν ἡμέρᾳ τακτῇ (συνήθως τὴν νύκτα τοῦ Μ. Σαββάτου) συρροῆς πολλῶν κατηχομένων εἰς τὸ βάπτισμα, ἡ τελετὴ τῆς ἀποτάξεως καὶ συντάξεως ἐχωρίσθη τῆς τελετῆς τοῦ βαπτίσματος, ἐντεῦθεν δὲ καὶ τῆς δι' ἐπορκιστοῦ ἐλαίου χρίσεως. Ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς τάξεως τοῦ Βαρβερινοῦ περὶ ἀποτάξεως καὶ συντάξεως γινομένης ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, ἡ τελετὴ αὕτη ἐλάμβανε χώραν «τῇ ἁγίᾳ παρασκευῇ τοῦ πάσχα, συναγομένων πάντων τῶν κατηχομένων ἐν τῇ ἁγιωτάτῃ ἐκκλησίᾳ».

Τέλος κατὰ τοὺς κώδικας Q ᾱ μετὰ τὴν ἐπακολουθοῦσαν τῇ συντάξει καὶ τῇ ὁμολογίᾳ εὐχὴν «εὐθύς λαβὼν ὁ ἱερεὺς τὸ παιδίον ἐκκλησιάζει αὐτὸ ψάλλον καὶ τροπάριον Χαῖρε κεχαριτωμένη καὶ λέγει τοῦτο τρίς. Καὶ τίθησι τὸ παιδίον ἔμπροσθεν τῶν ἁγίων θυρῶν καὶ ποιήσας ὁ ἀνάδοχος μετανόιας τρεῖς αἶρει τὸ παιδίον». Ὁ ὄρος ἐκκλησιάζει δὲν πρέπει ἐνταῦθα νὰ ἐκληφθῆ εἰς δῆλωσιν τοῦ κατὰ τὴν τεσσαρακοστὴν ἡμέραν ἐκκλησιασμοῦ τοῦ βρέφους, οὕτινος ἐκκλησιασμοῦ τὴν τάξιν καὶ οἱ κώδικες Q ᾱ προτάσσοσι τῆς τῆς ὀνοματογραφίας καὶ κατηχήσεως, ἀλλ' εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ εἰς τὸν νάρθηκα μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης εὐρισκομένου βρέ-

1. Ὁμιλία II εἰς τὴν πρὸς Κορινθ. κεφ. 7.

2. Οὕτω κατὰ τὸν 120 κανόνα τοῦ Ἱεροσολύτου εὐθύς μετὰ τὴν ἀπόταξιν «ὁ πρεσβύτερος χρίει αὐτὸν τῷ ἐλαίῳ τοῦ ἐπορκισμοῦ, ὑπὲρ τὸ ὅποιον εἶχε δεηθῆ, ἵνα ἀναχωρήσῃ ἀπ' αὐτοῦ πᾶν πνεῦμα πονηρόν». Κατὰ δὲ τὸν Κύριλλον μετὰ τὴν ἀπόταξιν καὶ τὴν ὁμολογίαν «εὐθύς εἰσελθόντες ἀπεδύσατε τὸν χιτῶνα. Εἶτα ἀποδυθέντες ἐλαίῳ ἠλείψασθε ἐπορκιστῶ ἀπ' ἄκρων τριχῶν κορυφῆς ἕως τῶν κάτω» (Κατηχ., K 2,β). Καὶ κατὰ τὰς Ἀποστολ. Διαταγὰς (VII 40) μετὰ τὴν ὁμολογίαν «κατ' ἀκολουθίαν ἔρχεται καὶ εἰς τὴν τοῦ ἐλαίου χρίσιν».

φους εἰς τὸν κυρίως ναόν. Καὶ κατὰ Συμεῶν τὸν Θεσσαλονίκης¹ μετὰ τὴν προσκύνησιν «κρατήσας (ὁ ἀρχιερεὺς) τὸν κατηχούμενον τῆς χειρός... εισάγει εἰς τὸν ναόν... καὶ προσάγει τοῦ θυσιαστηρίου ἐνώπιον... καὶ προσκυνῆσαι τρεῖς λέγει τῷ θυσιαστηρίῳ... καὶ εἰ βρέφος ἐστὶν ὁ μέλλων βαπτίζεσθαι κύψας λαμβάνει τοῦτον ὁ ἀνάδοχος ἐνώπιον κείμενον τῶν ἁγίων θυρῶν».

Ἀκολούθως κατὰ τοὺς κώδικας ἐπακολουθεῖ ὁ καθαγιασμὸς τοῦ ὕδατος. Αἱ παλαιότεραι πηγαὶ χωροῦσαι, ὡς εἶπομεν, ἀπὸ τῆς συντάξεως εἰς τὴν δι' ἐπορκιστοῦ ἐλαίου χρίσιν καὶ ἀπὸ ταύτης εἰς τὴν ἐν τῇ κολυμβήθρῳ τριττὴν κατάδυσιν καὶ ἀνάδυσιν δὲν ὁμιλοῦσι περὶ τελετῆς κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο καθαγιαζούσης τὸ ὕδωρ. Τοῦτο δὲ οὐχὶ διότι ἡ τελετὴ τοῦ καθαγιασμοῦ τούτου τυγχάνει νεωτέρα, ἀλλὰ διότι αἱ παλαιότεραι πηγαὶ προϋποθέτουσι ταύτην ἐκ προτέρου γεγενημένην. Πράγματι ἤδη ὁ Τερτυλλιανὸς ὁμιλεῖ περὶ ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπὶ τὰ ὕδατα κατόπιν ἐπικλήσεως καὶ περὶ ἐμποτισμοῦ τῶν ὑδάτων διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ ἁγιασμοῦ². Ὁ δὲ 19 § 112 κανὼν τοῦ Ἱππολύτου λέγει, ὅτι οἱ φωτιζόμενοι «περὶ τὴν ἀλεκτοροφωνίαν ἴστανται ἐγγὺς κυμαινομένου ὕδατος θαλασσίου καθαροῦ, προητοιμασμένου, ἁγίου». Ἐν τῷ εὐχολογίῳ δὲ τοῦ Σεραπίωνος τοῦ Θμούεως ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «ἁγιασμὸς ὑδάτων» ἐμπεριέχεται καθαγιαστικὴ τοῦ ὕδατος τοῦ βαπτίσματος εὐχὴ (ἴδε παράρτημα) καὶ ἐν ταῖς Ἀποστολικαῖς Διαταγαῖς (VII 43) διαγράφονται πρῶτον αἱ κύρια γράμματα, καθ' ὧς ὁ λειτουργὸς δεόν νὰ εὐχεται ὑπὲρ τὸ ὕδωρ, ἐπισυνάπτεται δὲ καὶ σύντομος ἐπίκλησις καθαγιαστικὴ (ἴδε παράρτημα)³.

Τῆς καθαγιαστικῆς εὐχῆς τοῦ ὕδατος προτάσσεται ἐν τοῖς χειρογράφοις

1. Ἐνθ' ἄνωτ. Migne 155, 220.

2. De bapt. 4.

3. Καὶ ὁ μ. Βασίλειος μαρτυρεῖ, ὅτι «εὐλογοῦμεν τὸ τε ὕδωρ τοῦ βαπτίσματος καὶ τὸ ἔλαιον τῆς χρίσεως καὶ προσέτι αὐτὸν τὸν βαπτιζόμενον» (Περὶ ἁγίου Πνεύματος κεφ. 27). Συναφῆ λέγει καὶ ὁ Δίδυμος (Περὶ Τριάδος βιβλ. II κεφ. 14) σημειῶν: «Τὸ δὲ μικρὸν ὕδωρ τοῦ εὐλογηθέντος ὕδατος τῆς κολυμβήθρας». Συχνάκις δὲ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων Πατέρων χρησιμοποιεῖται ὁ ὅρος ἐπικλήσις εἰς δήλωσιν τῆς κατὰ τὸ ἁγιασμὸν τοῦ ὕδατος ρήσεως, δι' ἧς ὁ λειτουργὸς ἤγειρο τὴν κατάπεμψιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τοῦ καθαγιαζόντος τὸ ὕδωρ (Γρηγορίου Νύσσης Λόγος κατηχητικὸς κεφ. 33 Migne 45,83· Θεοδώρητου εἰς τὸ Α'. Κορινθ. στ' 11 Migne 82,268· Δαμασκηνοῦ Περὶ ὁρθοδόξου πίστεως βιβλ. Δ, 19 Migne 94, 1121). Ἐν τούτοις εἰς ἐκτάκτους περιστάσεις ἡ εὐλογία τοῦ ὕδατος ἠδύνατο νὰ παραλειφθῆ. Ἐντεῦθεν καὶ ὁ Δίδυμος (ἐνθ' ἄνωτ. Migne 39,693) παρατηρεῖ, ὅτι «ἀδιακρίτως παντὶ ὕδατι καὶ ἐν θαλάσῃ δέ, ἀνάγκης καταλαβούσης βάπτισμα γίνεται ὡς μίας τε οὐσης φύσεως ὑδάτων καὶ πάσης ἁγιασθείσης». Τοῦτο δύναται νὰ συναχθῆ καὶ ἐκ τοῦ περὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἀλεξανδρείας μαρτυρουμένου, ὅτι ἀνεγνώρισεν οὗτος τὸ βάπτισμα, ὅπερ ὁ Ἀθανάσιος, παῖς ἔτι ὢν, παιδιᾶς χάριν ἐν ἀπλῷ ὕδατι καθ' ὅλους τοὺς τύπους ἐπετέλεσε (Σωζομένου Ἐκκλ. Ἰστ. βιβλ. II κεφ. 17 Migne 67, 978 πρβλ. καὶ Ρουφίνου Ἐκκλ. Ἰστ. X, 14).

παρεκτός τῶν εἰρηνικῶν εὐχή, ἥτις ἤδη ὑπὸ τῶν παλαιότερων χειρογράφων ὀρίζεται, ἵνα ὁ ἱερεὺς λέγει ταύτην μυστικῶς καὶ καθ' ἑαυτόν. Τοῦτο δὲ διότι ἡ εὐχή αὕτη εἶνε εὐχή ἐξομολογήσεως καὶ μετανοίας, ἐν ἣ ὁ ἱερεὺς ἐπικαλεῖται ἐφ' ἑαυτόν τὸ θεῖον ἔλεος, ὅπως δι' αὐτοῦ καταξιωθῆ πρὸς τὴν διακονίαν τοῦ μεγάλου καὶ ἐπουρανίου μυστηρίου. Ἡ εὐχή αὕτη εὐρηται καὶ ἐν τῷ Συριακῷ τύπῳ, τῷ Ἰσχύσαντι παρὰ τοῖς Ἰακωβίταις μονοφυσίταις, ὡς διεσώθη οὗτος εἰς τὴν τάξιν τοῦ Σευήρου πατριάρχου Ἀντιοχείας, τόσον τὴν εἰς τὸ συριακὸν μετενεχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ἰακώβου τῆς Ἐδέσσης (684—708), ὅσον καὶ τὴν ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ τοῦ Σευήρου φερομένην¹, καθὼς καὶ ἐν τῷ Αἰθιοπικῷ καὶ τῷ Κοπτικῷ τύπῳ². Μόνη ἀξιοσημείωτος διαφορὰ τυγχάνει, ὅτι ἐν τῷ Συριακῷ τύπῳ ἡ εὐχή προτάσσεται καὶ τῆς σφραγίσεως τοῦ κατηγουμένου, καθὼς καὶ τοῦ ἐξορκισμοῦ καὶ τῆς ἀποτάξεως καὶ τῆς ὁμολογίας πίστεως. Τοῦτο ὁ de Puniet³ θεωρεῖ ὡς ἀπόλειμμα τῆς παλαιᾶς ἐν τε τῷ αἰγυπτιακῷ καὶ τῷ συριακῷ τύπῳ τάξεως, καθ' ἣν τὸ ὕδωρ τῆς κολυμβήθρας ἡγιάζετο ἐκ προτέρου καὶ ἀνεξαρτήτως τῆς βαπτισματικῆς τελετῆς, καὶ ἥτις τάξις ἐνωρὶς μετεβλήθη, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς 7ης ἀποκρίσεως ἢ κανόνος Τιμοθέου τοῦ Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς ἀραβικῆς διατάξεως (ΣΤ'. αἰῶνος) τῆς ὑπὸ τοῦ Baumstark δημοσιευθείσης, καθὼς καὶ ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ ψευδοδιονυσίου, παρεμβληθέντος μεταγενεστέρως τοῦ καθαγιασμοῦ τοῦ ὕδατος μεταξὺ τῆς σφραγίσεως τοῦ κατηγουμένου δι' ἐπορκιστοῦ ἐλαίου καὶ τῆς εἰς τὸ ὕδωρ καταδύσεως αὐτοῦ.

Ἡ ἐπακολουθοῦσα καθαγιαστικὴ εὐχή ἐπιγράφεται ὑπὸ τοῦ **Ψ** «εὐχή ἐκφωνητικὴ», κατὰ δὲ τοὺς κώδικας **I K A ā ā** ὁ ἱερεὺς λέγει αὐτὴν «εἰς ἐπήκοον πάντων», «μεγαλοφώνως» καὶ «λαμπρῶ τῇ φωνῇ». Ἡ διάταξις αὕτη ἀναφέρεται εἰς παλαιὸν ἔθος, προσλαβὸν καὶ ἐπίσημον σφραγίδα διὰ τῆς 137 (ἢ κατ' ἄλλους 174) Νεαράς τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἐν ἣ μεταξὺ ἄλλων ὀρίζεται: «πάντας ἐπισκόπους τε καὶ πρεσβυτέρους μὴ κατὰ τὸ σεσιωπημένον, ἀλλὰ μετὰ φωνῆς τῷ πιστοτάτῳ λαῶ ἐξακουομένης τὴν θεῖαν προσκομιδὴν καὶ τὴν ἐν τῷ ἁγίῳ βαπτίσματι προσευχὴν ποιῆσθαι πρὸς τὸ κἀντεῦθεν τὰς τῶν ἀκούοντων ψυχὰς εἰς πλείονα κατάνυξιν καὶ τὴν πρὸς τὸν δεσπότην Θεὸν διανίστασθαι δοξολογίαν»⁴.

Καὶ ἡ εὐχή αὕτη ἀπαντᾷ ἐν τῷ παρ' Ἰακωβίταις συριακῷ τύπῳ ἡ αὕτη κατὰ τὰ κύρια σημεῖα πρὸς τὴν ἐν τῷ Βυζαντινῷ τύπῳ, κατὰ τὸ πλεῖστον δὲ ταυτίζεται πρὸς αὐτὴν καὶ ἡ ἐν τῷ κοπτικῷ, καθὼς καὶ ἄλλη τις κοινὴ

1. Dezinger, *Ritus Orientalium* τόμ. I σελ. 304, 282, 271, 312.

2. Αὐτόθ. σελ. 226 καὶ ἐξῆς καὶ σελ. 218 καὶ ἐξῆς.

3. Ἐν ἄρθρῳ *Benedictions de l'eau* ἐνθ' ἄνωτ. τόμ. II στήλ. 965.

4. Κεφ. 6. Ἐκδοσις Λειψίας Teubner 1881, σελ. 412.

εἰς τε τὸν αἰθιοπικὸν καὶ κοπτικόν¹. Καὶ εἰς τοὺς τύπους τούτους ἡ εὐχή ἀρχεται μὲν διὰ δοξολογίας τῆς δυνάμεως καὶ συγκαταβάσεως τοῦ Θεοῦ, ὅστις ἤλθεν ἐπὶ τῆς γῆς καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη, χωρεῖ δὲ εἰς εὐλογίαὶν τοῦ ὕδατος διὰ τῆς αὐτῆς ἐπικλήσεως «πάρεσο καὶ γύν... καὶ ἀγίασον τὸ ὕδωρ τοῦτο. Καὶ δὸς αὐτῶ... τὴν εὐλογίαν τοῦ Ἰορδάνου», καὶ εἰς ἔξορκισμὸν αὐτοῦ, οἷος ὁ ἐν τῷ βυζαντινῷ τύπῳ «φυγέτωσαν ἀπ' αὐτοῦ πάντες οἱ ἐπίβουλοι...».

Ἡ ἐν τῷ βυζαντινῷ τύπῳ ἐπακολουθοῦσα τῷ ἔξορκισμῷ ἐμφύσησις τοῦ ὕδατος ἀπαντᾷ κατὰ τὸ αὐτὸ σημεῖον καὶ ἐν τῷ συριακῷ, ἐν τῷ αἰθιοπικῷ ὅμως προτάσσεται τῆς εὐλογίας τοῦ ὕδατος. Μετὰ τὴν ἐμφύσησιν δὲ ἐπακολουθεῖ νέα ἔξορκιστικὴ ἐπικλήσις καὶ εἶτα ὁ καθ' αὐτὸ καθαγιασμός τοῦ ὕδατος. Ὁ de Puniet² θεωρεῖ, ὅτι ἡ καθαγιαστικὴ αὕτη τάξις τοῦ ὕδατος τοῦ βαπτίσματος κρατήσασα τὸ πρῶτον ἐν τῷ συριακῷ ἑλληνικῷ τύπῳ εἰσῆχθη κατ' ὀλίγον καὶ εἰς τοὺς λοιπούς. Ἡ γνώμη αὕτη παρουσιάζεται ἀρκοῦντως πιθανή, ὅταν ληφθῇ ὑπ' ὄψει καὶ ἡ ἐν τῷ Βαρβερινῷ ἐπιγραφῇ, ἡ ἐπὶ τῶν διακονικῶν τοῦ βαπτίσματος, ἡ ἀποδίδουσα ταῦτα εἰς τὸν ἅγιον Σάββαν.

Ἐκ τῶν διατάξεων τῶν ἐπὶ μέρους κωδίκων ἀξιοσημείωτος ἡ διάταξις τοῦ **H** καθ' ἣν ὁ πατριάρχης «βάλλει στολὴν λευκὴν καὶ ὑποδήματα λευκά», προκειμένου νὰ προστῇ τοῦ βαπτίσματος τῶν κατηγουμένων. Ἄξιοσημείωτον ὡσαύτως, ὅτι πρὸ πάσης ἐνάργεως ἀφοῦ θυμιάσῃ «σφραγίζει μετὰ τῶν κηρῶν Γ'». Ἡ σφράγις αὕτη μετὰ τῶν κηρῶν ἀντίστοιχος πρὸς τὴν κατὰ τὴν μικρὰν εἴσοδον τῆς λειτουργίας σφράγισιν μετὰ τῶν δικηροτρικῆρων ἀποτελεῖ πιθανώτατα εὐλογίαν τῶν ἀναπτομένων κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς τελεσιουργίας τοῦ μυστηρίου καὶ διατηρουμένων καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν αὐτοῦ φώτων. (Συμεῶν ὁ Θεσσαλονίκης σημειοῖ «Πληροῦται ἡ κολυμβήθρα ὕδατος... Καὶ ἀνάπτονται φῶτα» ἐνθ' ἄνωτ.). Ὁ αὐτὸς κώδιξ ὁμιλεῖ περὶ μεγάλου βαπτιστηρίου ἐν τῷ ἀποδυτῷ, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου κατερχόμενος ἀπὸ τοῦ συνθρόνου εἰσέρχεται διὰ τοῦ σκευοφυλακίου ὁ πατριάρχης. Τοῦτο καθορίζει καὶ τὴν θέσιν τοῦ σκευοφυλακίου ὡς συνεχόμενον ἢ κειμένον κατὰ τὴν αὐτὴν πλευρὰν τοῦ ναοῦ, ἐν ἧ καὶ τὸ βαπτιστήριον καὶ τὸ ἀποδυτὸν αὐτοῦ. Ὅμιλεῖ ὡσαύτως (μετὰ τοῦ Βησσαριανοῦ) κατὰ τὸ πέρας τῆς ἀκολουθίας τοῦ βαπτίσματος περὶ μικροῦ φωτιστηρίου ὅπου «κατερχόμενος ὁ πατριάρχης ποιεῖ πάντα κατὰ τὸν προγραφέντα τύπον. Καὶ μετὰ τὸ σφραγίσαι ἐν τῷ ἀποδυτῷ τοὺς νεοφωτιστούς τῷ θείῳ μύρῳ καθέζεται ἐκδεχόμενος τοὺς βασιλεῖς». Ἐντεῦθεν γεννᾶται τὸ ἐρώτημα: Εἰς τὸ μικρὸν φωτιστήριον ἐγίνετο τὸ βάπτισμα ὅτε ὀλίγοι ἦσαν οἱ βαπτιζόμενοι ἢ ὅτε ἐπρόκειτο νὰ προ-

1. Dezinger ἐνθ' ἄνωτ.

2. Ἐνθ' ἄνωτ. στήλη 696.

σέλθωσιν εἰς τὸν ναὸν οἱ βασιλεῖς καὶ ἵνα μὴ διαταραχθῆ ἡ εὐτρέπεις τοῦ ναοῦ ἐχρησιμοποιεῖτο τὸ μικρὸν φωτιστήριον; Πιθανώτερον φαίνεται τὸ δεύτερον, ὑπὲρ αὐτοῦ δὲ συνηγορεῖ καὶ τὸ ὅτι ὁ αὐτὸς κώδιξ ἐπισυνάπτει εὐθύς «εὐχὴν ἄλλην τῶν ἁγίων βαπτισμάτων ἔχουσαν τὸ προοίμιον σύντομον». Διότι εἰς τοιαύτας περιστάσεις, καθ' ἃς τὴν ἐπισημότητα τῆς ἐπικειμένης πανηγύρεως πρόκειται νὰ λαμπρύνῃ διὰ τῆς παρουσίας αὐτοῦ καὶ ὁ βασιλεὺς, αἱ λοιπαὶ παρεμπίπτουσαι τελεταὶ ἢ ἱεροπραξίαι συντομεύονται.

Τέλος σημειοῦμεν, ὅτι εἰς τὰ διακονικὰ τοῦ βαπτίσματος παρεισάγεται ὑπὸ τινων κωδίκων αἰτήσεις περὶ «τοῦ σκευὴ γενέσθαι αὐτοὺς ἡγιασμένα πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ θεοσδότου μύρου» (**K M E**, κώδιξ τοῦ Goar), καίτοι ἄλλοι κώδικες (**K Q L**) γράφουσιν ἀοριστότερον «τοῦ θεοσδότου μυστηρίου». Πιθανώτερον ὅμως φαίνεται, ὅτι πρόκειται περὶ αἰτήσεως ἀναφερομένης εἰς τὸ διὰ τοῦ ἁγίου μύρου χρίσμα, παρεισαχθείσης ἐνταῦθα ἐκ τῆς συναπτῆς τῆς κατὰ τινας κώδικας γινομένης κατὰ τὴν μετάδοσιν τοῦ χρίσματος καὶ σὺν τῷ χρόνῳ παραλειφθείσης ἢ συγχωνευθείσης πρὸς τὰ ἐν τῇ ἐνάρξει τῆς ἀκολουθίας προτασσόμενα εἰρηνικά.

Μετὰ τὸν καθαγιασμὸν τοῦ ὕδατος ἐπακολουθεῖ κατὰ τὴν ἰσχύουσαν τάξιν ἡ εὐλογία τοῦ ἐπορκιστοῦ ἐλαίου. Κατὰ τοὺς κανόνας τοῦ Ἱεροσολύτου ἡ εὐλογία τοῦ ἐλαίου τοῦ ἐξορκισμοῦ καθὼς καὶ τοῦ ἐλαίου τοῦ χρίσματος ἐγίνετο ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τοῦ βαπτίσματος καὶ ὀλίγον πρὸ τῆς ἀποτάξεως καὶ συντάξεως, ταῖς ὁποίαις καὶ ἐπηκολούθει ἢ διὰ τοῦ ἐπορκιστοῦ ἐλαίου ἀλειψίς τῶν φωτιζομένων. Ὡς δὲ δύναται τις νὰ συναγάγῃ ἐκ τῆς ὅλης σειρᾶς, ἡ εὐλογία αὕτη ἐγίνετο κατὰ χρόνον, καθ' ὃν τὸ ὕδωρ ἦτο ἥδη «ἡτοιμασμένον ἅγιον». Ἐν ταῖς Ἀποστολικαῖς Διαταγαῖς ἡ εὐλογία τοῦ ἐλαίου προτάσσεται τοῦ καθαγιασμοῦ τοῦ ὕδατος, ἢ δι' αὐτοῦ ὅμως χρίσις ἐπακολουθεῖ, ὡς καὶ κατὰ τοὺς κανόνας τοῦ Ἱεροσολύτου, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς κατηχήσεις τοῦ Κυρίλλου καὶ τ' ἀποδιδόμενα εἰς Διονύσιον τὸν Ἀρεοπαγίτην συγγράμματα, τῇ ἀποτάξει καὶ συντάξει. Ὁρθῶς παρετηρήθη¹, ὅτι ἀρχαίῳθεν ἐκράτησεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἵνα εὐχαὶ ἀφορκιστικαὶ ἀναγινώσκωνται οὐ μόνον ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ὄρισμένων ἀψύχων στοιχείων (ἐλαίου, ὕδατος, παρὰ δὲ τοῖς Δυτικοῖς καὶ Ἄλλοις) τὰ ὁποῖα ἔπειτα χρησιμοποιοῦνται διὰ τὴν εὐλογίαν ἢ καθιέρωσιν ἀνθρώπων ἢ ἀντικειμένων, φέροντα ἐν ἑαυτοῖς τὴν δύναμιν τὴν ἐπορκιστικὴν, ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἀντικαθιστῶντα πλήρως τὸν ἐπορκισμόν. Τοιαύτην θέσιν καὶ σημασίαν ἐνέχει τὸ ἐπορκιστὸν ἔλαιον ἐξ ἑνός, καὶ τὸ ὕδωρ τοῦ ἁγιασμοῦ ἐξ ἑτέρου. Ὁ προορισμὸς δὲ καὶ ἡ ιδιότης αὕτη τοῦ ἐπορκιστοῦ ἐλαίου ἐκφράζεται τόσον ἐν τῇ ὑπὲρ αὐτὸ γινομένην πρὸ πάσης ἐπικλήσεως ἐμφυσῆσει, ὅσον καὶ ἐν

1. Ὑπὸ τοῦ Forget παρὰ A. Vacant καὶ E. Mangenot, Dictionnaire de Théologie Catholique τομ. 5 στηλ. 1779.

ταῖς διαφόροις εὐχαῖς, δι' ὧν τοῦτο ἠὺλογεῖτο ἀνεκαθεν, καὶ δὴ τόσον ἐν τῇ χρησιμοποιοιμένῃ παρ' ἡμῖν εὐχῇ («ὥστε γενέσθαι αὐτό... πάσης διαβολικῆς ἐνεργείας ἀποτρόπαιον»), ὅσον καὶ ἐν τῇ οἰκείᾳ εὐχῇ τοῦ Σεραπίωνος καὶ τῶν Ἀποστολ. Διαταγῶν (*Ἴδε παραρτήμα).

Τοῦ ἐλαίου εὐλογηθέντος «ὁ ἱερεὺς λαμβάνει τὸ τρυβλίον τοῦ ἁγίου ἐλαίου καὶ ποιεῖ ἐξ αὐτοῦ εἰς τὸ ὕδωρ σταυροὺς τρεῖς ψάλλον τὸ ἄλληλούϊα τρίτον» (Β Γ Δ Η Ι Κ κ.λ.π.), τελειῶν τὸ ὕδωρ διὰ τῶν τριῶν σταυροειδῶν χύσεων τοῦ παναγεστάτου μύρου συνεπιφθεγγόμενος ταῖς τοῦ μύρου ἐπιβολαῖς «τὸ ἱερὸν τῆς τῶν θεολήπτων προφητῶν ἐπιπνοίας μελώδημα»¹. Διότι κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐκδοχὴν ὅπως τὰ πρόσωπα, οὕτω καὶ οἱ τόποι καὶ τὰ πράγματα καὶ πάντα ἐν γένει τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως ὑπόκεινται εἰς ὠρισμένας ἐπιρροὰς τοῦ διαβόλου. Καὶ αὐτὸ λοιπὸν τὸ ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ ὕδωρ ὑπόκειται εἰς τὴν ἐπιρροὴν τοῦ ἀντικειμένου, διὸ καὶ ἐν τῷ κατὰ τὸ βάπτισμα καθαγιασμῷ αὐτοῦ γίνεται ἐπ' αὐτὸ ἐμφύσησις μετὰ τῆς ἐπικλήσεως, ὅπως συντριβῶσι πᾶσαι αἱ ἐνάντιαι δυνάμεις καὶ μὴ ὑποκυβῆ ἐν αὐτῷ «δαιμόνιον σκοτεινόν». Διὰ τὴν τελείωσιν δὲ τοῦ καθαγιασμοῦ τούτου τοῦ ὕδατος ἐθεωρήθη ἐνδεδειγμένη ἡ ἔγχυσις ἐπορκιστοῦ ἐλαίου εἰς αὐτό, καθὼς καὶ ἡ διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐλαίου ἀλειψις τοῦ φωτιζομένου γίνεται πρὸς τελείωσιν τοῦ διὰ τῶν ἀφορκισμῶν ἔξορκισμοῦ τούτου.

Εἶνε ἐν τούτοις ζήτημα, ἐὰν ἡ φράσις τοῦ ψευδοδιονυσίου «παναγεστάτου μύρου», ὡς ἐκχυνομένου εἰς τὸ ὕδωρ τῆς κολυμβήθρας, ἀναφέρεται εἰς τὸ ἐπορκιστὸν ἔλαιον, ἢ μᾶλλον εἰς τὸ μύρον τοῦ χρίσματος. Ὁ de Puniet² ὑποστηρίζει τὸ τελευταῖον τοῦτο. Καὶ ἐὰν κρίνωμεν ἐκ τῶν μεταγενεστέρως παρὰ τοῖς Σύροις Ἰακωβίταις κρατησάντων, ἡ γνώμη τοῦ de Puniet παρουσιάζεται ἀρκούντως πιθανή. Διότι ὁ κατὰ τὸν ΙΓ'. αἰῶνα ἀκμάσας Σύρος Βαρ—Ἐβραῖος σημειοῖ, ὅτι ἐγχέεται ἐν τῷ ἁγιασθέντι ὕδατι τοῦ βαπτίσματος μείγμα ἐλαίου καὶ χρίσματος. Κατὰ δὲ τοὺς Κόπτας εἰς τὸ ὕδωρ τοῦ βαπτίσματος χύνονται τρία ἔλαια, τὸ ἀπλοῦν ἔλαιον, δι' οὗ σφραγίζεται τὸ πρῶτον ὁ κατηχούμενος, τὸ ἐπορκιστὸν ἔλαιον ἢ ἀγαλλιέλαιον καὶ τὸ ἔλαιον τοῦ χρίσματος³. Τέλος οἱ Ἀρμένιοι χρησιμοποιοῦντες τὸ κατ' ἀρχὰς διὰ τὴν ἔγχυσιν ταύτην τὸ ἐπορκιστὸν ἔλαιον καὶ ἤδη κατὰ τὸν Η'. αἰῶνα τοῦ πατριάρχου Ἰωάννου τοῦ Odsun μὴ ἐπιτρέποντος τὴν χρῆσιν τοῦ χρίσματος εἰ μὴ διὰ τὸ μυστήριον τοῦ χρίσματος καὶ τὰς χρίσεις τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἱερῶν σκευῶν, ἀπὸ ἐποχῆς μὴ δυναμένης νὰ καθορισθῇ ἀντικατέστησαν τὸ ἐπορκιστὸν ἔλαιον διὰ τοῦ χρίσματος.

¹ Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ φωτιζόμενος προχωρῶν κατὰ τοὺς παλαιότερους χρό-

1. Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου ἐνθ' ἄνωτ. Β, 7. Τὸ μελώδημα τοῦτο δὲν δύνανται νὰ εἶνε ἄλλο τι τοῦ καὶ σήμερον ψαλλομένου Ἀλληλούϊα.

2. Ἐνθ' ἄνωτ.

3. Assemani, Codex liturgicus τόμ. ΙΙ σελ. 162.

νοὺς μετὰ τὴν σύνταξιν καὶ τὴν ὁμολογίαν εἰς τὸ ἀποδυτὸν τοῦ βαπτιστηρίου ἀπεγυμνοῦτο δλόκληρος, καθὼς καὶ σήμερον τὰ βαπτιζόμενα νήπια. Ἡ ἀπογύμνωσις αὕτη κατὰ τὸν αἰγυπτιακὸν τύπον, καθ' ὅσον δὲ θὰ συνήγομεν ἐκ τῆς Διαθήκης τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ κατὰ τὸν συριακὸν τύπον, ἐγίνετο πρὸ τῆς ἀποτάξεως. Ἀπὸ τοῦ Δ'. αἰῶνος ὁμοίως, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ ρητῆς μαρτυρίας τοῦ Κυρίλλου, εἶτα δὲ καὶ τοῦ ψευδοδιονουσίου ἐν τῷ συριακῷ τοῦλάχιστον τύπῳ τὸ καθεστὼς τοῦτο ἐτροποποιήθη, τοῦ κατηχομένου φέροντος χιτωνίσκον μόνον κατὰ τὴν ἀπόταξιν καὶ τὴν πρώτην ὁμολογίαν τῆς πίστεως.

Τὴν ἀπόδυσιν ταύτην ὁ Ἱεροσολύμων Κύριλλος θεωρεῖ ὡς εἰκόνα μὲν «τοῦ τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον ἀποδύεσθαι σὺν ταῖς πράξεσιν», ὡς ἀπομίμησιν δὲ τοῦ Χριστοῦ «τοῦ ἐπὶ τῷ σταυροῦ γυμνωθέντος», ἀλλὰ καὶ «μίμημα τοῦ πρωτοπλάστου Ἀδάμ, ὃς ἐν τῷ παραδείσῳ γυμνὸς ἦν καὶ οὐκ ἤσχύνετο»¹. Μετὰ δὲ τὴν ἀπογύμνωσιν ταύτην ὁ φωτιζόμενος ἠλείφετο, καθὼς καὶ σήμερον «ἐλαίῳ ἐπορκιστῶ ἀπ' ἄκρων τριχῶν κορυφῆς ἕως κάτω»². Ἡ ἄλειψις αὕτη κατὰ τὸν συριακὸν τύπον ἐγίνετο τὸ κατ' ἀρχὰς μεταξὺ τῆς ἀποτάξεως καὶ τῆς πρώτης ὁμολογίας τῆς πίστεως. Ἀπὸ τοῦ Δ'. αἰῶνος ὁμοίως μετετέθη αὕτη εἰς τὸν μετὰ τὴν πρώτην ὁμολογίαν χρόνον, ὁπότε ὁ ἐπίσκοπος ἢ ὁ πρεσβύτερος ἐποιεῖτο μόνον τὴν ἀρχὴν ταύτης διὰ τῆς σφραγίσεως τοῦ μετώπου, συνετελεῖτο δ' αὕτη πλήρως μετὰ τὸν καθαγιασμόν τοῦ ὕδατος, ὅτε ὁ κατηχούμενος ἐπρόκειτο εὐθὺς μετὰ ταύτην νὰ βαπτισθῇ. Ὁ Μ. Βασίλειος μνημονεύει τῆς ἀλείψεως δι' ἐλαίου τῆς χρίσεως, ὡς ὀνομάζει τὸ ἐπορκιστὸν ἔλαιον ἢ τὸ τῆς κατηχήσεως χρίσμα³, μετὰ τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως.⁴ Παρομοίαν μαρτυρίαν ἔχομεν καὶ ἐκ τοῦ Χρυσοστόμου⁵, ὁ ὁποῖος παραβάλλει πρὸς ἀθλητὴν τὸν ἐφ' ὄλου τοῦ σώματος λαβόντα τὴν χρίσιν τοῦ ἐλαίου κατηχούμενον, ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ πολεμῇ τὸν δαίμονα, ᾧ πρὸ ὀλίγου ἀπετάξετο.

Ἡ τοιαύτη διὰ τοῦ ἐπορκιστοῦ ἐλαίου ἀνάλειψις κατὰ τὸν Κύριλλον εἶνε σύμβολον τῆς κοινωνίας μετὰ τῆς καλλιελαίου καὶ τοῦ ἐγκεντρισμοῦ εἰς αὐτήν, ἢ δὲ καλλιέλαιος εἶνε ὁ Χριστός. Ἐπὶ πλέον τὸ ἐπορκιστὸν ἔλαιον, «φυγαδευτήριον τυγχάνον παντὸς ἴχνους ἀντικειμένης ἐνεργείας», «ἐπικλήσει Θεοῦ καὶ εὐχῆ δύναμιν τηλικαύτην λαμβάνει», «ὥστε οὐ μόνον καίον τὰ ἴχνη τῶν ἁμαρτημάτων ἀποκαθαίρειν, ἀλλὰ καὶ πάσας ἀοράτους τοῦ πονηροῦ ἐκδιώκειν τὰς δυνάμεις»⁶.

1. Κατήχησις Κ, 2.

2. Αὐτόθι 3.

3. Κυρίλλου Ἀλέξ. Εἰς τὸ Ἰωαν. VII Migne 39, 559.

4. Περὶ ἁγίου Πνεύματος κεφ. 27, 67 Migne 32, 194.

5. Ὁμιλία VI εἰς τὴν πρὸς Κολοσ. 4, Migne 62, 342.

6. Κατηχ. Κ, 2.

Τῆς ἐπαλείψεως κατάρχεται ὁ πρεσβύτερος «λαμβάνων ἐκ τοῦ ἁγίου ἐλαίου τῷ δακτύλῳ αὐτοῦ καὶ ποιῶν σταυροῦ τύπον ἐπὶ τοῦ μετώπου καὶ τοῦ στήθους καὶ τῶν μεταφρένων», κατὰ τινὰς δὲ μεταγενεστέρους κώδικας καὶ ἐπὶ τῶν ἄκοῶν, καὶ τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν. Ἡ ρῆσις ἢ κατὰ τὸ βυζαντινὸν εὐχολόγιον ἐπιλεγομένη κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου ἔναρξιν ταύτην τῆς χρίσεως δι' ἐπορκιστοῦ ἐλαίου: «Χρίεται... ἔλαιον ἀγαλλιᾶσεως, εἰς τὸ ὄνομα...» ὑπενθυμίζει τὴν κατὰ τὸ κοπτικὸν εὐχολόγιον ὀνομασίαν τοῦ ἐλαίου τούτου «ἀγαλλιᾶλαιον»¹ καὶ κατὰ παραφθορὰν galilaeon², ἣτις προῆλθε κατὰ σύντημσιν τῆς ἀνωτέρω οὐ μόνον ἐν τῷ βυζαντινῷ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ συριακῷ³ τύπῳ περιωθεισῆς ὀνομασίας.

Κατὰ τὸν 120 κανόνα τοῦ Ἰππολύτου ἐν τῷ αἰγυπτιακῷ τύπῳ καὶ τὴν χρίσιν ὀλοκλήρου τοῦ σώματος συνετέλει ὁ πρεσβύτερος. Ἄλλὰ καὶ ἐν τῷ συριακῷ τύπῳ κατὰ τὸν Ψευδοδιονύσιον ὁ ἐπίσκοπος ἤρχετο τῆς χρίσεως τοῦ κατηχομένου διὰ τριπλῆς σφραγίσεως τοῦ μετώπου αὐτοῦ, ἐπαφίνων τὴν συμπλήρωσιν τῆς χρίσεως εἰς τοὺς ἱερεῖς (ἢ εἰς τὰς διακονίσσας ἐπὶ γυναικῶν). Ἐντεῦθεν καὶ οἱ παλαιότεροι κώδικες (B, Βοδληϊανός, **ΣΗΚΟΚ** Q κ.λ.π.) σημειοῦσαν, ὅτι ὁ φωτιζόμενος «χρίεται ὑπὸ τοῦ διακόνου ὄλον τὸ σῶμα», ὁ δὲ **M** ὀρίζει «καὶ χρίει ὁ ἱερεὺς μοναχός του ὄλον τὸ σῶμα τοῦ παιδίου· τινὰς ἄλλος δὲν ἀπλώνει τὸ χέρι του αὐτοῦ νὰ πιάσῃ τίποτε ἢ νὰ ἀλείψῃ τὸ παιδί λάδι». Συμῶν ὁ Θεσσαλονίκης ἀναφέρει, ὅτι χρίεται ὄλον τὸ σῶμα «ὑπὸ τινος διακόνου ἢ ὑπηρέτου»⁴. Ἡ ἰσχύουσα σήμερον πράξις, καθ' ἣν ὁ φωτιζόμενος «χρίεται ὑπὸ τοῦ ἀναδόχου» μαρτυρεῖται ὑπὸ κωδίκων χρονολογουμένων ἀπὸ τοῦ ΙΕ^{ου} αἰῶνος (**ΣΠΨ**).

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο δέον νὰ ταχθῇ κατὰ τὸν Αἰγυπτιακὸν τύπον ἢ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «μετὰ τὴν ἀνάληψιν εὐχῆ» τοῦ Σεραπίωνος, ὡς ἐμφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ περιεχομένου αὐτῆς («ὀδήγησον αὐτὸν ἐπὶ τὴν ἀναγέννησιν... ὁ μονογενὴς σου Λόγος ὀδηγείτω αὐτὸν ἐπὶ τὸ λουτρόν»). Ἐντεῦθεν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ δέον νὰ διορθώσωμεν τὸ «μετὰ τὴν ἀνάληψιν» εἰς «μετὰ τὴν ἀνάλειψιν». (Ἰδε παράρτημα).

Ἐπακολοθεῖ ἡ βάπτισις. Ἄξιολογότητι ἡ διάταξις τοῦ Βοδληϊανοῦ, καθ' ἣν ὁ βαπτιζόμενος κρατεῖται ἐκατέρωθεν ὑπὸ δύο διακόνων, ὁ δὲ πρεσβύτερος ἢ ὁ ἐπίσκοπος ἔχει ἐπιτεθειμένην τὴν χεῖρα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ.

1. Dezinger, Ritus Orientalium tom. I. σελ. 262.

2. Αὐτόθ. σελ. 218.

3. Ἡ ἐν τῇ τάξει τοῦ βαπτίσματος τῇ ὑπὸ τοῦ Mar Σεβήρου πατριάρχου Ἀντιοχείας καὶ τοῦ Mar Ἰακώβου τῆς Ἐδέσσης (684—708) συνταχθεῖσα καὶ ἐν τῇ πράξει τῶν σύρων Ἰακωβιτῶν ἰσχυσάση ρῆσις ἔχει ὡς ἔξῃ: Signatur... o l e o l a e t i t i a e a d v e r s u s o m n e m o p e r a t i o n e m a d v e r s a r i i (de Puniet ἐνθ' ἄν. στήλ. 280).

4. Ἐνθ' ἄν. Migne 155, 228.

Οἱ δύο διάκονοι καταβαπτίζουν αὐτὸν «ἕως οὗ ἡ χεὶρ τοῦ ἀρχιερέως χωσθῆ τῷ ὕδατι», τὰ ῥήματα δὲ τῆς ἐπικλήσεως ἐπιλέγονται ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως ἢ τοῦ ἱερέως. Ὡσαύτως ἀξιοσημείωτος καὶ ἡ διάταξις τοῦ σ., καθ' ἣν ὁ ἱερεὺς «ποιεῖ τὸν βαπτιζόμενον καταδύναμι εἰς τὸ ὕδωρ καὶ ἀναδύναμι ἐκ τρίτου, τριῶν τελείων καταδύσεων καὶ ἀναδύσεων γινομένων». «Τελεσθείσης δὲ τῆς καταδύσεως» ἐκάστης «καὶ ἤδη ἐν τῷ ἀναδύεσθαι τὸν βαπτιζόμενον» ἔκφωνεῖ ὁ ἱερεὺς ἕκαστον ὄνομα τῆς ἐπικλήσεως. Ὁ **Σ** καθορίζει, ὅτι τὸ βαπτιζόμενον βρέφος κρατεῖται ὑπὸ τοῦ ἱερέως ὅστις «ὄρων αὐτοῦ τὸ πρόσωπον λέγων οὕτως Βαπτίζεται...». Ὁ δὲ **Μ** διατάσσει «ὁ ἱερεὺς βουτᾶ ὄλον τὸ παιδί μέσα εἰς τὴν γάστρα καὶ *καμνει σταυρὸν μέσα εἰς τὸ νερόν*». Τοῦτο δὲ γίνεται καὶ κατὰ τὰς τρεῖς καταδύσεις.

Ἡ τριπλῆ κατάδυσις μαρτυρεῖται ἤδη ὑπὸ τῆς Διδαχῆς μὲν ἐν τῷ συριακῷ τύπῳ καὶ ἀκολουθῶς ὑπὸ τοῦ Χρυσοστόμου¹, τοῦ Κυρίλλου Ἱεροσολύμων², τοῦ Θεοδορήτου³, τοῦ Ψευδοδιονυσίου⁴ καὶ τοῦ Λαμασκηνοῦ⁵ ὑπὸ τῶν κανόνων δὲ τοῦ Ἰππολύτου καὶ τῆς Αἰγυπτιακῆς διατάξεως ἐν τῷ αἰγυπτιακῷ τύπῳ, σαφῶς μαρτυροῦντων, ὅτι ἡ τριπλῆ περὶ τῆς πίστεως ἐρωταπόκρισις ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν τριπλῆν κατάδυσιν ἐν τῷ ὕδατι τοῦ βαπτίσματος· καὶ τέλος ὑπὸ τοῦ Μ. Βασιλείου⁶ καὶ Γρηγορίου τοῦ Νύσσης⁷ περὶ τῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ Πόντου καὶ τῆς Καππαδοκίας κρατούντων, πρὸς ἃ συνδέεται ὁ Βυζαντινὸς τύπος. Ἀναγνωρίζεται δὲ καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν καθολικῶν⁸, ὅτι τὸ διὰ τριπλῆς καταδύσεως βάπτισμα διετήρησε μετ' εὐλαβείας ὡς παραδόσιν ἀποστολικὴν ἐν τῇ πράξει αὐτῆς ἢ Ἀνατολή.

Μεταγενεστέρως ἐπιδράσεις ἐμφαίνουσιν οἱ κώδικες **Ο Π**. Κατὰ τὸν πρῶτον ἐκ τούτων (τὸν **Ο**) εἶναι δὲν εἶνε δυνατόν· νὰ βυθισθῆ τὸ βρέφος, ὁ ἱερεὺς «ἰστᾷ ἢ καθέζει αὐτὸ ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ τῇ λαίᾳ χειρὶ κατέχων αὐτὸ, τῇ δὲ δεξιᾷ λαμβάνων θεομὸν ἐκχέει τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ... εἶτα ραντίζει καὶ διαβρέχει πανταχόθεν ἀκριβῶς ὄλον τὸ σῶμα». Κατὰ δὲ τὸν δεύτερον (τὸν **Π**) ἄνευ ἄλλου τινὸς ὁ ἱερεὺς «καταδύει αὐτὸ ἕως γονάτων» λέγων εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς. «Καὶ τοῦ Υἱοῦ ἕως στήθους» καταδύει αὐτό. «Καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὑπὲρ κεφαλῆς». Ὡς καινοτομία δέον νὰ χαρακτηρισθῆ καὶ ἡ κατὰ τὸν **Π**, προσθήκη εἰς τὸν τύπον τῆς ἐπικλήσεως: «Βαπτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ ὁ δεῖνα. Καὶ λέγει· Μία πίσυς, ἐν βάπτισμα, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς...».

1. Ὁμιλία ΚΕ εἰς τὸν Ἰωάν. κεφ. 2 Migne 59, 151.
2. Κατηχ. Κ 4.
3. Αἴρετ. κατομυθ. IV, 3 Migne 83, 420.
4. Περὶ ἐκκλ. ἱεραρχ. II 7 Migne 3, 395.
5. Περὶ ὀρθοδ. πίστεως II 9.
6. Περὶ ἁγίου Πνεύματος 15, 35 Migne 32, 130—132.
7. Λόγος εἰς τὸ βάπτισμα τοῦ Χριστοῦ Migne 46, 585.
8. Πρβλ. de Puniet ἐνθ' ἄνωτ. στήλ. 282.

Ἐνταῦθα δέον νὰ τοποθετηθῆ κατὰ τὸν Αἰγυπτιακὸν τύπον ἢ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «μετὰ τὸ βαπτισθῆναι καὶ ἀνελθεῖν εὐχῆ» Σεραπίωνος τοῦ Θμουέως (*Ἴδε Παραρτήμα).

Τὸ βαπτισθὲν νήπιον «δέχεται ὁ ἀνάδοχος» ἀπὸ τῆς κολυμβήθρας (Βοδληϊανός, **α Ο ε** κ.λ.π.). Κατὰ τὴν παλαιότεραν ὁμως προᾶξιν «τὸν μὲν ἄνδρα ὑπεδέχετο ὁ διάκονος, τὴν δὲ γυναῖκα ἢ διάκονος»¹ ἢ γενικῶς τοὺς βαπτιζομένους ὑπεδέχετο ὁ πρεσβύτερος, ὅστις, ἀφοῦ ἐσφράγιζε καὶ ἔχριεν αὐτούς, ἀπέματτε τούτους δι' ὀθόνης καὶ ἀφοῦ ἐνεδύοντο, εἰσῆγεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἐκκλησίαν². Ἡ σινδόνη λοιπὸν ἢ ὁποῖα περιδένεται περὶ τὸν τραχήλον τοῦ ἀναδόχου κατὰ τοὺς πλείστους τῶν κωδικίων, ἵνα ἐντὸς αὐτῆς δεχθῆ ὁὗτος τὸ βρέφος, ἔχει παλαιὰν τὴν καταβολὴν αὐτῆς.

Ὡς πρὸς τὴν ἀμφίεσιν τοῦ βαπτισθέντος ἄλλοι μὲν κώδικες τοποθετοῦσιν αὐτὴν εὐθύς μετὰ τὸ βάπτισμα καὶ πρὸ τοῦ χρίσματος, ἕτεροι δὲ μετὰ τὸ χρίσμα. Καὶ κατὰ μὲν τὸν **M** ἐνδύει τὸν βαπτισθέντα αὐτὸς ὁ ἱερεὺς καὶ ἐνδεδυμένον παραδίδει αὐτὸν εἰς τὸν ἀνάδοχον, κατὰ δὲ τοὺς **E e** τὸ βαπτισθὲν παιδίον ἐνδύεται ὑπὸ τοῦ ἀναδόχου. Ὁ κατὰ τινὰς τῶν κωδικίων ψαλλόμενος στίχος κατὰ τὴν ἀμφίεσιν «χιτῶνά μοι παράσχου φωτεινόν...» δὲν εἶνε ἄσχετος πρὸς τὰς λευκάς καὶ ἐμφωτειούς ἐσθῆτας», ἃς περιεβάλλοντο οἱ νεοφώτιστοι³ καὶ αἵτινες ἦσαν σύμβολον τῆς πνευματικῆς καθάρσεως τῆς διὰ τοῦ βαπτίσματος προσγενομένης.

Περὶ ἐμφωτειῶν ἐν τούτοις ἐσθῆτων⁴ ἢ στολῆς λαμπρᾶς⁵ ἢ ἐσθῆτος λαμπρᾶς⁶ ἢ ἱματίων λευκῶν⁷ (alba⁸, vestis alba⁹, vestis candida⁹, tunica baptismi¹⁰, stola¹¹, nova indumenta¹², vestimentum baptismatis¹³, birrus albus¹⁴ ρητὸς καὶ σαφῆς λόγος γίνεται κυρίως ἀπὸ τοῦ Δ'. αἰῶνος.

1. Ἀποστ. Διαταγ. III, 16.

2. Ἰππολύτου κανόνες § 134—135.

3. «Ποῦ δὲ ἢ ἐμφώτειος ἐσθῆς ἢ λαμπρυνθῆσομαι;» (Γρηγορ. Θεολ. λόγος 40ὸς 25).

4. Ψευδοδιονυσίου Ἀρεοπαγ. ἐνθ' ἄν κεφ. β, 8 Migne ἐνθ' ἄν. στ. 404.

5. Εὐχολόγ. Goar σελ. 375.

6. Σωκράτους Ἐκκλ. Ἴσ, Η, 17; Μάρκου Διακόνου Βίος τοῦ ἀγίου Πορφυρίου Migne 65, 3121.

7. Κυρίλλου Ἱεροσολύμων Κατηχ. IV Μυσταγ. Migne 33, 1104.

8. Ἐν ἐπιγραφαῖς καὶ συχνάκις παρὰ Γρηγορίῳ τῷ Τουρόνης.

9. Ζήνων τῆς Βερόνης Tract. XXV invit. ad fontem VI.

10. Ἱερωνύμου Epist. 64, 5 Prudentius, Psychomachia 364.

11. Ἐν ἐπιγραφαῖς Πρβλ. Mabillon, Museum Italicum τομ. II, 27, 83 De Rossi, Roma sotterranea τομ. III σ. 405.

12. Maximus Turini Homilia 59.

13. Libellus orationum Mozarabicus; Bianchini, Thomasia opera τομ. I μέρος 2 σελ. 110.

14. Γρηγορίου Epist. 195 1, IX.

Χωρὶόν τι τοῦ Τερτυλλιανοῦ¹ ἐνθα γίνεται λόγος περὶ στολῆς προτέρας, ἐνδύματος τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ δακτυλίου, σημείου τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, παρουσιάζεται ἀμφίβολον, οὐ μόνον διότι καὶ ἐν τῇ περὶ βαπτίσματος (De baptismo) πραγματεία αὐτοῦ δὲν ὁμιλεῖ περὶ τοιοῦτου τινὸς ἐνδύματος, ἀλλὰ καὶ διότι ὁ σύγχρονος αὐτοῦ Κυπριανός, ὅστις περιέγραψε τὴν τελετὴν τοῦ βαπτίσματος, ὡς καὶ ὁ Τερτυλλιανός, δὲν ποιεῖται λόγον περὶ ἐμφωτειῶν ἐσθήτων. Ἐπὶ πλέον καὶ οἱ κανόνες τοῦ Ἱππολύτου, καθὼς καὶ ἡ Αἰγυπτιακὴ διάταξις, ὅπως καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν προελθόντα Ἡ διαθήκη τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ αἱ Ἀποστολικαὶ Διαταγαί, δὲν ποιοῦνται λόγον τινὰ περὶ παραδόσεως τοιούτων ἐνδυμάτων. Ὁ Ζήνων τῆς Βερόνης († 380)² καὶ ὁ Ἀμβρόσιος Μεδιολάνων³ († 397) ἐν τῇ Δύσει, καὶ Κύριλλος ὁ Ἱεροσολύμων ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὁμιλοῦσι πρῶτοι σαφῶς περὶ τῆς πράξεως ταύτης. Εἶναι ἐν τούτοις ἀξιοσημείωτον, ὅτι εἰς τὰς πρώτας ταύτας μαρτυρίας οὐδὲν ὑπεμφαίνει, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ πράξεως προσφάτως εἰσαχθείσης καὶ κρατησάσης.

Ὁ ἐλληνικὸς ὄρος *σάβανον*⁴ ἐν τῇ ὀρολογίᾳ τῆς δύσεως ἐδήλου τὴν ὀθόνην ἣτις ἐχρησίμευε πρὸς ἀπόμαξιν τοῦ σώματος τοῦ νεοφωτίστου μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς κολυμβήθρας ἔξοδον αὐτοῦ⁵. Τοιαύτη τις ὅμως ἀπόμαξις δὲν ἐλάμβανέ ποτε χώραν ἐν τῇ Ἀνατολικῇ ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ μόνον ἀπόλουςις, τὴν ὀγδόην ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος ἡμέραν. Ὡς ἐκ τούτου σάβανον ἐκλήθη ὁ λευκὸς χιτῶν, δι' οὗ περιεβάλλετο ἐξερχόμενος τῆς κολυμβήθρας ὁ νεοφώτιστος καὶ ὅστις χιτῶν ἀνεπλήρου τὸν προορισμὸν τῆς τοιαύτης ὀθόνης, ἢ ἦτο τοῦτο μᾶλλον τεμάχιόν τι λευκοῦ ὑφάσματος, δι' οὗ ἀντιχιτῶνος ὑπὸ τὰ ἐπ' αὐτοῦ ἐπιτιθέμενα ἐμφώτεια περιεβάλλετο τὸ ἀπὸ τῆς κολυμβήθρας ἀναδυόμενον (Περβλ. κώδικα 341 τοῦ Κοντλουμουσίου D. 949 «εἶτα λαμβάνει αὐτὸν ὁ ἀνάδοχος ἐκ τῆς ἁγίας κολυμβήθρας, ... σαβάνου λευκοῦ πρότερον ἐφαπλωθέντος») σῶμα τοῦ νεοφωτίστου. Ἐντεῦθεν καὶ εἰς ἄλλους κώδικας χρησιμοποιεῖται ἀντὶ τοῦ ὄρου *σάβανον* ὁ ὄρος *σινδών*⁶. Ἐν τῇ νεωτέρῃ ἐλληνικῇ γλώσσῃ ὁ ὄρος *σάβανον* χρησιμοποιεῖται εἰς δὴλω-

1. De pudicitia c. 10 Migne P. L. 2, 997—998.

2. Tractatus 35 Migne P. L. 11, 481 καὶ Tractatus 43 ad Neophytos αὐτοῦ. 417.

3. De mysteriis c. 7, 34 Migne 16, 417 καὶ Expos. in Lucam l. V, 25 Migne 15, 1643.

4. Περβλ. κώδικας ΨΔ («λύει αὐτοῦ τὸ σάβανον») Σ, («λύων ἅμα τὸ κουκούλιον καὶ τὸ σάβανον») καὶ Goar εὐχολόγιον σελ. 371, 374.

5. Ἐπιστ. Παύλου Α' πρὸς τὸν βασιλέα Πιπίνον Migne P. L. τομ. 98, 149, καὶ ἀλλαχοῦ Περβλ. De Puniet ἄρθρον Aubes baptismales ἐν Cablot Diction... τομ. Α' στήλη 3124.

6. Κώδικας Ο («ὁ δὲ λύσας τὴν σινδόνα») Δ («καὶ λαμβάνει ὁ ἱερεὺς τὸ ἄκρον τοῦ σινδονίου»).

σιν τοῦ τεμαχίου τῆς λευκῆς ὀθόνης, δι' ἧς περιβάλλουσι μετὰ τὴν ἀπόλουσιν αὐτοῦ τὸ πρὸς ταφὴν εὐτρεπιζόμενον σῶμα. Ἐκλήθη τοῦτο οὕτω, διότι επικαλύπτεται δι' αὐτοῦ τὸ γυμνὸν σῶμα τοῦ νεκροῦ, τὸ διὰ τῆς πλύσεως εἰς εἶδος τι λουτροῦ ὑποβληθέν; Ἡ διότι οἱ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ποταμῷ λουόμενοι μετὰ τὸ εἰς αὐτὸν βάπτισμα τῶν νεοφωτίστων προσκυνηταὶ κατὰ τὴν ἐορτὴν τῶν Θεοφανείων ἐφύλαττον τὴν σινδόνα δι' ἧς ἀπεμάττοντο μετὰ τὴν ἐκεῖθεν ἔξοδον, ἵνα περιβληθῇ δι' αὐτῆς τὸ νεκρὸν σῶμά των καὶ κατὰ τὴν ταφὴν; Ἡ μήπως τέλος ἡ σινδόνη τοῦ βαπτίσματος ἐκλήθη σάβανον διότι ἐκράτησεν ἀπὸ τῆς ὡς ἀνωτέρω συνηθείας νὰ φυλάττεται πρὸς χρησιμοποίησιν καὶ κατὰ τὴν ταφὴν;

Οἱ κώδικες ὁμιλοῦσι καὶ περὶ διαδήματος ἢ κουκουλίου ἢ περικεφαλαίας. Τοῦτο ἀπετέλει μέρος τῶν ἐμφωτείων ἐνδυμάτων καὶ ἦτο κάλυμμα τῆς κεφαλῆς, προωρισμένον νὰ επικαλύπτῃ τὰ μέρη τῆς κεφαλῆς, ἐπὶ τῶν ὁποίων εἶχεν ἐπιτεθῆ ἡ σφραγὶς τοῦ χρίσματος. Περὶ τοῦ καλύμματος τούτου δὲν γίνεται λόγος μόνον παρὰ τῷ Ἑλληνικῷ ὀρθοδόξῳ τύπῳ ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς Κόπταις καὶ Αἰθίοψι καὶ Μαρωνίταις καὶ τοῖς Σύροις Ἰακωβίταις καὶ τοῖς Ἀρμενίοις, ἀκόμη δὲ καὶ παρὰ τοῖς Δυτικοῖς ἐν χρόνοις παλαιότεροις¹.

Ὡς πρὸς τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἐγίνετο ἡ διὰ τοῦ σαβάνου καὶ τῶν ἐμφωτείων ἐσθίτων περιβολὴ τοῦ νεοφωτίστου, οἱ παλαιότεροι κώδικες, μολοντί δὲν ὁμιλοῦσι συνήθως περὶ αὐτῆς, ὑποδηλοῦσι μᾶλλον, ὅτι ἐλάμβανε χώραν εὐθύς μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς κολυμβήθρας ἔξοδον τοῦ νεοφωτίστου καὶ πρὸ τῆς παροχῆς εἰς αὐτὸν τοῦ χρίσματος. Οὕτω οἱ **HSL**, ἀναφερόμενοι εἰς πολλοὺς συγχρόνους βαπτιζομένους σημειοῦσιν ὅτι «μετὰ τὸ βαπτισθῆναι πάντας νίπεται (ὁ πατριάρχης) καὶ ἐκβάλλει τὸ λέντιον καὶ τὰ μανίκια» καὶ «ἀποδύεται τὴν στολὴν τοῦ βαπτίσματος καὶ βάλει τῆς λειτουργίας καὶ ἐξέρχεται ἐν τῷ ἀποδυτῷ τοῦ ἀγίου βαπτιστηρίου καὶ... χρίει τοὺς βαπτισθέντας τῷ ἁγίῳ μύρῳ». Προδήλως ἐν τῷ μεταξὺ οἱ νεοφώτιστοι ἔχουσιν ἐνδυθῆ καὶ περιβεβλημένοι τὴν ἐμφώτειον στολὴν ἀνέμενον ἐν τῷ ἀποδυτῷ τὴν ἔλευσιν τοῦ πατριάρχου πρὸς λήψιν καὶ τοῦ χρίσματος, μεθ' ὃ ἐν ποιμπῇ μετ' αὐτοῦ εἰσῆρχοντο εἰς τὸν ναὸν πρὸς συνέμισιν τῆς λειτουργίας. Σαφέστερον ὑποδηλοῖ ταῦτα ὁ Βησσαριανός. Σύμφωνα πρὸς τὴν πρᾶξιν ταύτην, διαμορφωθεῖσαν ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ἦν ἐπέβαλλον αἱ περιστάσεις κατὰ καιροῦς, καθ' οὓς οἱ καθ' ὁμάδας προσερχόμενοι εἰς τὸ βάπτισμα καὶ ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου βαπτιζόμενοι κατηχούμενοι δὲν ἦτο δυνατὸν ν' ἀναμένωσι γυμνοὶ ἕως οὗ ὁ ἐπίσκοπος περατώσας τὸ βάπτισμα πάντων καὶ ἐνδυσάμενος τὰ ἄμφια τῆς λειτουργίας χορηγήσῃ εἰς αὐτοὺς καὶ τὸ χρίσμα, παρουσιάζονται

1. Πρβλ. 376 λόγος τοῦ Ἀδγουστίνου (Migne 39, 1669) καὶ Ἐπιστολὴν τοῦ ἐπισκόπου Trojanus ἐν Migne P. L. 67, 995, Πρβλ. καὶ Epistolam ad Senarium c. vi ἐν Migne P. L. 59, 40^a.

καὶ τὰ Γελασιανὰ εὐχολόγια, (οὐχὶ τὰ παλαιότερα ἐκ τούτων, ἀλλὰ τὰ ἀπὸ τοῦ ἡ'. αἰῶνος προερχόμενα), καθὼς καὶ τὰ Γρηγοριανὰ τοιαῦτα, ἔτι δὲ καὶ τὸ βιβλίον τῶν διατάξεων τοῦ μοζαραβικοῦ τύπου¹. Καὶ κατὰ τὰ εἰς Διονύσιον τὸν Ἀρεοπαγίτην ἀποδιδόμενα συγγράμματα οἱ ἱερεῖς προσήγον τὸν βαπτισθέντα εἰς τὸν ἀνάδοχον, μεθ' οὗ ἐνέδυνον αὐτὸν ἐσθῆτας «φωτοειδεῖς» καὶ ἐνδεδυμένον οὕτω ὠδήγουν εἰς τὸν ἐπίσκοπον, ἵνα λάβῃ παρ' αὐτοῦ τὸ χρίσμα. Βραδύτερον ὁμως, ὅτε ἐγενικεύθη ὁ νηπιοβαπτισμός, τὰ βαπτίσματα δὲ ἐγίνοντο μεμονωμένως, τὸ ἀπὸ τῆς κολυμβήθρας ἀνελκνόμενον βρέφος, παρελαμβάνετο ὑπὸ τοῦ ἀναδόχου ἀναμένοντος μετὰ λευκῆς σινδόνης παρὰ τὴν κολυμβήθραν, ἐντὸς τῆς ὁποίας καὶ ἐνετιλλισετο, εὐθύς δ' ἐπικολούθει ἢ παροχὴ τοῦ χρίσματος, καὶ μετ' αὐτὴν ἢ περιβολὴ τοῦ νεοφωτίστου διὰ τῶν ἐμφωτειῶν ἐνδυμάτων. Τοιαύτην προᾶξιν προϋποθέτουσι ἢ καὶ μαρτυροῦσι ρητῶς πλείστοι τῶν νεωτέρων κωδίκων, ἐν οἷς καὶ οἱ **Δ Ο Σ**, **Σ**, **Σ**, **Π**, **Π**, κ.λ.π. ἐπὶ πλέον δὲ καὶ τὰ βιβλία τοῦ Γαλλικανικοῦ τύπου, ἅτινα τοποθετοῦσι τὴν τελετὴν τῆς παραδόσεως τῶν ἐμφωτειῶν μετὰ τὸ χρίσμα. Ἄλλὰ καὶ οἱ Ἰακωβίται, καθὼς καὶ οἱ Ἀρμένιοι καὶ οἱ Κόπται καὶ οἱ Αἰθίοπες τὴν παράδοσιν τῶν ἐμφωτειῶν ποιοῦνται μετὰ τὴν παροχὴν τοῦ χρίσματος². Οἱ Νεστοριανοὶ ἐξ ἄλλου μὴ ἐπαναλαμβάνοντες τὴν ἐφ' ὄλου τοῦ σώματος χρίσιν μετὰ τὸ βάπτισμα, ἀλλὰ περιοριζόμενοι εἰς τὴν σφράγισιν τοῦ μετώπου καὶ τῆς κεφαλῆς, ἐνδύουσι τὸν νεοφώτιστον εὐθύς μετὰ τὸ βάπτισμα, παρέχουσι δὲ μετὰ τὸ χρίσμα τὸ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς³ τὴν προᾶξιν ταύτην φαίνεται ἀκολουθῶν καὶ ὁ **Σ**.

Ὡς πρὸς δὲ τὴν ἐπὶ μέρους ἰδίαν τελετὴν, καθ' ἣν ἐγίνετο ἢ παράδοσις τῆς ἐμφωτειῆς στολῆς, ἀγνοοῦσι ταύτην ὀλοσχερῶς οἱ παλαιότεροι κώδικες. Οὔτε ὁ Βαρβερινός, οὔτε ὁ **Σ** οὔτε καὶ πολλοὶ ἄλλοι τῶν μεταγενεστέρων κωδίκων ποιοῦνται λόγον τινὰ περὶ αὐτῆς. Ἐκ τῶν κωδίκων τῶν μνημονευόντων τοιαύτης τινὸς τελετῆς οἱ παλαιότεροι δύνανται ν' ἀναχθῶσιν τὸ πολὺ εἰς τὸν ΙΒ'. αἰῶνα (**Σ**, **Σ**), ἐνῶ οἱ πλείονες τούτων ἀνάγονται εἰς τὸν ΙΕ'. αἰῶνα (**Α Π**, **Ο** ἢ κ.λ.π.). Καὶ ἀπλουστερά μὲν μορφῇ τῆς τελετῆς μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ **Α**, καθ' ὃν ὁ ἱερεὺς «ἐνδύει αὐτὸν τὸν ἐπενδύτην ψάλλον Χιτῶνά μοι παράσχου φωτεινὸν ὃ ἀναβαλλόμενος φῶς ὡς ἱμάτιον, πολυέλεε Χριστέ, ὁ Θεὸς ἡμῶν» καὶ τοῦ ἃ καθ' ὃν «ἐνδύει αὐτὸν τὸν χιτῶνα λέγων «Ἐνδύεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ χιτῶνα ἀγαλλιάσεως εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος». Συνθετωτέρα ὁμως παρουσιάζεται ἡ τελετὴ ἐν τῷ **Σ**, κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ ἱερεὺς ἐπιτιθεῖς

1. Πρβλ. De Puniet ἐνθ' ἄνωτ. στήλ. 3125—3127.

2. Denzinger, Ritus Orientalium, Wirceburgi 1863, τομ. I, 397. Ordo Jacobi Edesseni αὐτόθι σελ. 287—288. Ordo S. Basilii syriacus αὐτόθι σελ. 325. Ordo Coptitarum αὐτόθι. 209, 221. Rituale Aethiopum αὐτόθι. σελ. 231.

3. Πρὸς Denzinger σελ. 381.

τὸ κουκουλίον λέγει πρὸς αὐτὸν «Λάβε στολήν λαμπράν καὶ ἄμωμον, ἣν προσκομίσεις διὰ χειρὸς σου πρὸ τοῦ βήματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἔξεις ζωὴν αἰώνιον». Τὴν αὐτὴν ρῆσιν ἀποδίδει ἐπὶ τὸ ὀρθότερον ὁ ὑπ' ἀριθ. 341 κώδιξ τοῦ Κουτλουμουσίου σημειῶν: «Εἶτα ἐνδύουσιν αὐτὸν στολήν λευκὴν καὶ σφραγίζων αὐτὸν ὁ ἱερεὺς λέγει πρὸς αὐτὸν «Λάβε στολήν... προσκομίσεις δίχα ρύπου πρὸ τοῦ...». Ὁ De Puniet (ἐνθ' ἄνωτ. στηλ. 3127) ἔχων ὑπ' ὄψει, ὅτι καὶ χειρογράφον τι τῆς Grotta-Ferrata, ὅπερ θὰ πρέπη νὰ προέρχεται ἐξ ἐκκλησίας τινὸς τῆς νοτίου Ἰταλίας, δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ Goar (Εὐχολ. σελ. 357), περιέχει τὴν ρῆσιν ταύτην κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ κώδικος τοῦ Κουτλουμουσίου γραφήν, εὐρίσκει, ὅτι προῆλθεν αὕτη κατὰ προσαρμογὴν πρὸς τὸ ρωμαϊκὸν τυπικόν, διότι καὶ ἐν τῷ Γρηγοριανῷ Εὐχολογίῳ ἀπαντᾶται ρῆσις μετὰ φράσεων ἕν τισι τῶν αὐτῶν πρὸς τὰς τῆς ἀνωτέρω ρήσεως¹. Τοιαύτας προσαρμογὰς κατὰ τὸν αὐτὸν συγγραφέα αἱ ὀρθόδοξοι ἑλληνικαὶ ἐκκλησίαι τῆς νοτίου Ἰταλίας συνετέλεσαν ἱκανὰς ἐν τῇ τάξει τῆς τελέσεως τῶν μυστηρίων. Θὰ ἔπρεπε ἐν τούτοις νὰ σημειωθῆ, ὅτι τόσον ὁ Σ, ὅσον καὶ ὁ ὑπ' ἀριθ. 341 τοῦ Κουτλουμουσίου ποιοῦνται λόγον καὶ περὶ παραδόσεως λαμπάδος ἀνημμένης, ἣτις συνοδεύεται δι' εἰδικῆς πάλιν ρήσεως², ἄλλοι δὲ κώδικες περιέχουσι καὶ εἰδικὰς εὐχὰς μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς ἐνδύσεως τοῦ νεοφωτίστου (ὁ ὑπ' ἀριθ. 88 τῆς Λαύρας, εὐχὴν πρωτότυπον καὶ εἰς ὕψος ἀρχαιοπρεπὲς) ἢ κατὰ τὴν ἐπιβολὴν τοῦ διαδήματος (ὁ Σ, «τὴν εὐχὴν τοῦ διαδήματος») ἢ τοῦ κουκουλίου (Σ, «εὐχὴν τοῦ κουκουλίου». Ὁ αὐτὸς κώδιξ ἔχει καὶ εὐχὴν τοῦ σαβάνου, καθὼς καὶ εὐχὴν ὅταν ἀποδώσῃ (ὁ ἱερεὺς) τὸ παιδίον εἰς τὸν οἶκον.. εἰς τὴν μητέρα αὐτοῦ).

Τῷ βαπτίσματι ἐπηκολούθει κατὰ τὰς παλαιὰς πηγὰς, πρὸς αἷς συμφωνοῦσι πάντες οἱ κώδικες, ἡ παροχὴ τοῦ χρίσματος. Τοῦτο ἄλλως τε ἐμφαίνεται κατὰ τὴν ὀρθὴν παρατήρησιν τοῦ de Puniet³ ἐκ τῆς γλώσσης τῶν συγγραφέων τῶν δύο ἢ τριῶν πρώτων αἰώνων, χρησιμοποιοῦντων ἀδιαφόρως διὰ τὸ βάπτισμα καὶ τὸ χρίσμα ὄρους, οἵτινες βραδύτερον δηλοῦσι τὸ χρίσμα. Οὕτω ἐνῶ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς μαρτυρεῖ ὅτι δύνανται νὰ καλῶσι τὸ βάπτισμα φώτισμα καὶ τέλειον καὶ λουτρὸν καὶ ὅτι τὴν τελείαν

1. «Accipe vestem... quam immaculatam perferas ante tribunal Domini».

2. Ἡ ρῆσις ἔχει ὡς ἐξῆς: «Λάβε τὴν λαμπάδα ταύτην καὶ τήρησον αὐτὴν ἄσβεστον, ἵνα, ὅταν ἔλθῃ ὁ Κύριος ἐν παρθενικῷ γάμῳ δυνηθῆς αὐτῷ ὑπαντῆσαι μετὰ τῶν φρονίμων παρθένων καὶ πάντων τῶν ἁγίων ἐν ἀλλῇ σφραγίδι καὶ ζωῇ αἰωνίᾳ». Καὶ ἡ παράδοσις αὕτη λαμπάδων ἀνημμένων εἰς τοὺς νεοφωτίστους ἔχει παλαιότερον τὴν καταβολὴν αὐτῆς, μαρτυρουμένη ὑπὸ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου. («καὶ λαμπάδες ἄσπερ ἀνάψεις τῆς ἐκείθεν φαταγωγίας μυστηρίων», ἐνθ' ἄνωτ. κεφ. 46).

3. Ἄρθρον Confirmation ἐν Dict. d'Arch. Chr... τόμ. III, 2515 καὶ ἐξῆς.

δωρεάν παρέχει¹ ὁ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας ἐξ ἄλλου τὴν τελείωσιν ταύτην ἀποδίδει εἰς τὸ χρίσμα, τὸ διδόμενον πρὸς τελείωσιν², ἐξ οὗ καὶ καλεῖται τὸ τῆς τελειώσεως χρίσμα³. Ὡσαύτως ὁ ὄρος σφραγίς ἢ signaculum ἢ consignatio δηλοῖ παλαιότερον τὸ βάπτισμα⁴, ἀπὸ τοῦ Δ'. αἰῶνος μαρτυρεῖται ἐπισημῶς ἢ ἐν τῷ χρίσματι ρῆσις «Σφραγίς δωρεᾶς Πνεύματος ἁγίου». Χαρακτηριστικώτατον δὲ τυγχάνει, ὅτι ὁ Τερτυλλιανὸς χρησιμοποιοεῖ τὸν ὄρον ἀλλαχοῦ μὲν περὶ τοῦ χρίσματος⁵, ἀλλαχοῦ δὲ περὶ τοῦ βαπτίσματος⁶. Ἐκ τῶν κοινῶν λοιπὸν τούτων ὀνομασιῶν ἐμφαίνεται ὁ ἐξ ἀρχῆς στενὸς σύνδεσμος βαπτίσματος καὶ χρίσματος.

Ὡς πρὸς δὲ τὸν καθαγιασμὸν τοῦ μύρου αἱ παλαιαὶ πηγαὶ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ τύπου παρουσιάζουσιν αὐτὸν κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τοῦ βαπτίσματος γινόμενον ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου, τοῦ καὶ τελεταρχοῦντος ἐν τῷ βαπτίσματι. Περὶ τούτου ρητῶς μὲν μαρτυρεῖ ὁ κανὼν 19 § 117 τοῦ Ἰππολύτου¹, ἐμμέσως δὲ καὶ τὸ εὐχολόγιον τοῦ Σεραπίωνος, τοποθετοῦν «τὴν εὐχὴν εἰς τὸ χρίσμα ἐν ᾧ χρίονται οἱ βαπτισθέντες», εὐθὺς μετὰ τὴν εὐχὴν «εἰς τὸ ἄλειμμα τῶν βαπτιζομένων», καίτοι ἡ εὐχὴ αὕτη δύναται νὰ εἶναι οὐχὶ ἡ δι' ἧς καθηγιάζετο τὸ μύρον, ἀλλ' ἡ δι' ἧς ἠὺλογοῦντο καὶ καθιεροῦντο οἱ διὰ τοῦ καθηγιασμένου ἤδη μύρου χριόμενοι νεοφώτιστοι. Ἡ γενικότης ἐν τούτοις τῆς εὐχῆς («ἵνα οἱ... χριόμενοι ἐν αὐτῷ») καὶ ἡ ἄμεσος ἀναφορὰ αὐτῆς οὐχὶ εἰς τὴν πράξιν τῆς χρίσεως, ἀλλ' εἰς αὐτὴν τὴν ὕλην αὐτοῦ («ἐνεργῆσαι ἐν τῷ χρίσματι τούτῳ ἐνέργειαν θεῖαν καὶ οὐράνιον») συνηγοροῦσιν ὑπὲρ τῆς ἐκδοχῆς ὅτι ἡ εὐχὴ αὕτη εἶνε καὶ καθαγιαστικὴ τοῦ μύρου (Ἴδε παρὰρτημα), μία καὶ ἡ αὐτὴ ὑπάρχουσα τόσον διὰ τὸν καθαγιασμὸν τοῦ μύρου, ὅσον καὶ διὰ τὴν διὰ τοῦ μύρου σφράγισιν καὶ καθιέρωσιν τῶν νεοφωτιστῶν, ὡς δύναται τις νὰ συναγάγῃ καὶ ἐκ τῶν εὐχῶν τῶν ἐν ταῖς Ἀποστολικαῖς Διαταγαῖς ἐμπεριεχομένων (Ἴδε παρὰρτημα). Ὡς πρὸς τὴν πράξιν τὴν κρατοῦσαν σήμερον διὰ τὸν καθαγιασμὸν τοῦ

1. Παιδαγωγός I 6 Migne 8, 281—284.

2. Εἰς τὸν Ἰωήλ 28 Migne 71, 373.

3. Εἰς τὸν Ἰωάννην VII Migne 74, 49. Πρβλ. καὶ ψευδοδιονυσίου Περὶ ἐκκλ. ἱεραρχ. II 3 § 8, Migne 3, 404 καὶ De sacramentis III 8, Migne P. L. 16, 494 καὶ Concilii Illiber. can. 38 καὶ 77, Mansi II, 12, 18.

4. «Ἡ σφραγίς τὸ ὕδωρ ἐστὶ» (Ποιμὴν Ἐρμᾶ Παραβ. IX, 16, Migne 2, 995). Ὡσαύτως καὶ ἐν τῇ Β'. πρὸς Κορινθ. τοῦ Κλήμεντος (6, 8, Migne 1, 337, 341) καὶ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ Ἀβερκίου (στίχ. 18) καὶ ἐν ταῖς Ὁδαῖς τοῦ Σολομώντος (4, 8).

5. De carnis resurrectione 7 Migne P. L. 2, 806.

6. De spectaculis 24, Migne 1, 656.

7. Ὁ ἐπίσκοπος εὐχεται ὑπὲρ τὸ ἔλαιον τοῦ ἐξορκισμοῦ καὶ παραδίδει τοῦτο τῷ πρεσβυτέρῳ. Ἐπειτα δέεται ὑπὲρ τὸ ἔλαιον τοῦ χρίσματος, τὸ ὅποion εἶναι ἔλαιον χαρίτων ἐνεργείας, καὶ εἰς ἄλλον πρεσβύτερον τοῦτο παραδίδει» (Κανὼν 19, § 116—117).

μύρου ἀξιοσημείωτος τυγχάνει ἡ διάταξις τοῦ ἀπὸ τοῦ ΙΕ'—ΙΖ' αἰῶνος χρονολογουμένου κώδικος **A**, καθ' ἣν «καὶ χρίει τὸν βαπτιζόμενον τῷ ἁγίῳ μύρῳ, ὅπερ ὁ ἀρχιερεὺς νόμῳ ἀρχιερατικῷ καὶ ἐκκλησιαστικῷ κατεσκευάσε», Ὑπὸ τῆς διατάξεως ταύτης ἐν χρόνοις οὕτω μεταγενεστέροις προϋποτίθεται καθεστῶς, καθ' ὃ τὸ ἅγιον μῦρον καθηγιαζέτο ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων ἐκάστων, χωρὶς νὰ ἐκζητῆται ἢ ὑπὸ τοῦ οἴκουμ. πατριαρχείου προμήθεια καὶ ἡ λήψις αὐτοῦ. Τοιοῦτο καθεστῶς προϋποθέτουσι καὶ αἱ διατάξεις τοῦ Ἀλλατιανοῦ Εὐχολογίου, τοῦ Βαρβερινοῦ, τοῦ Βησσαριανοῦ κώδικος καὶ ἡ παρὰ Συμεῶν τῷ Θεσσαλονίκῃς (*Ἴδε Παράρτημα). Συμεῶν ὁ Θεσσαλονίκῃς ὁμοῦς διμλεῖ περὶ τοῦ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου κατὰ τὴν Μ. Πέμπτην καθαγιασμοῦ τοῦ μύρου¹.

Ὡς πρὸς τὴν τελετὴν τοῦ χρίσματος πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ Αἰγυπτιακὴ διάταξις μαρτυρεῖ σαφῶς περὶ δύο χρίσεων. Κατὰ τὴν Διάταξιν ταύτην δηλαδὴ οἱ νεοφώτιστοι, εὐθὺς ὡς ἐξέλθωσιν ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος, («urgantur a presbytero oleo quod sanctificatum est») «χρίονται ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου δι' ἑλαίου ὅπερ εἶνε ἡγιασμένον», εἶτα δὲ εἰσάγονται εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἔνθα ὁ ἐπίσκοπος ἐπιθέτων ἐπ' αὐτοὺς τὰς χεῖρας ἀπευθύνει ἱκετευτικὴν εὐχὴν, μεθ' ὃ ἐπιχέων ἑλαϊον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς λέγει χρίω σε... σφραγίζων αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ μετώπου². Κατὰ κατὰ τοὺς κανόνας τοῦ Ἰππολύτου ὁ νεοφώτιστος «ἄμα ἐκ τοῦ ὕδατος ἀνέλθῃ, ὁ πρεσβύτερος λαμβάνει χρίσμα εὐχαριστίας καὶ σφραγίζει τὸ μέτωπον καὶ τὸ στόμα καὶ τὸ στήθος τούτου τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ καὶ χρίει ὅλον τὸ σῶμα αὐτοῦ καὶ τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ πρόσωπον τούτου λέγων· Ἐγὼ σε χρίω εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἐπειτα δι' ὀρθόνης τοῦτον ἀπομάττει... καὶ ἐσθῆτας ἐπενδυσάμενον εἰσάγει εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἐκεῖ ὁ ἐπίσκοπος τὴν χεῖρα ἐπιθέτων ἐπὶ πάντων τῶν βαπτισθέντων δέεται λέγων... (*Ἴδε Παράρτημα). Ἐπειτα σφραγίζει τὰ μέτωπα αὐτῶν διὰ τοῦ τιμιωτάτου σημείου καὶ καταφιλεῖ αὐτοὺς λέγων: «Ὁ Κύριος μεθ' ὑμῶν»³. Εἶνε ἔμφανές, ὅτι ἡ κατὰ τοὺς κανόνας τούτους σφραγὶς τοῦ ἐπισκόπου δὲν παρουσιάζεται συνδεδευασμένη καὶ μετὰ χρίσεως διὰ μύρου. Διακρίνεται ἐν

1. Περὶ τῆς ἱερᾶς τελετῆς τοῦ μύρου κερ. ΟΑ Migne 155, 240. Ὁ καθαγιασμός τοῦ μύρου ὁρίσθη νὰ γίνεταί ἐπὶ παρουσίᾳ παντὸς τοῦ λαοῦ ὑπὸ Πέτρου τοῦ Γραφέως (Θεοδ. Ἀναγν. Β, 48 Migne 86, 208 καὶ Νικηφόρου Καλλίστου ΙΕ, 28 Migne 147, 84). Κατὰ κοπτικὴν παράδοσιν περὶ τὸ ἔτος 390 ὁ Θεόφιλος Ἀλεξανδρείας ὑπεφάσισεν, ἵνα ἐφεξῆς ὁ καθαγιασμός τοῦ μύρου γίνεταί ἅπαξ τοῦ ἔτους κατὰ τὴν Μ. Παρασκευὴν, ἥτοι κατὰ τὴν ἡμέραν καθ' ἣν καθ' ὕποπτον ἄλλην παρὰ τοῦ ἐπίσκοπου νὰ παρέχῃσι τὸ βάπτισμα (de Puniet ἐνθ' ἀν. 263).

2. «In ecclesia ingrediantur, episcopus vero manum illis imponens invocet dicens.. Postea oleum infundens in capite... Ungueo te... et consignans in fronte».

3. Κανὼν 19 § 134—139.

τούτοις σαφῶς ὡς ἰδία προᾶξις ἐπακολουθοῦσα τὴν ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου χρίσιν καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου χειροθεσίαν. Ἡ αὐτὴ διάκρισις μαρτυρεῖται καὶ ὑπὸ τοῦ Τερτυλλιανοῦ¹ καὶ ὑπὸ τοῦ Κυπριανοῦ², οἵτινες ὁμιλοῦσι περὶ χρίσεως ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου γινομένης καὶ περὶ ἐπακολουθούσης χειροθεσίας τοῦ ἐπισκόπου, καθὼς καὶ περὶ σφραγίδος διὰ τοῦ σημείου τοῦ σταυροῦ. Καὶ παρὰ τῷ Ἀμβροσίῳ καὶ τῷ συγγραφεῖ τοῦ *De sacramentis* ἡ τελευταία αὕτη σφραγίς παρουσιάζεται ἄνευ χρίσεως. Τοῦναντίον τὸ *Testamentum Domini* συμφωνοῦν πρὸς τὴν Αἴγυπτιακὴν διάταξιν συνδυάζει τὴν σφραγίδα μετὰ χρίσεως.

Ἐκ τούτων συνάγεται, ὅτι τὸ κατ' ἀρχάς, τοῦλάχιστον εἰς τινὰς ἐκκλησίας, ἡ πρώτη χρίσις, ἡ ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου γινομένη, ἐσημείωσεν τὴν ἔναρξιν τῆς τελετῆς. Ἐπηκολούθει ἡ ἐπίθεσις τῶν χειρῶν συνδυαζομένη μετ' εἰδικῆς εὐχῆς καὶ κατέληγεν ἡ τελετὴ εἰς τὴν σφραγίσιν τοῦ μετώπου ἐκάστου τῶν νεοφωτίστων διὰ τοῦ σημείου τοῦ σταυροῦ ἄνευ νέας χρίσεως. Μετέπειτα εἰσῆχθη παρὰ τισι καὶ δευτέρα χρίσις συνδέουσα τὴν σφραγίδα. Κατὰ τὸν Ἀμβροσιανὸν τύπον μετὰ τὸ χρίσμα, παρενεβάλλετο καὶ τελετὴ τις κοινὴ εἰς τε τὰ Μεδιόλανα καὶ τὰς ἐν Γαλλίᾳ ἐκκλησίας, ἡ νίψις τῶν ποδῶν, μεθ' ἣν ἐπηκολούθει ἐπίθεσις τῶν χειρῶν γινομένη ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου ἀπαγγέλλοντος ἐπίκλησιν πρὸς παροχήν τοῦ ἁγίου Πνεύματος³, καὶ ἡ σφραγίς. Ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐξ ἄλλου ἐκράτησε μία καὶ μόνη χρίσις, ἡ ἀποτελοῦσα αὐτὴν τὴν σφραγίδα καὶ μὴ διακρινομένη ταύτης. Καὶ αἱ παλαιαὶ Γαλλικανικαὶ λειτουργίαι, τὰ ἀμβροσιανὰ εὐχολόγια τοῦ Θ' καὶ Γ' αἰῶνος καὶ τὰ Ἰσπανικὰ γραπτὰ μνημεῖα δὲν γνωρίζουσι παρὰ μίαν καὶ μόνην μετὰ τὸ βάπτισμα χρίσιν, τὴν συνδυαζομένην καὶ στενωῶς συνδεδεμένην μετὰ τῆς σφραγίδος⁴.

Ὡς πρὸς τὴν χειροθεσίαν θὰ ἔπρεπε νὰ σημειωθῇ ὅτι αὕτη λίαν ἐνωρίς ἐξέλιπεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ συγγραφεῖς τοῦ Δ' αἰῶνος δὲν ποιοῦνται πλέον λόγον περὶ αὐτῆς. Αἱ Ἀποστ. Διαταγαὶ (VII, 44) εἶνε ἀληθές, ὅτι ὁμιλοῦσι περὶ χειροθεσίας, δὲν λέγουσιν ὅμως οὔτε κατὰ ποίαν στιγμήν ἐγένετο αὕτη, οὔτε ἐὰν διεκρίνετο αὕτη σαφῶς τοῦ χρίσματος. Τὸ χωρίον μᾶλλον δεικνύει, ὅτι αἱ δύο τελεταὶ συνεχέοντο εἰς μίαν μόνην ἔξαιρουμένου ἰδίᾳ τοῦ χρίσματος ἐπὶ παραμερίσει τῆς χειροθεσίας, μετὰ δὲ τὴν ὑπὸ τοῦ χρισθέντος ἀπαγγελίαν τῆς Κυριακῆς προσευχῆς ἐπηκολούθει ἕτερα εὐχὴ (ἴδε Παράρτημα). Χαρακτηριστικὴ καθίσταται καὶ ἡ σιγὴ περὶ τῆς χειροθεσίας, ἡ ἀπαντῶσα εἰς τὰ κείμενα τὰ ἀφορῶντα εἰς τὸ χρίσμα

1. De baptismo c. 7.

2. Epist. LXX, 2.

3. Ambrosii, De myster. VI, 29, 32 καὶ VII 42 Migne P. L. 16,398 καὶ 402.

4. De Puniet ἐνθ' ἀν. στήλ. 2532—2533.

τῶν ἐξ αἰρέσεως προερχομένων¹, καθὼς καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἀρχαιότερα ἑλλη-
κὰ εὐχολόγια, καθὼς καὶ τὰ συριακὰ τοιαῦτα. Ἐκ τῶν Ἀνατολικῶν ἐκκλη-
σιῶν ἐξαίρεσιν ἀπετέλεσαν αἱ Χαλδαϊκαὶ ἐκκλησίαι, αἵτινες μετὰ πολλῶν
ἐκκλησιῶν τοῦ Αἰγυπτιακοῦ τύπου διετήρησαν τὴν χειροθεσίαν. Οὕτως ἐν
τῇ εὐλογία τοῦ χρίσματος κατὰ τὸ εὐχολόγιον τοῦ Σεραπίωνος ὑπάρχει
ὑπαινιγμὸς τις ὑπονοῶν τὴν χειροθεσίαν, τὸ ἀραβικὸν δὲ τελετουργικόν, τὸ
ὑπὸ τοῦ Baumstark δημοσιευθὲν² ὀρίζει ταύτην ρητῶς. Καὶ ὁ Εὐλόγιος
Ἀλεξανδρείας (580—607)³ σημειοῖ ταύτην ὡς τελετὴν χαρακτηριστικὴν
τοῦ χρίσματος, ἀπαντᾷται δ' αὕτη πάντοτε εἰς τὰ νεώτερα τελετουργικὰ τῶν
Κοπτῶν καὶ τῶν Αἰθιοπῶν⁴.

Ὡς πρὸς τὴν προᾶξιν τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ βυζαντινοῦ τύπου, καθ' ἣν
τὸ χρίσμα παρέχεται ὑπὸ τῶν πρεσβυτέρων ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω σημειωθει-
σῶν μαρτυριῶν, καθ' ἃς ἡ πρώτη χρίσις παρείχετο εἰς τὸν ἀπὸ τῆς κολυμ-
βήθρας ἐξερχόμενον ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου, θὰ ἠδύνατό τις νὰ σημειώσῃ,
ὅτι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Δύσει, ἔνθα τὴν παροχὴν τοῦ χρίσματος ἐπεφύλαξαν εἰς
ἑαυτοὺς οἱ ἐπίσκοποι, ἀπαντῶνται καὶ περιπτώσεις, καθ' ἃς τὸ δικαίωμα
τοῦτο παρεχωρήθη καὶ εἰς τοὺς πρεσβυτέρους, ἰδίᾳ ἐν Σαρδηνίᾳ συχνάκις
καὶ ἐν Αἰγύπτῳ⁵, καθὼς καὶ ἐν Ἰσπανίᾳ⁶, ἴσως δὲ καὶ ἐν Γαλλίᾳ⁷.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὰς ἐκ τῶν ὑπ' ὄψει ἡμῶν κωδίκων ἐνδείξεις ἀξιό-
λογοι τυγχάνουσιν αἱ διατάξεις τῶν κωδίκων **HO Σ, Σ,** καθ' ἃς παρενέπι-
πτον μεταξὺ τῆς ἐκ τῆς κολυμβήθρας ἐξόδου τοῦ νεοφωτίστου καὶ τῆς χρί-
σεως αὐτοῦ εἰρηνικὰ ἢ συναπτὴ μικρά, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὁποίας ἀνε-
γινώσκετο ἡ Εὐχὴ τοῦ μύρου, μεθ' ἣν ἐπηκολούθει ἡ χρίσις. Ἡ συναπτὴ
αὕτη προσέδιδεν αὐτοτέλειαν τινα εἰς τὴν τελετὴν τῆς χρίσεως, θὰ ἐμπε-
ριείχοντο δ' ἴσως καὶ εἰδικαὶ τινες αἰτήσεις, προσδίδουσαι ἴδιον χρωματι-
σμὸν εἰς τὰ εἰρηνικά. Τινὲς ἐκ τῶν κωδίκων ἐξ ἄλλου περιέχουσι πλείονας
τῆς μᾶς εὐχάς. Ἰδίᾳ ὁ **A** περιλαμβάνει τρεῖς εὐχάς, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ τρίτη
ἐμπεριέχει φράσιν ὑπαινιττομένην καὶ ἐπίθεσιν τῶν χειρῶν, συνοδεύουσαν

1 Κανὼν 48 τῆς ἐν Λαοδικείᾳ (363 μ. X) ἐρωταποκρίσεως πρὸς ἄρθροδόξους
(πρὸ τοῦ 450). Ἐπιστολὴ τῆς ἐκκλ. Κων/σέως πρὸς Μαρτύριον Ἀντιοχείας (†471)
καὶ 95 κανὼν τῆς ἐν Τρούλλῳ (692).

2 Ἐν Oriens Christianus τομ. I σελ. 45.

3 Κατὰ τῶν Ναυατιανῶν Β'. ἐν παραθέσει ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ Φωτίου Migne
104, 336—337.

4 Dezinger. Ritus Orientalium I, 209, 220, 231.

5 Gregorii Epist. ad Januarium I. IV, XXVI, Migne P. L. 76, 696. Que-
stiones Vet. et Novi Test. CI ὑπὸ ἀνωνόμου, Migne P. L. 35, 2302 καὶ Com-
ment. in Epist. ad Ephes. IV. Migne P. L. 17, 388.

6 Concil. Toletan. κανὼν 20 Mansi III 1002 καὶ Epistola ad Eugenium ep.
Tolet. Migne P. L. 87, 406.

7 De Puniet ἐνθ' ἀν. στήλ. 2520.

τὴν χρίσιν («ὁ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ πρεσβυτερίου καταπέμπων τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῖς βαπτιζομένοις»).

Ὡς πρὸς τὰ μέρη τοῦ σώματος, καθ' ἃ ἔσημειοῦτο ἡ χρίσις, ὅσον μὲν ἀφορᾷ εἰς τοὺς ἄλλους τύπους, θὰ ἠδυνάμεθα νὰ σημειώσωμεν, ὅτι παρὰ τοῖς Κόπταις καὶ Αἰθίοψιν ἡ χρίσις γίνεται ἐπὶ τῶν κυρίων μερῶν τοῦ σώματος¹, παρὰ τοῖς Ἀρμενίοις ἐφ' ὅλων τῶν μελῶν² (μετώπου, ὀφρῦων, ὀφθαλμῶν, ὠτων, στόματος, παλαμῶν, χειρῶν, καρδίας, σπονδυλ. στήλης, ποδῶν), παρὰ δὲ τοῖς Σύροις λαμβάνει χώραν πλήρης χρίσις ἐφ' ὅλοκλήρου τοῦ σώματος³. Ἐντεῦθεν, ὅταν οἱ κανόνες τοῦ Ἱππολύτου ὀρίζωσι ὅτι «... ὁ πρεσβύτερος... χρίει ὅλον τὸ σῶμα αὐτοῦ καὶ τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ πρόσωπον»⁴, καθίσταται δύσκολον νὰ καθορίσῃ τις ἂν πρόκηται περὶ χρίσεως ὀλοκληρωτικῆς τοῦ σώματος, ὡς συμβαίνει ἐπὶ τοῦ ἐπορκιστοῦ ἐλαίου, ἢ πρόκειται περὶ χρίσεως τῶν κεντρικῶν μερῶν τοῦ προσώπου καὶ τοῦ ὅλου σώματος.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τοὺς ὑπ' ὄψει ἡμῶν κώδικας, σημειωτέον ὅτι παρατηρεῖται ἀσυμφωνία τις ἔνθεν μὲν περὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν μελῶν, καθ' ἃ δέον νὰ ἐπιτίθῃται ἢ διὰ τοῦ μύρου σφραγίς, ἔνθεν δὲ ὡς πρὸς τὸν τύπον τοῦ μυστηριακοῦ εἴδους, ὅπερ δέον νὰ συνοδεύῃ τὴν σφραγίδα. Οὕτω ἄλλοι κώδικες ὀρίζουσι τὸ μέτωπον, τὸ στήθος, τὰ δύο ὄτα, τὰς χεῖρας, καὶ τὰ γόνατα. Ἄλλοι προσθέτουσι καὶ τοὺς ὀφθαλμούς, τοὺς μυκτῆρας, τὸν λάρυγγα, τὰ μετάφρενα. Ἄλλοι ποιοῦνται λόγον καὶ περὶ τοῦ στόματος καὶ τῆς κοιλίας. Καὶ ὁ Δ ὀρίζει «ὅτι ἐπὶ τῶν αἰσθητηρίων μόνον δεῖ χρίειν τὸν βαπτισθέντα καὶ οὐκ ἐν ἄλλῳ τόπῳ». Ὁ Κύριλλος Ἱεροσολύμων ἀπαριθμῶν τὰ χριόμενα μέρη καὶ διεξηγῶν τὸν λόγον τῆς χρίσεως αὐτῶν παρατηρεῖ, ὅτι οἱ βαπτιζόμενοι ἐχρίοντο εἰς τὸ μέτωπον «ἵνα ἀπαλλαγῶσι τῆς αἰσχύνης, ἣν ὁ πρῶτος παραβάτης ἄνθρωπος πανταχοῦ περιέφερε· καὶ ἵνα ἀνακαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτρίζωνται»· εἶτα ἐπὶ τὰ ὄτα «ἵνα προσλάβωσι τὰ ἀκουστικά τῶν θείων μυστηρίων ὄτα»· εἶτα ἐπὶ τὴν ὀσφρησιν ὅπως τοῦ θείου ἀντιλαμβανόμενοι μύρου λέγωσι «Χριστοῦ εὐωδία ἐσμὲν τῷ Θεῷ ἐν τοῖς σωζομένοις»· μετὰ ταῦτα ἐπὶ τὰ στήθη· ἵνα «ἐνδυσάμενοι τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης, στῶσι πρὸς τὰ μεθοδείας τοῦ διαβόλου»⁵.

Ὡς πρὸς δὲ τὸν τύπον τοῦ μυστηριακοῦ εἴδους κατὰ τοὺς πλείστους μὲν τῶν κωδικῶν ὁ ἱερεὺς σφραγίζων τὰ διάφορα μέλη τοῦ σώματος ἐπαναλαμβάνει στερεοτύπως «σφραγίς δωρεᾶς Πνεύματος ἁγίου Ἀμήν», αὕτη δὲ

1. Dezinger ἐνθ' ἄν. I, 220, 209, 231.

2. F. Conybear, *Rituale Armenorum* σελ. 98.

3. De Puniel ἐνθ' ἄν. στήλ. 2529.

4. Κανῶν 19 § 34.

5. Κατηχ. ΚΑ, 3.

εἶνε καὶ ἡ σήμερον ἰσχύουσα πράξις· κώδικες ὁμως τινὲς σημειοῦσι διαφόρους ρήσεις διὰ τὰ εἰς τὰ διάφορα μέλη χρίσεις. Οὕτω ἐν τῷ χρίειν τὰς δοσφρήσεις ὁ ἱερεὺς λέγει «Χρίσμα ἀρραβῶνος βασιλείας οὐρανῶν» (**Σ** Βοδληϊανός, **σ₁ Ν**)· ἢ «χρίσμα ἀρραβῶνος Πνεύματος ἁγίου» (χειρόγρ. Goar) εἰς δὲ τὰς ἀκοὰς λέγει· «Χρίσμα μετοχῆς ζωῆς αἰωνίας» (Βοδληϊανός χειρόγραφον Goar **Σ**) ἢ «χρίσμα μετ' εὐχῆς ζωῆς ἀθανάτου Πνεύματος ἁγίου» (**Ν**) ἢ «χρίσμα μετέχον ζωῆς ἀθανάτου» (**σ₁**) ἢ εἰς ἀκοήν πίστεως» (**Δ Π₆**)· ἐπὶ τὰς χεῖρας «χρίσμα ἅγιον Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ σφραγίς ἀνεπιβούλευτος Ἄμην» (Βοδληϊανός χειρόγρ. Goar **Ν**) ἢ «εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν» (**Π₆ Δ**) ἢ «εἰς ζυγὸν δικαιοσύνης» (**Π**)· εἰς τὴν καρδίαν «Πλήρωμα δωρεᾶς πνεύματος ἁγίου καὶ θώραξ πίστεως καὶ ἀληθείας» (Βοδλ. χειρόγρ. Goar **Ν**) ἢ «εἰς στηριγμὸν καρδίας» (**Π**)· ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν «χρίσμα δωρεᾶς Πνεύματος ἁγίου Ἄμην» (χειρόγραφον Goar **Ν**) ἢ «χρίσμα ἅγιον ζωῆς ἀκαταλύτου» (**σ₁**)· ἢ «εἰς φωτισμὸν γνώσεως» (**Π**)· ἢ «φῶς δικαίους διαπαντός» (**Δ**)· ἐπὶ τῶν μεταφρένων «Πλήρωμα δωρεᾶς Πνεύματος ἁγίου (**Σ σ₁**) καὶ θώρακος πίστεως καὶ ἀληθείας» (**Σ**) εἰς τὰ γόνατα «τοῦ πατεῖν ἐπάνω ὄψεων καὶ σκορπίων καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ» (**Π₆**) ἢ «εἰς ὁδοὺς εὐθείας» (**Δ**)· εἰς τὰς πτέρνας «τοῦ πατεῖν ἐπάνω ὄψεων» (**Δ**)· ἐπὶ τοῦ λάρυγγος «χρίσμα εἰς περιποίησιν ψυχῶν καὶ σωμάτων» (**σ₁**)· ἐπὶ τὸ στήθος «εἰς ἔνδυμα τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος» (**σ₁**)· ἐπὶ τοὺς πόδας· «βάσις θείας ὁδοῦ, χρίσμα δωρεᾶς Πνεύματος ἁγίου»· ἢ «εἰς ὁδὸν δικαιοματῶν» (**Π**) ἐπὶ τοῦ στόματος «εἰς λόγον ἀληθείας» (**Π**).

Τόπος ἐν ᾧ γίνεται ἡ χρίσις κατὰ μὲν τὸν Π ὁρίζεται ὁ κυρίως ναός, διότι μετὰ τὸ βάπτισμα «ποιεῖ ὁ ἱερεὺς εἴσοδον κύκλω τοῦ ἄμβωνος μετὰ τοῦ βαπτιζομένου καὶ ἀναδόχου... Εἶτα χρίει ὁ ἱερεὺς τῷ μύρῳ τὸν βαπτισθέντα». Ἐν τῷ αὐτῷ κώδικι ἐπακολουθεῖ καὶ διάταξις, καθ' ἣν μετὰ τὴν χρίσιν «καὶ εἰσέρχεται ὁ ἱερεὺς μετὰ τῶν νεοφωτιστῶν καὶ γίνεται ἡ ἀκολουθία τῆς θείας λειτουργίας». Ἴσως ἡ διάταξις αὕτη διαφωτίζεται ὑπὸ τῶν διατάξεων τοῦ **α**, καθ' ἃς μετὰ τὸ βάπτισμα «ποιεῖ ὁ ἱερεὺς μετὰ τοῦ ἀναδόχου καὶ τοῦ νεοφωτιστοῦ κύκλωθεν εἴσοδον», μεθ' ὃ ὁ ἱερεὺς εἰσάγει τὸν παῖδα «ἐμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου», παραδίδει δ' εἶτα αὐτὸν εἰς τὸν ἀνάδοχον καὶ τότε χρίει αὐτόν. Οὕτω τὸ «εἰσέρχεται» τοῦ κώδικος **Π** ἐπαγόμενον μετὰ τὸ ποιεῖ ὁ ἱερεὺς εἴσοδον, ὑποδηλοῖ δύο εἰσόδους μετὰ τοῦ νεοφωτιστοῦ, μίαν εἰς τὸν κυρίως ναὸν καὶ ἑτέραν εἰς τὸ ἱερὸν βῆμα. Ἡ εἰς τὸ ἅγιον βῆμα εἴσοδος τοῦ λειτουργοῦ μετὰ τῶν νεοφωτιστῶν μαρτυρεῖται ρητῶς ὑπὸ τοῦ **Σ₆**. Εἰς ταῦτα φαίνεται συμφωνῶν καὶ ὁ Βησσαριανός. Κατ' αὐτὸν ὁ ἀρχιερεὺς μετὰ τὸ βάπτισμα «ἀποδύεται τὴν στολὴν τοῦ βαπτισματος καὶ βάλλει τὰ τῆς λειτουργίας καὶ ὑπάγει εἰς τὸν ἅγιον Πέτρον». Πρώτη εἴσοδος εἰς τὸν κυρίως ναόν, ὅπου καὶ παρέχεται τὸ ἅγιον χρίσμα. Μετὰ τοῦτο λαμβάνει χώραν δευτέρα εἴσοδος («εἰσέρχεται μετὰ τῶν νεοφωτιστῶν

εἰς εἴσοδον καὶ τελεῖ ἀκολουθίως τὴν θεῖαν λειτουργίαν»). Ἡ εἴσοδος αὕτη, ὡς δύναται τις πιθανῶς νὰ συναγάγῃ, ἐγίνετο τῶν νεοφωτίστων ἀκολουθούντων τὸν λειτουργὸν εἰς τὸ ἅγιον βῆμα καὶ καταλαμβάνοντων ἐκεῖ θέσιν. Ὅταν ὅμως ἐγίνετο ἡ βάπτισις ἐν τῷ μικρῷ φωτιστηρίῳ ἢ χρίσις ἐγίνετο ἐν τῷ ἀποδυτῷ. Κατὰ τοῖς **H Q** ἢ χρίσις ἐν πάσῃ περιπτώσει ἐγίνετο εἰς τὸ ἀποδυτὸν «καὶ μετὰ τοῦτο συμπάλλον τοῖς ὄρφανοῖς τὸ Μακάριοι ὧν ἀφέθησαν εἰσέρχεται μετὰ τῶν νεοφωτίστων εἰς τὴν εἴσοδον καὶ τελειοῖ ἀκολουθίως τὴν θεῖαν λειτουργίαν (**H L E**). Ἐντεῦθεν καὶ ὁ Βαρβερινὸς ὀρίζει δις νὰ ψάλληται τὸ Μακάριοι ὧν ἀφέθησαν... Τὸ πρῶτον μὲν κατὰ τὴν ἀπὸ τῆς κολυμβήθρας ἔξοδον, τὸ δεύτερον δὲ μετὰ τὴν χρίσιν, ὅτε τ. ἔ. ἐγίνετο ἡ εἴσοδος τῶν νεοφωτίστων ἀπὸ τοῦ βαπτιστηρίου εἰς τὸν ναόν. Ὁ δὲ Βοδληϊανὸς ὀρίζει μετὰ τὴν χρίσιν: «εἰσέρχεται ὁ ἱερεὺς μετὰ τοῦ νεοφωτίστου εἰς τὴν εἴσοδον. Καὶ τελεῖται ἀκολουθίως πᾶσα ἡ θεία λειτουργία. Καὶ εἰς τὰ ἅγια εἰσπορευόμενα τοῦ χερουβικοῦ ψαλλομένου ὀψικεύει καὶ αὐτὸς καὶ κοινωνεῖ».

Ἡ ἐν πομπῇ εἴσοδος τῶν νεοφωτίστων εἰς τὸν ναὸν καὶ ἰδίᾳ ἡ κατάληψις ὑπ' αὐτῶν θέσεως πρὸ τοῦ μεγάλου βήματος μαρτυρεῖται καὶ ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου¹.

Τὰ κατὰ τὰς εἰσόδους τῶν νεοφωτίστων ἐκ τοῦ βαπτιστηρίου εἰς τὸν ναὸν ἀποσαφηνῶνται ἐπαρκῶς καὶ ἐκ διατάξεως τοῦ ὑπ' ἀριθ. 132 παλαιοῦ (IX—X αἰῶνος) Τυπικοῦ τῆς Πάτμου, δημοσιευθέντος ὑπὸ τοῦ Δημητρίεβσκη καὶ ὀρίζοντος εἰς τὴν ἐσπέραν τοῦ Μ. Σαββάτου μετὰ τὴν εἴσοδον τοῦ ἐσπερινοῦ: «καὶ μετὰ τὸ πρῶτον ἀνάγνωσμα εὐθὺς ἀπέρχεται ὁ πατριάρχης εἰς τὸν βαπτιστὴν καὶ βαπτίζει.... Ἀνάγνωσμα Σ'. τῆς Ἐξόδου Ἐξάρχαντες οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐν Σοκχώθ. Καὶ εὐθὺς ὁ ψάλτης ἀντὶ προκειμένου, ὅταν εἴπῃ ὁ διάκονος Σοφία ἐκεῖνος λέγει ᾠδὴ τῆς Ἐξόδου καὶ ἀνέρχεται εὐθὺς· Ἀσωμεν τῷ Κυρίῳ, ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται· καὶ πληροὶ τὴν ᾠδὴν ὄλην ἐν τῷ ἄμβωνι, κατὰ στίχον δεχομένου τοῦ λαοῦ ἀπὸ ἐνάρξεως τοῦ α'. στίχου..... Καὶ ἐὰν συμβῇ παρατείνει τὸν πατριάρχην εἰς τὸ βαπτίζειν ἀπὸ ζ' ἀναγνώσματος, εὐθέως ἀναγινώσκειται ὁ Δανιὴλ καὶ μετὰ τοῦτο Εὐλογεῖτε. Εἰ δὲ ὡς προείρηται παρατείνει ὁ πατριάρχης βαπτίζων ἀναγινώσκειται οὕτως· ἀνάγνωσμα ἡ'... Ἀνάγνωσμα ι'... Ἀνάγνωσμα ια'... (ὅλα τὰ ἀναγνώσματα)... Καὶ λοιπὸν στιχολογεῖ κατὰ στίχον ἕως τὸ Εὐλογοῦμεν Πατέρα Υἱὸν... καὶ μόνον ἕως οὗ εἰσέλθῃ ὁ πατριάρχης εἰς τὴν εἴσοδον μετὰ τῶν νεοφωτίστων. Τοῦτο δὲ ψάλλοντες κατέρχονται οἱ ἱερεῖς ἐκ τοῦ συνθρόνου καὶ ἀλλάσσουν στιχάρια ἄσπρα, τοῦ δὲ πατριάρχου χρίοντος τῷ μύρῳ τοὺς νεοφωτίστους, ὁ πρῶτος περιμικτήριος τῶν ψαλτῶν λέγει· Ὅσοι

1. «Ἡ στάσις ἦν αὐτίκα στήσῃ μετὰ τὸ βάπτισμα πρὸ τοῦ μεγάλου βήματος, τῆς ἐκεῖθεν δόξης ἐστὶ προχάραγμα... Αἱ λαμπάδες, ἄσπερ ἀνάψεις τῆς ἐκεῖθεν φωταγωγίας μυστήριον» (Γρηγ. Θεολ. ἐνθ' ἀν.).

εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε. στιχ. ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν εὐπρέπειαν Χριστὸν ἐνεδύσασθε. Ἀλληλούϊα. καὶ κατὰ στίχον ἕως οὗ πληρωθῆ ὁ ψαλμὸς λέγει· Χριστὸν ἐνεδύσασθε, ἀλληλούϊα. Καὶ ὅταν κινήσῃ ὁ πατριάρχης μετὰ τῶν νεοφωτιστῶν τοῦ εἰσελθεῖν τὴν εἴσοδον, ὁ β'. προμικτήριος τῶν ψαλμῶν, ἄρχεται ἔμπροσθεν αὐτῶν ψαλμὸς ἤχος βαρὺς καὶ λέγει· Μακάριοι ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι. Στιχ. Μακάριος ἀνὴρ ᾧ οὐ μὴ λογίσηται. Ὅτε δὲ ἔλθῃ εἰς τοὺς μέσους πυλῶνας, ὁ μὲν πατριάρχης γονυκλιτεῖ καὶ οὕτως εἰσέρχεται. Ὁ δὲ ψάλλτης λέγει στίχον Εἶπα ἐξαγορεύσω κατ' ἐμοῦ. Καὶ ὅτε φθάσωσι πλησίον τοῦ ἄμβωνος, κατέρχεται ὁ ἐν τῷ ἄμβωνι ψάλλτης καὶ ὁ ψάλλων τὸ Μακάριοι ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι, ἀποδύεται τὸ φελώνιον αὐτοῦ καὶ ἀνέρχεται εἰς τὸν ἄμβωνα αὐτοῦ ἐφεξῆς τὸν ψαλμὸν, ἕως οὗ δώσῃ αὐτῷ ὁ διάκονος ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου καὶ μετὰ τὸ εἰσελθεῖν τὸν πατριάρχην εἰς τὸ ἱερατεῖον δίδει εὐλογίαν τῷ ψάλλτῃ καὶ λέγει περισσὴν καὶ κατέρχεται».

Συνέχεια ὅτι ἅγιος εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν. Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε. Ἀπόστολος κ.λ.π.¹.

Πάντως ἐξ ὧν σχεδὸν τῶν κωδίκων συνάγεται, ὅτι εἰς τὸ σημεῖον τῆς ἀκολουθίας τοῦ βαπτίσματος, ἀφ' οὗ ἐψάλλετο τὸ Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, ἐπισυνήπτετο ἡ θεία λειτουργία, γινομένης τότε τῆς μικρᾶς εἰσό-

1. Μεταγενέστερον τὸ Τυπικὸν τῆ Εὐεργετίδος (ὑπ' ἀριθ. 788 χειρογρ. μεμβρ. τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθ. ἀναγόμενον περὶ τὸν ΙΒ' αἰῶνα) περισώζει λείψανα τῆς ὡς ἄνω τελετῆς, ἅτε πρὸ πολλοῦ ἐκλιπούσης τῆς τάξεως τῶν κατὰ τὸ Μ. Σάββατον φωτισομένων. Μετὰ τὸ πέρασ δηλαδὴ τῆς ἐπακολουθοῦσης εἰς τὰ Ἀναγνώσματα τοῦ ἁσπερινοῦ τοῦ Μ. Σαββάτου ὁγδόης φθῆς γίνεται νέα εἴσοδος, δευτέρα αὕτη, τῶν ἱερέων, οἵτινες ἀλλάσσουν καὶ κατέρχονται εἰς τὴν βασιλικὴν πύλην: «Καὶ εὐθέως εἰς τῶν διακόνων σταθεὶς ἔμπροσθεν πάντων ψάλλειν ἄρχεται προκειμένον ἤχος βαρὺς Μακάριοι, ὧν ἀφέθησαν Ὁ λαὸς τὸν αὐτὸν στίχον. Καὶ διαβάντων πάντων αὐτῶν μικρὸν ἀπὸ τῶν βασιλικῶν πυλῶν ἴσταται ὁ διάκονος ὁ ψαλλόμενος τῆς ἐκκλησίας καὶ λέγει· στιχ. β'. Μακάριος ἀνὴρ ᾧ οὐ μὴ λογίσηται. Καὶ ὁ λαὸς τὸν πρῶτον στίχον. Μακάριοι ὧν ἀφέθησαν. Καὶ πάλιν μεταβάντες ἔρχονται πλησιέστερον τοῦ βήματος, ἔμπροσθεν μὲν αὐτοῦ τοῦ διακόνου τοῦ ψάλλοντος προπερευομένων τῶν βασταζόντων τὰ μανουάλια, ὅπισθεν δὲ αὐτῶν ὁ πᾶς κληρὸς ἱερέων καὶ διακόνων καὶ λέγει τὸν στίχον τοῦτον. Εἶπα ἐξαγορεύσω κατ' ἐμοῦ. Καὶ ὁ λαὸς τὸν α' στίχον. Εἶτα φθάσαντες εἰς τὰ ἅγια θυρία καὶ ἀνοίξαντες αὐτά, εἰσέρχονται οἱ τὰς λαμπάδας κατέχοντες ἔνδον, ὁ δὲ ψάλλων διάκονος σταθεὶς ἐν μέσῳ τῶν ἁγίων θυρίων ψάλλει τὸν πρῶτον στίχον· Μακάριοι ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι. Ὁ λαὸς· καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν. Καὶ οὕτω πᾶς ὁ κληρὸς εἰσέρχεται ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ. Καὶ πάλιν ὁ διάκονος λέγει· ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἁμαρτίαι. Εὐθὺς ὁ διάκονος συναπτὴν μεγάλην. Ὁ ἱερεὺς τὴν εὐχὴν τοῦ Τρισαγίου...».

Τὰ αὐτὰ καὶ τὸ ὑπ' ἀριθ. 7 Τυπικὸν τῆς Κρυπτοφέρρης ἀναγόμενον εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΑ' αἰῶνος (ἴδε Δημητριάδου Τυπικὸν Ι σελ. 910—911), συναφῆ δὲ καὶ ὁ ὑπ' ἀριθ. 2516 κώδιξ τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης εἰς τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Μ. Σαββάτου.

δου τοῦ λειτουργοῦ εἰς τὸ ἅγιον βῆμα καὶ ἐπακολουθούντων τῶν ἀναγνωσμάτων. Ἐντεῦθεν καὶ παρ' ἅπασι σχεδὸν τοῖς χειρογράφοις ἔλλείπουν ἀπὸ τῆς ἀκολουθίας τοῦ Βαπτίσματος ἀναγνώσματα, ἅτε ἀνήκοντα ταῦτα εἰς τὴν τάξιν τῆς ἐπισυναπτομένης θείας λειτουργίης. Ἐπὶ πλέον ἐκ πλείστον κωδίκων ἐμφαίνεται, ὅτι ὁ νεοφώτιστος μετέχει καὶ τῆς θείας Εὐχαριστίας μετὰ τὴν λῆψιν τοῦ χρίσματος. Οὕτω ὁ Ψ μετὰ τὰς εὐχὰς τῆς κουρᾶς, περὶ ὧν κατωτέρω, διατάσσει: «Καὶ εἰσοδεῦε μετὰ τοῦ ἀναδόχου καὶ τοῦ παιδὸς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ... Καὶ μεταδίδωσιν αὐτῷ τῶν ἁγίων μυστηρίων». Ὡσαύτως καὶ οἱ **Κ Δ Μ**. Οὕτω ἐπισυνάγοντες εἰς ἓν τὰς ἀπὸ τῶν διαφόρων κωδίκων ἐνδείξεις δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι οἱ νεοφώτιστοι λαμβάνοντες τὸ χρίσμα ἐν τῷ ἀποδυτῷ, καὶ ἐνδεδυμένοι λευκοὺς χιτῶνας ἢ «ἐμφωτεῖους ἐσθῆτας», φέροντες δ' ἐν χερσὶ λαμπάδας ἀνημμένους εἰσῆγοντο ἐν πομπῇ ἐν τῷ κυρίῳ ναῷ καὶ ἀκολουθοῦντες τὸν τὴν μικρὰν εἴσοδον τῆς λειτουργίας ἐπιτελοῦντα λειτουργὸν τὸν συνοδεύοντα, ὡς δυνάμεθα νὰ εἰκασώμεν, καὶ τὰς ἁγίας Γραφὰς ἐκκομιζομένας ἐκ τοῦ σκευοφυλακίου, πιθανώτατα εἰσῆρχοντο καὶ αὐτοὶ ἐντὸς τοῦ ἱ. βήματος, ἢ τουλάχιστον κατελάμβανον θέσιν πρὸ τῶν βημοθύρων καὶ ἐπὶ τῆς σολέας, παρακολουθοῦντες δ' ἐκεῖθεν τὴν τελεσιουργίαν τῆς Εὐχαριστίας, ἐγίνοντο ἐν τέλει δεκτοὶ καὶ εἰς τὴν θείαν κοινωνίαν. Ἐπὶ τοῦ τελευταίου τούτου ἔχομεν ρητὴν τὴν μαρτυρίαν τῶν τε συγγραφῶν τῶν ἀποδιδομένων εἰς Διονύσιον τὸν Ἀρεοπαγίτην¹ καὶ τῆς Ἀποστολικῆς Παραδόσεως τοῦ Ἰππολύτου² καὶ τῶν ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ φερομένων κανόνων³. Κατ' αὐτοὺς μάλιστα ἐν συνεχείᾳ τῆς θείας κοινωνίας παρείχετο ὑπὸ τῶν λειτουργῶν εἰς τοὺς νεοφωτιστούς ποτήριον μέλιτος καὶ γάλακτος «εἰς ἀνάμνησιν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος καὶ τῆς

1. Τὸν νεοφώτιστον ἐνδεδυμένον ἐσθῆτας φωτοειδεις ὠδήγουν εἰς τὸν ἐπίσκοπον, ὅστις «τῷ θεουργικωτάτῳ μύθῳ τὸν ἄνδρα σφραγισάμενος μέτοχον ἀποφαίνει λοιπὸν τῆς ἱεροιερευτικωτάτης εὐχαριστίας» (Διον. Ἀρεοπ. ἐνδ' ἄν. Β, 7).

2. XXIII 5 καὶ ἐξῆς. Ἀξιοσημείωτον, ὅτι κατὰ τὴν κοινωνίαν τῶν νεοφωτιστῶν ὁ ἐπίσκοπος πρῶτον ὅταν «κλῆ τὸν ἄρτον διανεμὸν εἰς ἕκαστον τεμάχιόν τι λέγει «Ὁ ἐξ οὐρανοῦ ἄρτος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Καὶ ὁ λαμβάνων λεγέτω Ἀμήν. Καὶ οἱ πρεσβύτεροι—ἀλλ' ἐὰν δὲν ὑπάρχωσιν ἄρκετοί, καὶ οἱ διάκονοι—θὰ κρατῶσι τὰ ποτήρια καὶ ἴσταται εὐτάκτως καὶ μετ' εὐλαβείας πρῶτος ὁ κρατῶν τὸ ὕδωρ, δευτέρος ὁ κρατῶν τὸ μέλι, τρίτος ὁ κρατῶν τὸν οἶνον. Καὶ οἱ μετέχοντες γεύονται ἐξ ἑκάστου ποτηρίου τρίς, καὶ ὁ παρέχων τοῦτο λέγει: Εἰς τὸν Θεὸν Πατέρα τὸν Παντοδύναμον καὶ ὁ λαμβάνων λεγέτω Ἀμήν. Καὶ εἰς τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν. Καὶ λεγέτω Ἀμήν καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα τὸ ἐν τῇ ἁγίᾳ Ἐκκλησίᾳ Ἀμήν.

3. Κανὼν 19 § 142—143 καὶ 146—147. Καὶ κατὰ τὸν ἀμβροσιανὸν τύπον οἱ νεοφώτιστοι περιβεβλημένοι ἱμάτια λευκὰ (de Mysteriis VII 34) εἰσῆρχοντο εἰς τὸν ναὸν «inter lumina neophytorum splendida, inter candidatos regni coelestis» (Ambr. de lapsu virginis 19 Migne P. L. 16, 372).

ἡδύτης τῶν ἀγαθῶν, ἀτινά εἰσι σπονδή τούτου, ὅστις δὲν ἐπανέρχεται εἰς τὴν πικρίαν, οὔτε ἀπόλλυται»¹.

Ἐξιοσημείωτον τυγχάνει ὡς πρὸς τὴν θείαν κοινωνίαν, ὅτι κατὰ ρητὴν μαρτυρίαν τῶν κανόνων τοῦ Ἱππολύτου² «ὁ ἐπίσκοπος κοινωνεῖ τὸν λαὸν ἱσταμένους παρὰ τὴν τραπέζαν». Ὑπαινίσσεται δηλαδή, ὅτι οἱ κοινωνοῦντες εἰσερχόμενοι εἰς τὸ ἅγιον βῆμα προσήγγιζον εἰς τὸ θυσιαστήριον, καὶ ἐκεῖ παρὰ τοῦ ἱσταμένου παρὰ τῆ τραπέζῃ ἐπισκόπου ἐλάμβανον τὸ Σῶμα τοῦ Κυρίου. Ἡ κατὰ τὸ αἰγυπτιακὸν τυπικὸν πρόσδος αὕτη τῶν κοινωνούντων πιστῶν, ἀδιακρίτως φύλου, εἰς τὸ θυσιαστήριον, ὑποδηλοῦται καὶ ὑπὸ τοῦ κανόνος Β΄ Διονυσίου τοῦ Ἀλεξανδρείας, ἐν τῷ ὁποίῳ γινόμενου λόγου περὶ τῶν «ἐν ἀφένδρῳ γυναικῶν», ἀποτρέπονται αὗται «τῆ τραπέζῃ τῆ ἁγία προσελθεῖν» διότι «εἰς τὰ ἅγια καὶ τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ὁ μὴ πάντῃ καθαρὸς καὶ ψυχῇ καὶ σώματι προσιέναι κωλυθήσεται». Κατὰ τὴν εὐλόγον δὲ παρατήρησιν τοῦ ἐρμηνεύοντος τὸν κανόνα Βαλσαμῶνος «ὡς ἔοικε, τὸ παλαιὸν εἰσέρχοντο γυναῖκες εἰς τὸ θυσιαστήριον καὶ ἀπὸ τῆς ἁγίας τραπέζης μετελάμβανον· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου μέμνηται ὁ κανὼν»³.

Τῆ τελετῇ τοῦ βαπτίσματος συνάπτονται σήμερον εὐθὺς καὶ αἱ ἀκολουθίαι τῆς ἀπολούσεως καὶ τῆς τριχοκουρίας, αἵτινες ὁμως κατὰ τὴν παλαιότεραν πρᾶξιν, τὴν καὶ ὑπὸ πλείστων κωδίκων μαρτυρουμένην, ἦσαν τελεταὶ αὐτοτελεῖς, κεχωρισμένως τοῦ βαπτίσματος καὶ ἐν ἰδίαις ἡμέραις τελούμεναι. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὴν τελετὴν τῆς ἀπολούσεως ρητῶς οἱ κώδικες **Η Σ Δ Ψ Ω Ο σ**, καὶ ὁ Βησσαριανὸς ὀρίζουσιν, ὅτι τελεῖται τῆ ἡ' ἡμέρᾳ ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος ἢ ὡς ὁ **Σ**, σημειοῖ «μετὰ τὰς ἑπτὰ ἡμέρας τῆς βαπτίσεως». Εἰς τὴν τελετὴν ταύτην ἤγαγεν ἡ πρόνοια ἢ ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ληφθεῖσα ἐνωρίς, ἵνα οἱ ἀπὸ τοῦ εἰδωλολατρικοῦ βίου εἰς τὴν νέαν ἐν Χριστῷ ζωὴν μεταστάντες διὰ τοῦ βαπτίσματος συναισθανθῶσιν ὡς οἶόν τε βαθυτέρον τὴν σημειωθεῖσαν ἐν αὐτοῖς ἀλλαγὴν τοῦ βίου, ἀντιληφθῶσιν ὡς οἶόν τε πληρέστερον τὴν ἀγιότητα τῶν ἐπ' αὐτῶν τελεσθέντων μυστη-

1. Κανὼν 19 § 148. Κατὰ τὴν Ἀποστ. Παράδοσιν, ὡς ἐσημείωσαμεν, προσεφέροντο τρεῖς ποτήρια ὕδατος, μέλιτος καὶ οἴνου. Πιθανῶς καὶ εἰς τὰ Μεδιόλανα παρείχεται εἰς τοὺς νεοφωτιστούς τὸ κρᾶμα τοῦτο τὸ ἐκ γάλακτος καὶ μέλιτος, καὶ τοῦτο φαίνεται ὑπαινιττόμενος ὁ Ἀμβρόσιος λέγων: «Ibi manducabis panem qui confirmat cor hominis; mel gustabis quo tuorum dulcescat meatus faucium; vinum bibes cum lacte, hoc est cum splendore et sinceritate» (De Cain I, v, 19 Migne P. L. 14, 326). Δὲν εἶνε ἐν τούτοις βέβαιον, ἂν ὁ Ἀμβρόσιος δὲν δανεῖζεται τὴν ἀλληγορίαν ταύτην ἐξ ἑλληνικῆς πηγῆς. Καὶ τὴν ἀβεβαιότητα ταύτην ἐπιτείνει τὸ γεγονός, ὅτι ὁ συγγραφεὺς τοῦ de Sacramentis δὲν μνημονεῖται τοιαύτης τιῆς συνηθείας, ἀλλὰ μᾶλλον φαίνεται ἀποκλείων αὐτήν (V, III, 17 Migne P. L. 16, 499).

2. Κανὼν 19 § 148.

3. Ράλλη καὶ Ποτλῆ, Σύνταγμα Ἱ. Κανόνων τόμ. 4 σελ. 7-9.

ρίων καὶ ἐπισχυθῶσιν ὡς οἷόν τε περισσότερον εἰς τὴν ἐνώπιον αὐτῶν διανοιχθεῖσαν νέαν ὁδόν. Πρὸς τοῦτο παιδαγωγικώτατα ὁλόκληρος ἡ ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος ἑβδομάς διεκρίθη ὡς περίοδος, καθ' ἣν οἱ νεοφώτιστοι ἐκαλοῦντο ἐξόχως τόσον εἰς τὸ νὰ ἐκδιδαχθῶσι τὰ μυστήρια τῆς νέας πίστεως—καὶ κατὰ τὴν ἑβδομάδα αὐτὴν ἐξεφωνήθησαν ὑπὸ τοῦ Κυρίλλου εἰς τοὺς νεοφωτίστους αἱ μυσταγωγικαὶ κατηχήσεις—ὅσον καὶ διὰ τὰ τραπῶσι πνευματικῶς προσερχόμενοι εἰς τὴν θείαν Κοινωνίαν καθ' ἑκάστην¹. Ἐντεῦθεν ὁ μὲν ἕξ' κανὼν τῆς Ἐκτῆς Οἰκ. συνόδου ὁρίζει καθ' ἑκάστην κατὰ τὴν Διακαινήσιμον ἑβδομάδα νὰ τελῆται λειτουργία καὶ νὰ κοινωνῶσιν οἱ πιστοί, οἱ δὲ κώδικες **ΣΠ** ὁρίζουσιν, ὅτι ἡ τελετὴ τῆς ἀπολούσεως γίνεται «μετὰ τὸ λαβεῖν» τὸν νεοφώτιστον «τὰς τεταγμένας λειτουργίας καὶ κοινωνίας». Ἐπόμενον δὲ ἦτο, ἐφ' ὅσον ἔφερον εἰσέτι τὰ ἕληνη τοῦ τε καθηγιασμένου ὕδατος καὶ τοῦ ἐπορμιστοῦ ἐλαίου καὶ τοῦ ἁγίου μύρου ἐπιτεθειμένα ἐπὶ τοῦ σώματος καὶ τοῦ κατὰ τὸ βάπτισμα ἐπιτεθέντος χιτῶνος, νὰ ἐπιστηθῆ ἡ προσοχή, ἵνα μὴ ἀνευλαβῶς καὶ ἀδιαφόρως πρὸς τὴν καθηγιασμένην ὕλην τῶν μυστηρίων τούτων διάκειται, τοῦθ' ὅπερ ἠδύνατο ὀλεθρίως νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τοῦ ὄλου ἐφεξῆς βίου αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν, καθ' ἃ ἤδη αὐτὸς ὁ Τερτυλιανὸς μαρτυρεῖ, οἱ νεοφώτιστοι ἀπεῖχον καθ' ὅλην τὴν ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος ἑβδομάδα ἀπὸ τοῦ καθημερινοῦ λουτροῦ², τὴν τοσοῦτον δὲ πρωίμως κρατήσασαν πρᾶξιν διερμηνεύων καὶ ὁ **α** εἰς ἰδίαν διάταξιν ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴν τοῦ ἱερέως ἵνα παραγγεῖλῃ «εἰς τὴν μαῖαν σὺν τῇ μητρὶ τοῦ νεοφωτίστου ἵνα μὴ κολυμβήσῃσι τὸν νεοφώτιστον ἢ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ νίψωσιν ἕως ἡμερῶν ζ', τῇ δὲ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ πλυνάτωσαν καὶ λουσάτωσαν αὐτὸν καὶ τὰ ἀπολούσματα τούτου χύνουσιν ἐν τόπῳ ὅπου οὐδεὶς βαδίζει ἐκεῖσε ἢ εἰς ποταμόν».

Ἄλλὰ καὶ ἐξ ἄλλων πηγῶν γνωρίζομεν, ὅτι οἱ κατὰ Πάσχα λαμβάνοντες τὸ βάπτισμα διετήρουν τὴν λευκὴν ἀμφίεσιν αὐτῶν καθ' ὅλην τὴν Διακαινήσιμον ἑβδομάδα, τῆς λευχείμονος ταύτης καὶ λαμπροφόρου ἀμφιέσεως οὔσης, κατὰ τὸν μοναχὸν Ἰώβιον, συμβόλου τῆς τῶν ἀγγέλων λαμπρότητος, τὸ καθαρὸν ἐκείνοισι τοῦ νοῦ καὶ ἀμιγῆς τῆς ὕλης καὶ τῶν παθῶν διατυπούσης³. Ἡ ἐν τῷ βαπτίσματι δὲ ληφθεῖσα λευκὴ αὕτη ἀμφίεσις ἀπετίθετο τὴν Κυριακὴν τοῦ Ἀντίπασχα ἢ τοῦ Θωμᾶ.

¹ Ἐντεῦθεν ἐν μὲν τῇ Δύσει ὁλόκληρος ἡ διακαινήσιμος ἑβδομάς ἐκρά-

1. Καὶ κατὰ τὸν Ἀμβροσιανὸν τύπον κατὰ τὰς ἐπακολουθούσας εἰς τὸ βάπτισμα ὀκτὼ ἡμέρας ἐγένοντο μυσταγωγικαὶ διδασκαλίαι εἰς τοὺς νεοφωτίστους. Τὸ *De mysteriis* ἐν μέρει ἐσχηματίσθη ἐκ διδασκαλιῶν γενομένων μετὰ τὸ βάπτισμα (I, 2, Migne P. L. 16, 389). Ἐπὶ πλέον ἐτέλουν καθ' ἑκάστην πρωίαν τὴν θείαν λειτουργίαν «pro his qui baptizati sunt».

2. *De bapt.* 19.

3. Παρὰ τῇ Φωτίου Μυριοβίβλω.

τησε να καλῆται ἑβδομάς in albis ἢ ἑβδομάς τῶν albatī¹ ἢ ἀπλῶς alba (ἐν τῷ Γελασιανῷ εὐχολογίῳ), ἢ δὲ Κυριακὴ τοῦ Θωμᾶ Dies dominica post Albas (Wilson, The Gelasian sacramentary σελ. 337), ἐπειδὴ οἱ νεόφυτοι καὶ νεοφώτιστοι ἦσαν ἐνδεδυμένοι in albis καὶ μετὰ τῆς στολῆς αὐτῶν παρίσταντο εἰς τὰς τελετὰς καὶ λειτουργίας τῶν πιστῶν καθ' ὅλην ταύτην τὴν ἑβδομάδα², ἐν δὲ τῇ Ἀνατολῇ συναφῆς ὄνομασία τυγχάνει ὁ ὄρος λαμπρά. Ἐκτὸς δὲ τῶν καθημερινῶν λειτουργιῶν τῶν τελουμένων καθ' ὅλην τὴν ἑβδομάδα ταύτην οὐ μόνον ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Δύσει, καὶ ἄλλη τις τελετὴ εἰδικωτέρα ἐλάμβανε χώραν συνηθέστερον ἐν τῇ Δύσει. ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ, προορισμὸν ἔχουσα νὰ ἀναμιμνήσκῃ ζωηρότερον εἰς τοὺς νεοφύτους τὰς ἐκ τοῦ προσφάτως ὑπ' αὐτῶν ληφθέντος βαπτίσματος εὐεργεσίας. Οὕτω μετὰ τὸ πέρας τοῦ Λυχνικοῦ μετέβαινον ἐν πομπῇ καὶ λιτανείᾳ εἰς τὸ βαπτιστήριον, ὅπου ἀπηγγέλλετο εὐχὴ σχετικὴ πρὸς τὴν περιστάσιν. Ἡ τελετὴ αὕτη ἦτο ἐν ἰσχύϊ εἰς τὴν Ρώμην, εἰς τὸ Μιλᾶνον, ἀλλὰ καὶ εἰς τινὰς τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐκκλησιῶν. Ἐν τῷ γαλλικανικῷ ὅμως τύπῳ δὲν ὑπάρχει ἕχνος τι τῆς τελετῆς ταύτης. Οὕτω πολλὰ τῶν κατὰ τὸν ὄγδοον αἰῶνα συνταχθέντων Γελασιανῶν εὐχολογιῶν, καθὼς καὶ τὰ Γρηγοριανὰ τοιαῦτα περιέχουσι καθ' ὅλας τὰς ἡμέρας τῆς διακαινησίμου μέχρι καὶ τοῦ Σαββάτου δύο εὐχὰς ad Vesperum μετὰ τῆς ἐνδειξεως ὅτι ἐλάμβανον χώραν ἐν τῇ λιτανείᾳ δύο στάσεις μία ad sanctum Johannem (βασιλικὴ τοῦ Λατερανοῦ) καὶ ἑτέρα ad fontes (ἐν τῷ βαπτιστηρίῳ τοῦ Λατερανοῦ). Τὴν Παρασκευὴν μετέβαινον in Hierusalem καὶ τὸ Σάββατον ad S. Mariam, κατέληγον ὅμως πάντοτε εἰς τὸ βαπτιστήριον. Ἡ λιτανεία δ' αὕτη κατέλιπε τὰ ἕχνη αὐτῆς καὶ εἰς τὰ ἀντιφωνάρια τῆς τελετῆς, καθὼς καὶ εἰς τὰς Ordines Romani. Τὰ ἀμβροσιανὰ εὐχολόγια τοῦ Θ'. αἰῶνος ἐμπεριέχουσιν ὡσαύτως τὴν εὐχὴν ad fontes τοῦλάχιστον διὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα³. Καὶ κατὰ τὰς ἄλλας δὲ ἡμέρας τῆς ἑβδομάδος τοῦ Πάσχα ἔχουσι τὴν εὐχὴν, ἀλλ' ἄνευ τῆς σχετικῆς διατάξεως. Ἐκ τῆς Ordo δὲ τοῦ Beroldus, ἔνθα ἡ λιτανεία πρὸς τὸ βαπτιστήριον μνημονεύεται ὡς λαμβάνουσα χώραν ἐν τῷ ἑσπερινῷ οὐχὶ ὡς τελετὴ ἰδιόξουσα εἰς τὴν πασχάλιον ἑβδομάδα, καὶ ἄλλα χόθεν, συνάγεται, ὅτι τὸ ἔθος τῆς λιτανείας ταύτης, ἀπαξ ἐμφυτευθὲν εἰς τὸ Μιλᾶνον, κατέληξεν εἰς τὸ νὰ τελεῖται ἢ λιτανεία αὐτὴ καθ' ἑκάστην εἰς τὰς ἀκολουθίας τοῦ ὄρθρου καὶ τοῦ ἑσπερινοῦ, πάντως δὲ διστηρήθη ἄχρι τῆς σήμερον διὰ τὰς δύο ἑβδομάδας τὴν τοῦ Πάσχα καὶ τὴν τῆς Πεντηκοστῆς⁴. Ὡς πρὸς τὴν ἀνατολὴν θὰ εἴχομεν νὰ σημειώσωμεν τὰς ἐν τοῖς κώδιξι **HPΣ**, σωζομένας εὐχὰς, ἐξ ὧν ἡ μὲν πρώτη φέρει ἐπιγραφὴν «Εὐχὴ

1. Amalarius, De eccles. officiis l. I c. 32 Migne 105, 1058.

2. Ordo Rom. VII Migne P. L. 78, 1000.

3. Περβλ. Εὐχολόγιον τῆς Μπεργκάμου ἔκδοσις Solesmes 1900 σελ. 70.

4. Περβλ. De Puniert ἐνθ' ἄνωτ. στήλ. 3132—3133.

τῶν καταγύρων, γινομένη ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ», ἡ δ' ἑτέρα «εὐχή λεγομένη ἐν τῷ βαπτιστηρίῳ μετὰ τὸ λυχνικόν» (**P**) ἢ «Εὐχή λεγομένη ἐν τῷ μεγάλῳ βαπτιστηρίῳ μετὰ τὸ πέρασ τοῦ λυχνικοῦ». Περί τῆς τελευταίας ταύτης εὐχῆς ὁ A. Baumstark (*Liturgie comparée* σελ. 45) φρονεῖ, ὅτι ἀναφέρονται εἰς τελετὴν λιτανείας ἐξ ἐπιδράσεως τοῦ ἱεροσολυμιτικοῦ τυπικοῦ προελθοῦσαν δι' ἀντικαταστάσεως τοῦ Γολγοθᾶ, ἔνθα κατὰ τὴν Ἀκουϊτανὴν Αἰθερίαν ἐγίνετο λιτανεία ad crucem μετὰ τὸ λυχνικόν, διὰ τοῦ βαπτιστηρίου. Ὅτι ἐν τούτοις καὶ ἡ εὐχή αὕτη ἐν τῷ βαπτιστηρίῳ ἔχει τὴν ἀρχὴν τῆς εἰς τελετὴν διὰ τοὺς νεοφωτιστοὺς γινομένην ἐμφαίνεται τοῦτο μὲν ἐξ αὐτοῦ τοῦ περιεχομένου τῆς εὐχῆς («ἵνα οἱ συμμορφωθέντες τῷ θανάτῳ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, διὰ τῆς κατὰ τὰς ἐντολάς αὐτοῦ πολιτείας καὶ ἀποστροφῆς πάντων τῶν σαρκικῶν παθημάτων, κοινωνοὶ καὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ καὶ τῆς αἰωνίου βασιλείας... γενώμεθα. Ὅτι σὺ εἶ ὁ φωτισμὸς ἡμῶν... ὁ... ἐγκαινίσας ἡμῖν ὁδὸν πρόσφατον καὶ ζῶσαν, τὴν δι' ὕδατος καὶ Πνεύματος ἀναγέννησιν, Αὐτός, δέσποτα, τὴν ἐν αὐτῷ τῷ ἁγίῳ βαπτίσματι διδομένην ἡμῖν τοῦ ἁγίου σου Πνεύματος χάριν...») τοῦτο δὲ ἐκ τοῦ ὅτι ἐν τῷ **P** αἱ ὡς ἄνω δύο εὐχαὶ ἐπακολουθοῦσι εἰς τὴν ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «εὐχαὶ τῆς γονυκλισίας τῆς Πεντηκοστῆς» τάξιν τοῦ ἑσπερινοῦ τῆς Πεντηκοστῆς κατὰ τὴν ἀπόλυσιν τοῦ ὁποίου σημειοῦνται καὶ τὰ ἐξῆς: «Καὶ ἀπερχόμεθα εἰς τὸν ἅγιον Πέτρον καὶ εἰς τὸ μέγα βαπτιστήριον καὶ ποιοῦμεν τὰ κατάγυρα. Εἶτα γίνεται εἰς τὸ σκευοφυλάκιον ἢ διανομὴ τῶν κρηρίων παρὰ τοῦ πατριάρχου καὶ ἐξερχόμεθα». Δυνάμεθα λοιπὸν νὰ υποθέσωμεν, ὅτι ἡ λιτανεία ἢ τὰ κατάγυρα, ἢ ἐξ ἀφορισῆς τῶν κατὰ τὴν Πεντηκοστὴν βαπτισθέντων γινομένη, ὠρμαῖο ἢ εἰλες πρώτην στάσιν τὸ σκευοφυλάκιον ἔνθα ἀνεγινώσκοντο αἱ δύο εὐχαὶ αἱ ἐπιγραφόμεναι «εὐχή τῶν καταγύρων» καὶ κατέληγεν εἰς τὸ βαπτιστήριον ἔνθα μετὰ τὰς δύο εὐχὰς ἐγίνετο καὶ ἡ ἀπόλυσις. Ἐὰν δὲ δεχθῶμεν, ὅτι ἡ εὐχή τῶν καταγύρων, τοῦ σκευοφυλακίου, εἶνε ἀνεξάρτητος τῆς τοῦ βαπτιστηρίου, τότε ὡς πρὸς μὲν ἐκείνην ἰσχύει ἡ θεωρία τοῦ Baumstark, ὡς πρὸς δὲ τὴν τοῦ Βαπτιστηρίου τὰ διὰ τοὺς νεοφωτιστοὺς κρατήσαντα (ἴδε ταύτας ἐν Παραρτήματι κατὰ τὸν κώδικα **H**).

Περί ἀποθέσεως τῶν ἐμφορτίων ἐσθῆτων ὑπὸ τῶν κατὰ τὸ Πάσχα βαπτισθέντων κατὰ τὸ Σάββατον τοῦ Πάσχα μετὰ τὸν κατ' αὐτὸ ἑσπερινὸν γίνεται λόγος τόσον εἰς τὰ παλαιὰ λειτουργικὰ βιβλία τῆς Ρώμης, ὅσον καὶ εἰς τὰ λειτουργικὰ τοῦ ἀμβροσιανοῦ τύπου, καθὼς καὶ ἐν τοῖς τοῦ μοζαραβικοῦ, εἶτα δὲ καὶ γαλλικανικοῦ τύπου. Οὕτως ὁ Ἀλκουίνος καὶ ἡ ρωμαϊκὴ *Ordo* τοῦ Hittorp¹, μνημονεύουσι ρητῶς, ὅτι τὸ Σάββατον μετὰ τὸ Πάσχα οἱ νεόφυτοι *albis vestibis exuuntur*. Ἐπὶ πλέον ἡ τελευταία αὕτη διάτα-

1. Hittorp, *De officiis divinis* Παρίσι 1610, στήλη 88. Πρὸβλ. καὶ *De Puniis* ἐνθ. ἀνωτ. στήλη 3135.

ξις ἐμπεριέχει καὶ εὐχὴν ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν *Benedictio aquae ad Albas deponendas*. Παρομοίαν εὐχὴν ἀνεῦρε καὶ ὁ Ebnner¹ εἰς λειτουργικὸν τι τῆς Βερόνης. Ἡ μνεία περὶ τῆς κατὰ τὴν ὁγδόην ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος ἡμέραν ἀποθέσεως τῶν ἐμφωτειῶν ἀπαντᾶται καὶ ἐνωρίτερον. Ὁ Αὐγουστίνος ὁμιλεῖ ἐπανειλημμένως περὶ τῶν *Octavae infantium*, καθ' ἣν αἱ κεφαλαὶ αὐτῶν ἀπεκαλύπτοντο καὶ περὶ τῶν *octavarum* ὁμῶν *qui baptizati estis*². Ὁ Καισάριος δὲ τῆς Ἀρελάτης ὁμιλεῖ περὶ τοῦ κλεισίματος τῆς πανηγύρεως τοῦ Πάσχα δι' ἑορτῆς, καθ' ἣν οἱ νεόφυτοι ἀποθέτουν τὴν περιβολὴν αὐτῶν³. Καὶ ἐν τῷ εἰς τὰ νόθα συγγράμματα τοῦ Μ. Ἀθανασίου ἀπαντῶντι *Sermo in sabbato in Albis* (Migne 28, 1086) ὄν ὁ Batiffol (*Revue biblique* 1900 τομ. 9 σελ. 335) ἀποδίδει εἰς τὸν Νεστόριον, εὐρηται φράσις τις ὑπονοοῦσα ἀρκοῦντως σαφῶς τὴν ἀπόθεσιν τῶν ἐμφωτειῶν ὑπὸ τῶν νεοφύτων. Ἐξ ἄλλου οἱ συγγραφεῖς τοῦ Θ' αἰῶνος ὁμιλοῦσι μὲν γενικῶς περὶ τῆς ἀποθέσεως τῶν ἐμφωτειῶν, δὲν μνημονεύουσιν ὅμως εὐλογίαν τινὰ τοῦ ὕδατος. Τὸ αὐτὸ παρατηρεῖται καὶ εἰς τὰ ἀμβροσιανὰ λειτουργικὰ βιβλία, ἐνθα ἀπαντᾶται συχνάκις ἡ διάταξις *Sabbato Albis depositis* ἢ ἡ Κυριακὴ τοῦ Θωμᾶ κατονομάζεται *Dominica albis depositis*. Ὁ Beroldus μόνον, κατὰ τὸν IB' αἰῶνα εἰς τὴν *Ordo* αὐτοῦ λέγει, ὅτι «*duo minores presbyteri de centeno numero debent discoperire capita puerorum stantes in valva ecclesiae S. Johannis dicentes: Benedicat vos Dominus de Sion, et videatis quae bona sunt Jerusalem omnibus diebus vitae vestrae*». Σημειωτέον ὅτι ἡ ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Ἰωάννου μνημονεύεται εἰδικῶς, διότι ἐν αὐτῇ εὐρηται τὸ βαπτιστήριον. Ἐκ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Μιλάνου, φρονεῖ ὁ de Puniet⁴, εἰσῆχθησαν αἱ ὀνομασίαι *Dominica in Albis depositis* καὶ *Dominica post Albas* καὶ *Sabbatum in Albis* καὶ εἰς τὰς Γαλλικανικὰς λειτουργίας. Τὸ δὲ παλαιὸν *Missale Gallicanum* διέσωσεν εὐχὴν κατὰ τὴν πρωϊνὴν λειτουργίαν (εἰς τὸ σημεῖον *Super munera*) κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου τοῦ Πάσχα ἀναγνωσκομένην, ἐν ἣ γίνεται λόγος περὶ τῶν νεοφύτων, τῶν «*diem octavarum suarum spiritualium celebrantes, quo die eos sacro fonte bantismatis repasci iussisti*». Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν παλαιὰν μοζαραβικὴν λειτουργίαν, τοῦλάχιστον ἀπὸ τοῦ Ζ' αἰῶνος, ἐτηρεῖτο ἔθος τι σχετιζόμενον πρὸς τὴν ἡμέραν καθ' ἣν οἱ *albat* ἀπέθετον τὴν ἐμφώτειον στολήν. Ὁ Ἰλδερόντος τοῦ Τολέδου ὁμιλεῖ διὰ δύο εὐχὰς ἢ εὐλογίας καὶ μίαν ὁμιλίαν αἵτινες

1. Quellen u. Forschungen di Missale Romanum 1896 σελ. 294.

2. Λόγος 376 P. L. 30, 1669 Πρβλ. καὶ λόγον 269 P. L. 38, 1198 καὶ 1201.

3. Λόγος 172 supplementi S. Augustini.

4. Beroldus ἔκδοσις Magistretti σελ. 118, 219.

5. Ἐνθ. ἀνωτ. σσηλ. 3136—3137.

6. Migne P. L. 72 σσηλ. 376.

ἔδει ν' ἀναγινώσκονται die tertia post Pascha propter Albas tollendas¹. Ἡ πράξις αὕτη τῶν ἐν Ἰσπανίᾳ ἐκκλησιῶν μαρτυρεῖται καὶ ἀλλαχόθεν²; ἐκ τοῦ Ὀνωρίου τοῦ Autun δὲ πληροφοροῦμεθα, ὅτι albas in octava die lavant, quod quidam in tertia die agendum putant³. Ταῦτα ὡς πρὸς τὰ ἐν ταῖς κατὰ τὴν Δύσιν ἐκκλησίαις κρατοῦντα. Ὡς πρὸς δὲ τὰς κατὰ τὴν Ἀνατολήν ἐκκλησίας ὁ ἑορτασμός τῆς ἀποθέσεως τῶν ἐμφωτειῶν ἐγένετο μεθ' ἰκανῆς πομπῆς καὶ ἐπισημότητος.

Ἄς ἔλθωμεν ἤδη εἰς τὴν κατὰ τὸ Βυζαντινὸν εὐχὴν τῆς ἀπολούσεως. Κατὰ τοὺς ὑπ' ὄψει ἡμῶν κώδικας ἡ τελετὴ αὕτη διεμορφώθη καὶ ἐξελιχθῆ εἰς τὴν ἣν προσέλαβεν εἰς τοὺς ἀπὸ τοῦ Ἰου αἰῶνος καὶ ἐξῆς ἦττον ἀπλῆν καὶ ἐπὶ μᾶλλον σύνθετον μορφήν. Πράγματι οἱ παλαιότεροι κώδικες **B Σ Σ**, ὁ τοῦ Φαλάκα καὶ μετ' αὐτῶν οἱ **Γ Ι Κ Ψ** ἄ μόνον τὴν πρώτην εὐχὴν τοῦ ἐντύπου εὐχολογίου περιέχουσι καὶ οὐδὲν ἕτερον ὡς ἀκολουθίαν τῆς ἀπολούσεως ἢ «εἰς τὸ ἀπόλουτρον» (B.) Μίαν εὐχὴν (οὐχὶ τὴν τοῦ ἐντύπου) ἔχουσι καὶ οἱ **Σ, σ**. Αἱ τρεῖς ὅμως τοῦ ἐντύπου εὐχολογίου εὐχαὶ ἀπαντῶσιν ἤδη ἀπὸ τοῦ **I—IA** αἰῶ. ἐν τῷ Βησσαριανῷ. Ἐν τούτοις οἱ κώδικες **Δ Κ L, M** ἔχουσι μόνον τὰς δύο, γενικῶς δὲ οἱ φέροντες πλείονας εὐχὰς κώδικες δὲν εἶνε παλαιότεροι τοῦ **IA** αἰῶνος. Ἀξιοσημειωτόν, ὅτι τὴν πρώτην εὐχὴν, τὴν ὑπὸ τοῦ Βαρβερινοῦ μαρτυρουμένην, περιέχουσι πάντες σχεδὸν οἱ κώδικες.

Κατὰ Συμεὼν τὸν Θεσσαλονίκης διὰ τῶν κατὰ τὴν τελετὴν τῆς ἀπολούσεως γινομένων ὁ ἱερεὺς κυρίως ἄρχεται τῆς ἀπολούσεως, τὴν ὁποίαν δέον νὰ συμπληρώσῃ μόνος ὁ βαπτισθεὶς (ἢ ἡ μήτηρ αὐτοῦ, ἐὰν εἶνε βρέφος) ἐν χωριστῷ τόπῳ λουόμενος καὶ πλύνων τὰ ἐνδύματα αὐτοῦ, προσέχων ἵνα τὸ ἐκ τῆς πλύσεως ταύτης ὕδωρ μὴ πέσῃ εἰς ἀκάθαρτον τόπον⁴. Πράγματι, ἐὰν ἄλλοι κώδικες ὀρίζωσιν ὅτι ὁ ἱερεὺς λαβὼν σπόγγον καινὸν ἐξ ὕδατος ἀποσπογγίζει τὸν νεοφώτιστον ποιῶν σταυροῦ τύπον εἰς τὰ μέλη τοῦ σώματος, ὅπου ἐπετέθη ἡ σφραγὶς τοῦ μύρου (**HOQL Δ**) ἢ πλύνει αὐτοῦ τὸ πρόσωπον (**Γ Σ**) ἢ λαβὼν ὕδωρ μετὰ χεῖρας ἐπιχέει ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἐκ τρίτου (**Δ**), ἄλλοι κώδικες ὑποδηλοῦσι πλήρη λουῖσιν τοῦ νεοφωτίστου καὶ τοῦ ἐμφωτείου αὐτοῦ χιτῶνος. Οὕτως ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ B. «εἰς τὸ ἀπόλουτρον» ὑπεμφαίνει πλήρες λουτρόν. Κατὰ δὲ τοὺς κώδικας **Σ II** ὁ ἱερεὺς «βαλὼν οἶνον εἰς ἀγγεῖον ἀπονίπτει τὸν νεοφώτιστον μετὰ τῶν ἀμφίων αὐτοῦ». Κατὰ δὲ τὸν **Δ** «τὸ σινδόνιον πλύνεται καὶ τὸ ἀπόπλυμα κενούται εἰς τόπον ἄβατον». Καὶ τέλος κατὰ τὸν **II**, ὁ ἱερεὺς «ἐκδύει τὸν νεοφώτιστον τελείως καὶ καθίζει αὐτὸν ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ καὶ λαβὼν ὕδωρ με

1. De cognitione bapt. § 140—142 Migne P. L. 96, 170—171.

2. Πρβλ. De Puniet ἐνθ' ἀνωτ. στήλ. 3137—3138.

3. Gemma animae 1. III Migne P. L. 172—673.

4. Ἐνθ' ἀνωτ. κεφ. EH Migne 155, 236.

τὰς χεῖρας αὐτοῦ ὁ ἱερεὺς σφραγίζει αὐτὸν ἐν τῇ κεφαλῇ ἐκ γ' λέγων οὕτως Ἐβαπτίσθης ἡγιάσθης... *Καὶ λούει αὐτὸν ὅλον τὸ σῶμα, ὁμοίως καὶ οἱ ἀνάδοχοι*. Ἐκ τῆς τελευταίας ταύτης διατάξεως ἐμφαίνεται σαφῶς ὅτι ἡ ἐν τοῖς πλείοσι τῶν κωδικῶν μαρτυρουμένη μερικὴ πλύσις ἢ ἀπόμαξις δι' ὑγροῦ σπόγγου ἀπετέλει τὴν ἔναρξιν τῆς πλήρους λούσεως τοῦ νεοφωτίστου, ἣτις συνεχίζεται καὶ συνετελεῖτο ὑπὸ τῶν ἀναδόχων. Παρὰ τοῖς Κόπταις ἡ τελετὴ συνοδεύεται καὶ δι' ὕμνων καὶ ἀναγνωσμάτων ἀποστολικῶ καὶ εὐαγγελικῶ, ὁ δὲ λειτουργὸς ἀπαγγέλλει τρεῖς βραχέϊας εὐχὰς καὶ μίαν εὐλογίαν ἐπακολουθουμένην ὑπὸ τῆς Κυριακῆς προσευχῆς, εἶτα δὲ δι' ὕδατος σφραγισθέντος διὰ τοῦ σημείου τοῦ σταυροῦ λούει τὸν νεόφυτον καὶ πλύνει τὰ ἐνδύματα αὐτοῦ, καθ' ὃν χρόνον ὁ χορὸς ψάλλει χαρμόσυνα ψάλλματα¹.

Οἱ Μαρωνῖται τὴν ἀπόλουσιν συντελοῦσιν ἐν τῷ βαπτιστηρίῳ, ἐνθα πλύνονται τὰ ἐνδύματα τοῦ νεοφωτίστου ἀπαγγελλομένων δύο εὐχῶν², ἐξ ὧν ἡ πρώτη προῆλθεν ἐκ μεταφράσεως τῆς ἐν τῷ σ₁ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Εὐχὴ τῆς καταλύσεως τῶν ὑδάτων ἀπαντωμένης. Παρὰ τοῖς Ἀρμενίοις διςσώθη ἡ τελετὴ ὑπὸ ἀπλουστέρων μορφῆν. Κατ' αὐτὴν τ. ἔ. κατὰ τὴν ὀγδόην ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος ἡμέρας ὁ ἱερεὺς αἴρει τὸ διάδημα καὶ λέγει μίαν μόνον εὐχὴν³. Συνθεωτῆρα παρουσιάζεται ἡ τελετὴ παρὰ τοῖς Ἰακωβίταις, παρ' οἷς ἀπαγγέλλονται αἱ δύο πρώται εὐχαὶ τοῦ ἑλληνορθοδόξου εὐχολογίου, μεθ' ὧς ἐπακολουθεῖ ἡ ἀποκάλυψις τῆς κεφαλῆς τοῦ νεοφωτίστου καὶ ἡ ὑπόλυσις τοῦ σαβάνου καὶ ἡ νῆψις τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν, ἐὰν πρόκειται περὶ νηπίου⁴. Ἐπακολουθεῖ εὐχὴ τις τρίτη, ἣτις προῆλθεν ἐκ μεταφράσεως τῆς ἐν τῷ II, «εὐχῆς μετὰ τὸ ἀπολούσαι νεοφώτιστον».

Ἡ τριχοκουρία κατὰ μὲν Συμεῶν τὸν Θεσσαλονικῆς⁵ ἐγίνετο καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ εὐθύς μετὰ τὸ χρίσμα. Οἱ κώδικες ὁμῶς τοποθετοῦσι τὰς εὐχὰς αὐτῆς μετὰ τὴν ἀκολουθίαν τῆς ἀπολούσεως, χωρὶς νὰ σημειῶσι καὶ τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἐλάμβανε χώραν αὐτή. Πάντως ἐκ τῆς τοιαύτης θέσεως, ἣν ἔχουσιν ἐν τῷ Εὐχολογίῳ αἱ εὐχαὶ αὗται, συνάγεται ὅτι αὕτη ἐγίνετο μετὰ τὴν ἀπόλουσιν, πιθανώτατα δὲ οὐκ ἐπὶ ὠρισμένην ἐκ προτέρου ἡμέραν, ἀλλ' ὅταν ὁ βαπτισθεὶς ἐπρόκειτο διὰ πρώτην φοράν μετὰ τὸ βάπτισμα νὰ καρῆ τὴν κεφαλὴν. Ἡ πρώτη αὕτη κουρὰ προσελάμβανε μορφὴν τελετῆς ἐκκλησιαστικῆς, καθ' ἣν ὁ βαπτισθεὶς προσέφερεν ὡς ἀπαρχὴν⁶ καὶ ὡς πρώτην θυσίαν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος εἰς τὸν Θεὸν τὰς

1. Dezinger Ritus Orientalium tom. I σελ. 218—214.

2. Αὐτόθι σελ. 359—360.

3. Αὐτόθι σελ. 390.

4. Αὐτόθι σελ. 327.

5. Ἐνθ' ἀνωτ. κεφ. ΣΖ.

6. Διὸ καὶ ἐν τῇ πρώτῃ εὐχῇ λέγεται: «τὸν προσελθόντα δοῦλόν σου (τόνδε) ἀπαρχὴν ποιήσασθαι κείρασθαι τὴν κόμην...».

τρίχας τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, κειρόμενος ὑπὸ τοῦ λειτουργοῦ δίκην δούλου ἀνήκοντος εἰς τὸν Θεὸν καὶ μετὰ τῆς κόμης καὶ τὸ ὄλον σῶμα τῷ Θεῷ ἀφιερῶν καὶ θυσίαν προσφέρων. Ἐντεῦθεν κώδικές τινες ὀρίζουσιν αἱ τρίχες εἶτε νὰ τίθενται ὑπὸ τοῦ ἱερέως εἰς τὸν στύλον (βαστάγει;) τῆς ἁγίας τραπέζης (Δ) εἶτε νὰ συγκολλᾷ ταύτας ὁ ἀνάδοχος μετὰ κηροῦ εἰς τὰ ἀγίο-
 στυλα (ἕπ' ἀριθ. 780 τοῦ Παντελεήμονος Ἐθω). Κατὰ δὲ τὸν Συμεὼν Θεσσαλονίκης¹ αἱ τρίχες δὲν ἀπορρίπτονται ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν, ἀλλὰ τίθενται εἰς ἱερὸν τινα τόπον. Καὶ εἰς τὴν Ρωσίαν ὁ ἀνάδοχος συγκεκολλη-
 μένας εἰς κηρὸν ρίπτει αὐτὰς εἰς τὸ ὕδωρ τοῦ βαπτίσματος, ὅπερ θὰ κενωθῆ ἔν τῷ χωνευτηρίῳ². Ἐφ' ὅσον δὲ ἡ κουρὰ αὕτη προσέλαβε τὸν χαρακτῆρα τῆς πρώτης θυσίας τοῦ σώματος τοῦ βαπτισθέντος εἰς τὸν Θεόν, ἐπόμενον ἦτο νὰ συμπαρίσταται κατ' αὐτὴν καὶ ὁ ἐνώπιον τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Θεοῦ ἀναδεξάμενος τὴν εὐθύνην τῆς χειραγωγίας τοῦ νεοφωτιστοῦ εἰς τὴν χριστ. ζωὴν ἀνάδοχος. Καὶ εἶνε μὲν πιθανὸν ἔν τῇ Βυζαντινῇ αὐτῇ διὰ τοὺς φωτιζομένους πριγκίπας νὰ ὀρίζοντο καὶ ἀνάδοχοι τῶν τριχῶν, ὅλως διακεκριμένοι τῶν ἔν τῷ βαπτίσματι τοιούτων, ὡς σημειοὶ ὁ I. Pargoire³ παραπέμπων εἰς μαρτυρίαν τοῦ Περὶ τελετῶν τῆς βυζαντινῆς αὐτῆς⁴, καθ' ἣν ἐπὶ τῆς κουρᾶς τοῦ μετέπειτα Λέοντος ΣΤ'. ἀνάδοχοι τῶν τριχῶν ὀρί-
 σθησαν οἱ ἀνώτεροι ἀξιωματοῦχοι τοῦ στρατοῦ τῶν δύο θεμάτων τῶν Ἀνατολικῶν καὶ τῶν Καππαδοκῶν. Ἀλλὰ ἐκ τῶν ἔν τῷ κράτει διὰ πολιτικῶς λόγους συμβαινόντων ἐπὶ πριγκίπων, δι' οὓς κατεβάλλετο πᾶσα σπουδὴ καὶ φροντίς, ὅπως δημιουργηθῶσιν δεσμοὶ μετὰ πλειόνων ὡς οἶον τε προσώπων ἅτινα θὰ ἐχρησίμευον καὶ ὡς ἐρείσματα τοῦ θρόνου αὐτῶν, δὲν δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν συμπεράσματα καὶ περὶ τῶν ἔν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐκ καθαρῶς θρησκευτικῶν ἐλατηρίων καθορισθέντων. Οὐδὲ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἡ τριχοκουρία καθ' ἑαυτὴν λαμβανομένη ἐγκλείει λόγον τινά, καθιστῶντα ἀπαραίτητον ἢ καὶ ἀπλῶς χρήσιμον τὴν κατ' αὐτὴν παρουσίαν ἀναδόχου. Τὸ ὅτι δὲ κατὰ τὴν κουρὰν μοναχοῦ ἢ ρασοφόρου παρίσταται ἀνάδοχος, ἐξηγεῖται πλήρως, ἐφ' ὅσον οὗτος δὲν παρίσταται ἀπλῶς, ἵνα περισυλλέξῃ τὰς ἔν τῇ κουρᾷ ἀποκοπτομένας τρίχας, ἀλλὰ κυρίως καὶ πρωτίστως ὡς ἀναδεχόμενος τὴν εὐθύνην τῆς καθοδηγήσεως καὶ ἐπιτηρήσεως τοῦ κειρο-
 μένου εἰς τὸν νέον βίον τῆς μοναχικῆς πολιτείας, εἰς τὸν ὅποιον οὗτος διὰ τῆς κουρᾶς εἰσάγεται. Τὸ γεγονός δ' ἄλλως τε τὸ καὶ ὑπὸ τοῦ Pargoire σημειούμενον, ὅτι εἰς τὰ παλαιὰ λειτουργικὰ βιβλία ἀπαντᾷ καὶ εὐχὴ «εἰς πογωνοκουρίαν» ἢ «εἰς τὸ κουρεῦσαι γένεια», χωρὶς νὰ γίνεται λόγος τις περὶ ἀναδόχου τριχῶν, πείθει περὶ τοῦ ὅτι τοιοῦτος ἀνάδοχος διὰ τὴν κου-

1. Αὐτόθ. Migne 155, 232.

2. *Κ. Καλλινίκου* μν. ἔργ. σελ. 504.

3. Ἄρθρον ἐν DACL τοῦ Cabrol τόμ. Α στήλῃ 1875.

4. Migne 112 στηλ. 1153—1157.

ρὰν διακρινόμενος τοῦ ἀναδόχου τοῦ ἐν τῷ βαπτίσματι δὲν ἐξεζητεῖτο. Ἡ φράσις δὲ τῆς εὐχῆς τοῦ Σιναϊτικοῦ κώδικος τοῦ ἀπὸ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος, ἦν ἐπικαλεῖται ὁ Pargoire, καθ' ἣν «τὸν.., ἀποκειρόμενον τὴν ἑαυτοῦ κεφαλὴν· ἢ τὸν πάγονα σὺν τῷ πιστῷ σου δούλῳ αὐτοῦ ἀναδόχῳ πᾶσι τοῖς παρὰ σοῦ χαρίσμασι κατακόσμησον», δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς σοβαρὸν ἔρεισμα ὑπὲρ τῆς ἐκδοχῆς, ὅτι ὑπῆρχε καὶ ἀνάδοχος τῶν τριχῶν. Τοῦτο δὲ διότι ἄφ' ἑνὸς μὲν ἐλλείπει ρητὴ διάταξις ἐκζητοῦσα τὴν παρουσίαν ἀναδόχου, ἄφ' ἑτέρου δὲ ἢ ὡς ἄνω εὐχὴ προῆλθε προδήλως· ἐκ τῆς ἐπὶ κουρᾷ τῶν τριχῶν τῆς κεφαλῆς εὐχῆς, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς φράσεως «ἀποκειρόμενον τὴν ἑαυτοῦ κεφαλὴν».

Ἄξισημείωτον τυγχάνει ὅτι τὸ σύνολον σχεδὸν τῶν κωδίκων ἔχουσι πλείονας τῆς μιᾶς εὐχᾶς, πλὴν τῶν Σ Σ₁, οἵτινες ἔχουσι μόνον τὴν δευτέραν τοῦ ἐντύπου. Αὕτη εὐρηται πρώτη καὶ ἐν τῷ Βαρβερινῷ, ὅστις ὅμως ἐκτὸς αὐτῆς ἔχει καὶ ἑτέρας δύο, ἐξ ὧν ἡ τελευταία παρουσιάζει πολλὰς ὁμοιότητας πρὸς τὴν ἐπὶ κουρᾷ κληρικοῦ ἀναγινωσκομένην. Ἀρχαιότερα λοιπὸν εὐχὴ τυγχάνει ἡ δευτέρα, πλείονες ὅμως τῆς μιᾶς εὐχῆς ἀπαντῶνται καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς παλαιωτάτους κώδικας, οἷος ὁ Βαρβερινός. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐξηγεῖται ὑπὸ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἡ τριχοκουρία τῶν νεοφωτίστων καὶ δὴ τῶν νεοφωτίστων παίδων ἐκράτησεν ἐνωρίτατα ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ πράξει, τοῦτο δὲ διότι ἐλήφθη λίαν σοφῶς πρόνοια, ὅπως ὑποκατασταθῇ παρόμοιον ἔθιμον κρατοῦν ἐν τῷ εἰδωλολατρικῷ κόσμῳ καὶ ἐκχριστιανισθῇ καὶ ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο πᾶν λείψανον τῆς εἰδωλολατρικῆς ζωῆς. Πράγματι δὲ οἱ Ἕλληνες συνσιθίζον «καὶ ἀποκείρουν τῶν παίδων τὰς κορυφὰς καὶ τοὺς μαλλοὺς ἐξ ἧν καὶ τούτους μετὰ χρόνον ἀνατίθεσθαι δαίμονι»¹. Ἰδίᾳ οἱ ἔφηβοι τὴν «θηρηίδα» εἰς τὸν Ἀπόλλωνα ἐθυσίαζον, ἐν ἣ ἡμέρᾳ ἀπέλειπον τὴν παιδικὴν ἡλικίαν². Τὸ ἀπὸ τῆς εἰδωλολατρικῆς ζωῆς ἐρριζωμένον ἴσως βαθέως ἔθιμον τοῦτο ἐκχριστιανίζοντες οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ποιμένες υἰοθέτησαν τὴν τριχοκουρίαν προσδώσαντες βαθμηδὸν εἰς αὐτὴν καὶ τὴν ἔννοιαν, ἣν κατὰ τὴν Γραφὴν ἐνεῖχεν ἡ ὑπὸ τῶν Ναζιραίων κοπὴ τῆς κόμης. Ὡς σημεῖον τῆς εἰς Θεὸν ἀπιστώσεως αὐτῶν ἀφιεμένη ὑπὸ τῶν Ναζιραίων ἡ κόμη καὶ ὡς σύμβολον τοῦ ὅτι ἦσαν ἰδιοκτησία τοῦ Θεοῦ, «ἢ ἂν ἡμέρᾳ πληρώσει ἡμέρας εὐχῆς αὐτοῦ ξυρῆσεται ὁ ἠγγυμένος παρὰ τὰς θύρας τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου τὴν κεφαλὴν τῆς εὐχῆς αὐτοῦ καὶ ἐπιθήσει τὰς τρίχας ἐπὶ τὸ πῦρ»³.

(Συνεχίζεται)

1. Μ. Ἀθανασ. (νόθα) Ἐρώτησ. 28, Migne 28, 720.

2. Κ. Καλλινίκου μν., ἔργ. σελ. 639.

3. Ἀριθμ. στ. 20 καὶ ἐξῆς.